

เหตุการณ์ในระหว่างการกบฏ

๔.๑ การรบ

การรบได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ เวลาเช้าทหารช่าง ๒ กองพัน จากจังหวัดอุษายายภายใต้การนำของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม และพันตรีหลวงลมบาศกาล ซึ่งได้เคลื่อนกำลังออกจากอุษายามาตั้งแต่ตอนกลางคืน แล้วจัดแบ่งกำลังทหารเข้ายึดกรมอากาศยานคอนเมือง ๑ หมวด เข้ายึดสถานีรถไฟบางเขน ๑ กองร้อย เข้ายึดสถานีรถไฟหลักสี่ ๒ กองร้อย ทหารที่เหลือได้ส่งกลับไปยังสถานีรถไฟรังสิตไว้ ส่วนกำลังของกองทัพจากนครราชสีมาได้ออกไปยึดที่หมายที่หนองโพธิ์ ๑ หมวด ในบังคับของร้อยตรีประเสริฐ คชmith คชขบวนรถไฟลงมาเป็นขบวนแรก และโคสวนทางกับขบวนรถไฟของตำรวจฝ่ายรัฐบาลในบังคับของพันตำรวจเอกพระกล่ากลางสมร (มงคล หงสไกร) ซึ่งแล่นขึ้นไปสืบข่าวและจับกุมพวกก่อการกบฏที่นครราชสีมา จึงเกิดการปะทะกันขึ้นที่สถานีปากช่อง ฝ่ายตำรวจเสียชีวิต ๒ คน บาดเจ็บ ๒ คน พันตำรวจเอกพระกล่ากลางสมรและตำรวจที่เหลือถูกฝ่ายกบฏจับกุมตัวไว้^๒

เวลาประมาณ ๑๓.๓๐ นาฬิกา วันที่ ๑๑ ตุลาคม พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชคุมขบวนกองทัพหลวงออกจากนครราชสีมา แวะรับทหารมาสมทบขบวนมาด้วย ประกอบด้วยทหารราบกองพันที่ ๑๕ และ ๑๖ ทหารปืนใหญ่ นครราชสีมา กองพันที่ ๕

^๑ เลื่อน สรภักย์วานิช, เป็นรายของข้าพเจ้า, หน้า ๓๐ - ๓๑.

^๒ หลวงโหมธรอนราญ, เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ, หน้า ๗๔ - ๗๕.

บทสรุป

นับตั้งแต่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว คณะราษฎรได้พยายามปูพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอันที่จะเร่งสร้างสรรคประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปสู่ความเป็นอารยะประเทสในศตวรรษใหม่ของโลกอย่างมากเพียงใดก็ตาม แต่อุปสรรคต่างๆ ก็ได้ติดตามมาด้วยเป็นอันมาก จนคณะราษฎรไม่สามารถที่จะดำเนินการให้สำเร็จสมประสงค์ตามอุดมการณ์ของตนได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงเป็นได้ก็แต่เพียงการเปลี่ยนแปลงเฉพาะวิธีการ และกลุ่มบุคคลที่เข้ามาใช้อำนาจปกครองแทนองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น หากได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยรูปแบบอย่างแท้จริงไม่ ขอบกพรองและความแตกต่างกันในความสำนึกและอุดมการณ์ของบุคคลในกลุ่มคณะราษฎร จึงเป็นสาเหตุสำคัญแห่งความเสื่อม และนำไปสู่ความยุ่งยากวุ่นวายในทางการเมืองของประเทศ จนกลายเป็นมรดกหรือวัฒนธรรมทางการเมืองที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้

ภายหลังวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อคณะราษฎรได้ทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จแล้ว รัฐบาลใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นั้น ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการปกครอง และบริหารประเทศ โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา ขุนนางจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีอีก ๒๐ นาย

ลักษณะโครงสร้างสำคัญของรัฐบาลชุดนี้ เป็นการรวมเอาบุคคลสองกลุ่มเข้ามาร่วมกิจกรรมในทางการเมืองเข้าด้วยกัน คือกลุ่มขุนนางข้าราชการรุ่นเก่า หรือกลุ่มอนุรักษนิยม ที่ยังมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์จักรีอย่างแนบแน่นและลึกซึ้งยิ่ง

และ ๖ กับกองพันทหารม้านครราชสีมาและสระบุรี เคลื่อนกำลังลงมาถึงคอนเมือง เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกาของวันที่ ๑๒ ตุลาคมนั่นเอง ทหารม้าสระบุรีและนครราชสีมา ได้ถูกส่งไปช่วยทหารราบอยุธยาที่บางเขน ๑ แล้วได้จัดกำลังไว้ตามแนวรบตามพระนคร คำนเห็นอังกนี้

๑. หมวด ๑ ในบังคับร้อยโทจรูญ นาคหฤทัย ยึดและตัดแปลงสองข้างทางรถไฟเป็นที่ตั้งปืนกลเบา

๒. หมวด ๓ ในบังคับร้อยโทขุนซวง บุทธศักดิ์ รักษาคนคลองเปรมประชากร ตัดแปลงเป็นที่ตั้งปืนกล

๓. หมวดทหารช่างถือปืนเล็กในบังคับร้อยโท ม.ล.ชวนชื่น กำภู วางแนวรบรอบวัดแคทราย

๔. หมวด ๒ ในบังคับร้อยโทขุนแมนเลื่องพล เป็นหน่วยหนุนอยู่ในตลาดบางเขน

๕. ร้อยตรี ม.ล.ทรัพย์ อิศรางกูรกับพลปืนเล็ก ๓ คน ออกไปทำการสืบข่าวข้างหนาระยะ ๑๐๐๐ เมตรในเวลากลางคืน

๖. ร้อยตรีสลับ เรชะรุจิกับทหารปืนเล็กจากหมวดที่ ๑ ใช้ทหาร ๑๒ คน ยึดเรือพายของชาวบ้านตรวจในคลองบางเขนตลอดแนวรบ วางยามรักษาปีกซ้ายปีกขวาทางออกไปข้างละ ๕๐๐ เมตร และตรวจตราเรือมิให้ผ่านเข้าออกในเขตที่กำหนดไว้

แนวหน้าทั้งหมดนี้อยู่ในความบังคับของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ

๗. ปืนใหญ่ ๒ กระบอก อยู่ที่บนรถ ข.ค. ๖ บนรถไฟในบังคับร้อยโทขุนเสริมศรกรรม (เสริม สุวัฒน์โชติ) อยู่ข้างหลังหมวดทหารมา ๒๐๐ เมตร

๘. กองทหารช่างที่เหลือเป็นกองหนุน อยู่ที่สถานีตำรวจบางเขนทั้งหมด ในบังคับพันตรีหลวงลพบาลคณูบังคับทหารช่าง

๙. ทหารช่าง ๑ หมวด อยู่ถัดไปข้างหนาคองบางเขนประมาณ ๓๐๐ เมตร การจิกวางกำลังกองทหารหัวเมืองวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๗๒

๑. แนวหน้ามีกำลังทหารมาทำหน้าที่อย่างทหารราบเป็นกองร้อย ใช้ปืนกลเบา

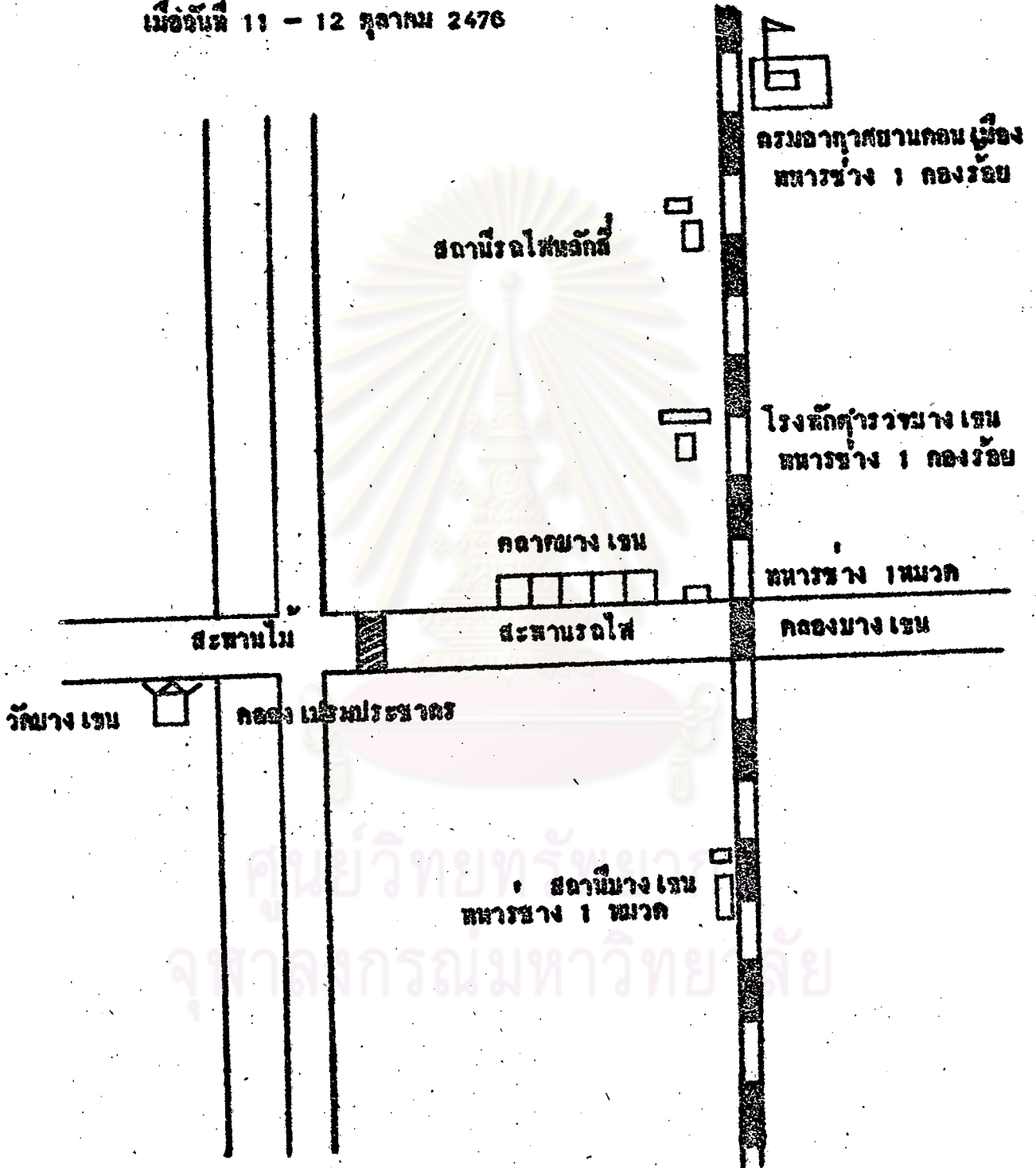
๑ กองร้อยกำลังทหารช่างถือปืนเล็ก ๒ กองร้อย

แผนที่ 1

๑๖๒

แผนที่ผังเขต แสดงการวางผังทหารหัวเมือง

เมื่อฉบับที่ 11 - 12 ตุลาคม 2476

ที่มา : ร.อ. หลวงโหม รอนราช, เมื่อราชเจ้าเอกการยก, หน้า 83.

แผนที่ 2

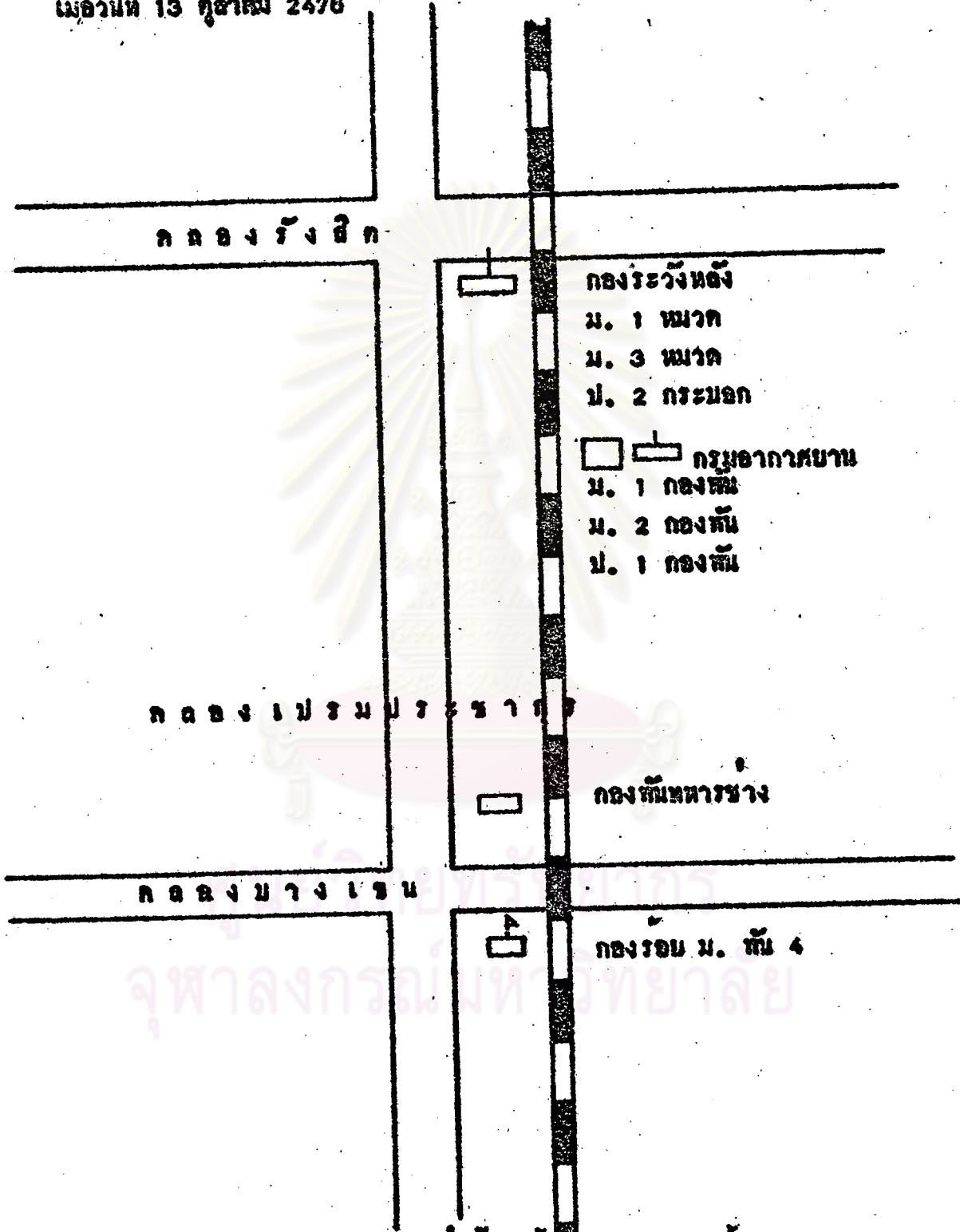
แผนที่ผัง เชน แสดงแนวบริเวณที่ 12 ตุลาคม 2476

ของกองทหารหัวเมือง

แผนผัง เชป แสดงการวางกำลังทั้งหมดของกองทหารหัวเมือง

เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2476

ที่มา : ร.อ. ทวางโฆะ รอนราช, เมือภาพจากกองการณน, หน้า ๘๘.

๒. กองระวังหลัง มีทหารมาทำหน้าที่ทหารราบ ๑ หมวด และมีทหารช่างทำ
หน้าที่ทหารราบ ๑ หมวด เป็นใหญ่ ๒ กระบอกตั้งรักษาที่ใกล้สะพานรถไฟคลองรังสิตในบังคับ
ร้อยโทขุนรัตน์ - บุทธพิชิต (บิน บงกชรัตน์) และมีพันเอกพระยาฤทธิรงค์กรมเขตไปควย

๓. ที่คอนเมือง มีทหารมากองพัน ๓ ในบังคับพันตรีหลวงอาจณรงค์ (หม่อมหลวง
สอ พนมวัน) ๑ กองพัน ๒ กองร้อย ผู้บังคับกองร้อยคือ หลวงโหมบัวจามัก (ตอง ศาของค์
รักษ์) และร้อยเอกขุนพงษ์สุรกาจ (พงษ์ สุวรรณกาญจน์)

ทหารราบพัน ๑๖ นครราชสีมา พันโทหลวงจรรยา - ฤทธิไกร (จรรยา โชติกเสถียร)

ทหารราบพัน ๑๕ นครราชสีมา พันตรีหลวงปรีชาภักดิ์ (หิม คงคานนท์)

กองพันทหารราบอุบล พันตรีหลวงพลเกษตร (เชื้อ จารุณมิก)

กองพันทหารปืนใหญ่ พันตรีหลวงแสงสว่างกับเครื่องมือทหารช่างวัดถูกระเบิดบรรจุ

อยู่บรรดไฟ

ทั้งนี้รวมอยู่ในอำนาจหน้าที่คือพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ กฤดากร ซึ่งได้ตั้งกองอำนวยการ
ใหญ่อยู่ที่สโมสรทหารอากาศคอนเมืองในกองอำนวยการประกอบด้วยบุคคลสำคัญ ๆ คือ

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร

พลตรีพระยาจินดาจักรรัตน์

พลตรีพระยาทรงอักษร

พันเอกพระยาเทพสงคราม

พันเอกพระยาศรีสุรศักดิ์

พันเอกพระยาฤทธิรงค์กรมเขต

พันโทพระปัจเจกนิพนาศ

พันตรีหลวงโหมชิงชัย

พันตรีหลวงพลหาญสงคราม

และนายทหารช่างที่เหลือจากบังคับทหาร เป็นจำนวนมากรวมอยู่ในกองอำนาจการนี้

ทั้งสิ้น

เมื่อกองหน้าภายใต้การนำของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามเข้ายึดกรมอากาศยาน
คอนเมืองไว้ได้แล้ว ในตอนบ่ายวันที่ ๑๒ ตุลาคมนั้นเอง นาวาเอกพระแสงสิทธิการ
(แสง นนทสุต) ได้นำหนังสือคำขาดฉบับแรกจากพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามไปยื่นต่อฝ่าย
รัฐบาลโดยมีใจความสำคัญว่า

(สำเนา)

คอนเมือง

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖

เรียน พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

ด้วยบรรดาทหารบกซึ่งตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งกองทหารบก ทหารเรือ
ส่วนมากในพระนคร และทหารอากาศด้วย ได้ทราบพฤติการณ์ของรัฐบาลขณะนี้เป็นอย่างดีว่า
เพิกเฉยปล่อยให้คนพาลสันดานหยาบหมิ่นหลอกลวงพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นจอมทัพของเหล่าทหาร และปล่อยให้หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ หลายฉบับลงข้อความ
กล่าวบริภาษพระราชกิติคุณอยู่แทบทุกวันโดยมิได้คำนึงถึงเกียรติหรือจัดการห้ามปรามลงโทษให้ทัน
ห่วงที่แต่ประการใด จึงเท่ากับว่าส่งเสริมช่วยทำลายรัฐธรรมนูญมาตรา ๓ ซึ่งยกย่องพระ
มหากษัตริย์ไว้เป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ อันเป็นเหตุต่างจะน้อมนำให้เหล่า
ทหารและประชาชนพลเมืองขาดความนิยมและขาดความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ประกอบ
ด้วยท่านได้จัดการเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับคืนยังประเทศสยามโดยมิได้ชักพอกให้ชาว
สอภาคก่อน ทั้งที่ได้แถลงการณ์ให้ราษฎรทราบไว้ในชั้นเดิมนั้น จึงกระทำให้ประชาชนพลเมือง

ไม่ไว้วางใจในคณะรัฐมนตรีของท่านให้หาควหาวันและกริ่งเกรงไปว่ากาลในอนาคตของประเทศสยาม อาจกลับกลายเป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ แทนที่จะปรามคอมมิวนิสต์ซึ่งได้ประกาศไว้ กลับสนับสนุนคอมมิวนิสต์อันเป็นลัทธิที่โลกไม่นิยมนั้น เป็นลำดับไป ซึ่งจะนำความไม่สงบและนำความหายนะมาสู่ประเทศไทยเป็นแน่นอน เพราะฉะนั้นคณะกษัตริย์เมือง คือ ทหารบกและทหารเรือและทหารอากาศและพลเรือน จึงมีสมานจิตพร้อมใจกันร่วมคิดเป็นเอกฉันท์มอบฉันทะให้ข้าพเจ้าแจ้งต่อคณะรัฐมนตรีของท่านให้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง ขอให้ท่านตอบคุณแทนของข้าพเจ้าว่าจะปฏิบัติตามหรือไม่ภายใน ๑ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้รับหนังสือนี้เป็นต้นไป โอกาสนี้ขอให้ท่านระลึกถึงประเทศบ้านเมืองและเลือดเนื้อของคนไทยเพื่อนร่วมชาติของเราที่จะต้องเสียไปให้จงหนัก ความรับผิดชอบในขณะนี้ตกอยู่กับฝ่ายคณะของท่านซึ่งเป็นฝ่ายก่อเหตุขึ้น จนคณะกษัตริย์เมือง เหลือที่จะทนส่งบอการมยุค่อไปได้ ถ้าคณะของท่านยินยอมเสียโดยดีแล้ว ก็ยอมจะไถ่ชื่อวาระจักผิดและขอขมกราบปราศจากที่วิมานะที่จะก่อกรรมสืบไป ถ้าท่านยอมปฏิบัติตาม คณะกษัตริย์เมืองก็จะได้เข้ารับจัดการปกครองของประเทศชั่วคราว จนกว่าจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้องกับกิจการของประเทศใหม่ นั่นคงสืบไป ถ้าคณะของท่านไม่กราบบังคมลาออกจากตำแหน่งหรือไม่ตอบภายในกำหนดเวลาข้างต้นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็จำเป็นต้องใช้กำลังทหารบังคับให้เป็นไปตามความประสงค์ของคณะกษัตริย์เมือง

ขอได้รับความนับถือ

(ลงนาม)

พ.อ. พระยาตรีสิทธิสงคราม *

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๓๘/๑๖๓, เรื่องคำขอหรือคำขาดและคำแถลงการณ์

หรือใบปลิวของพวกกบฏ.

คำขาดของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองฉบับแรกนี้ ฝ่ายรัฐบาลได้ประชุมคณะรัฐมนตรีที่ ตึกบัญชาการวังปารุสกวัน โดยพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและบัญชาการ ทหารบกเป็นประธาน ที่ประชุมได้พิจารณา คำขาดดังกล่าวอย่างรอบคอบแล้ว เห็นว่าไม่ได้ เกิดจากเจตนาสุจริตต่อชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง แต่ตั้งใจระทำการ อันเป็นกบฏต่อรัฐบาล ขอให้ระงับการกระทำการ อันเป็นภัยใหญ่หลวงนั้นเสีย * โดยได้มอบคำตอบให้พันตรีหลวงเสรี เรืองฤทธิ์ เป็นผู้นำมามอบให้แก่คณะทหารฝ่ายหัวเมือง และต่อมาพันตรีหลวงเสรี เรืองฤทธิ์ก็ถูกส่ง ไปกักตัวไว้ที่อยุธยา เพื่อตอบแทนการที่ฝ่ายรัฐบาลกักตัวพระแสงสิทธิการทูตของฝ่ายทหารหัวเมือง คนแรกไว้ในพระนคร ^๒

ในตอนเช้าวันที่ ๑๓ ตุลาคม พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชก็ได้มี หนังสือไปถึงรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งโดยมอบให้พันเอกพระยาเวหาสยานศิลปสิทธิ์ (หลง สิ้นสุข) เจ้ากรมอากาศยาน พันโทพระยาเทเวศร์อำนวยฤทธิ์ (ประเสริฐ อินทุเศรษฐ) และ รอยเอกเสนาะ รัศธรรม นำไปมอบให้แก่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี โดยขอร้องให้รัฐบาลยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง ๖ ประการที่ส่งมา ดังมีรายละเอียดคือ

* อ. พิบูลสงคราม, จอมพล. พิบูลสงคราม (พระนคร: โรงพิมพ์มนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๑๕๑.

^๒ ไทยน้อย (นามแฝง), เกาะนรก..., หน้า ๒๔ - ๒๕.

คอน เมือง

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

แจ้งความไปยัง นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

การที่ข้าพเจ้าได้รับเชิญของข้าราชการทหารฝ่ายหัวเมืองให้นำกองทหาร เข้ามา
กรุง เพาครั้งนี้ แท้จริงมิได้มีความมุ่งหมายที่จะทำการให้เสียเลือดเนื้อของคนไทยด้วยกัน
เลย ได้ทำการครั้งนี้เพื่อที่จะให้รัฐบาลจัดการ เพื่อความมั่นคงและความปลอดภัยของชาติ
บ้านเมือง ตามหลักความมุ่งหมายต่อไปนี้

๑. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยความสะดวกให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครอง
ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

๒. ต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญโดยแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ การตั้งและถอด
ถอนคณะรัฐบาลต้อง เป็นไปตามเสียงหมู่มากไม่ใช่ทำด้วยการจับอาวุธดังที่เดิมาแล้ว โดยเหตุนี้
ต้องยอมให้มีคณะการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมาย

๓. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำการทั้งทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการ
เมือง เว้นแต่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่ในการเมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้นไม่คัดสิทธิ
ในการที่ข้าราชการประจำการจะนิยมยึดถือลัทธิการเมืองใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ห้าม
มิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือเพื่อบังคับ
ขู่เชิญโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้คนอื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมนั้น เป็นอันขาด

ตำแหน่งฝ่ายทหาร ตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารเรือลงไปต้องไม่
มีหน้าที่ในการเมือง

๔. การตั้งแต่งบุคคลในตำแหน่งราชการจักต้องถือคุณสมบัติความสามารถเป็นหลัก
ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมือง เป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุ
หรือเลื่อนตำแหน่ง

๕. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ต้องถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือก
 ๖. การปกครองกองทัพบก จักต้องให้มีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เน้นยอาวุธสำคัญ
 แยกกันไปประจำตามท้องถิ่น มีให้มีกำลัง เป็นส่วนใหญ่เฉพาะในแห่งใดแห่งหนึ่ง

เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ารัฐบาลมีความปรารถนาอย่างเดียวกันที่จะรักษาความสงบ
 เรียบร้อยและปกครองบ้านเมืองตามแบบประชาธิปไตยแท้ ยอมรับปฏิบัติตามหลักความมุ่งหมาย
 ๖ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว กองทหารฝ่ายหัวเมืองก็ยินดีที่จะเลิกถอนการกระทำครั้งนี้และ
 ไม่มุ่งหมายเอาตำแหน่งราชการ เป็นเครื่องตอบแทนอย่างใดเลย ยิ่งตัวข้าพเจ้าเองจะไม่ต้อง
 การลายศหรืออำนาจอย่างหนึ่งอย่างใดคงได้เคยบอกให้ท่านทราบมาก่อนแล้ว ถ้ารัฐบาล
 ตกลงตามหลักความมุ่งหมาย ๖ ประการนี้ ขอให้ตอบให้ทราบและรัฐบาลจะต้องประกาศหลัก
 ความมุ่งหมาย ๖ ประการนี้ให้ประชาชนทราบทางหนังสือพิมพ์และทางวิทยุ แล้วเจรจา
 กันถึงวิธีที่จะปฏิบัติการตามหลักความมุ่งหมาย ๖ ประการนั้นต่อไป กับต้องจัดการประกาศ
 พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมสำหรับผู้ทำการครั้งนี้ด้วย

บวร เกษ

แต่การณ์กลับปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลได้แถลงตอบปฏิเสธแก่ฝ่ายทหารหัวเมืองว่า

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๓๕/๑๖๓, เรื่องเดิม.

ที่ทำการคณะรัฐมนตรี

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

พล พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวร เกษ

ควยเกล้ากระหม่อมได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันนี้แล้ว คณะรัฐมนตรีได้ประชุมตกลง
กันว่า คณะรัฐบาลนี้เป็นคณะซึ่งเคารพนับถือรัฐธรรมนูญ กอบด้วยความจงรักภักดีใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ประมุขของชาติ และดำเนินการตามรัฐธรรมนูญอย่าง
เคร่งครัดทุกประการ ตลอดจนการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นหลักพระยานไป ให้เห็น
ประจักษ์อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น คำขอของท่านก็เป็นอันตกไป และรัฐบาลมีความเสียใจ
เป็นอย่างยิ่งที่มีคณะกรรมการจลาจลใช้กำลังทหาร เพื่อจะเลิกคณะรัฐบาลอันเป็นการกระทำ
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้พระราชทานพระราชกระแสมายังคณะรัฐมนตรีว่าทรง
โพนัดไม่พอพระราชหฤทัย และซึ่งเป็นเหตุให้รัฐบาลจำเป็นต้องปราบปรามกำลังทหาร
ทั้ง ๆ ที่ไม่สมควรเลยที่จะกระทำการอันใด ซึ่งจะเป็นภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของบรรดา
ทหาร และพลเมืองแต่การปราบปรามเช่นนี้เป็นความจำเป็นอันเนื่องมาจากการกระทำซึ่ง
ท่านเป็นผู้รับผิดชอบแต่โดยเดียว

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๓๘/๑๖๓, เรื่องคำขอหรือคำขาดและคำแถลงการหรือใบปลิวของพวกกบฏ.

และพร้อมกันกับจดหมายตอบดังกล่าวแล้วนี้ ฝ่ายรัฐบาลก็ได้ใช้อาวุธเข้ายิงทหารฝ่ายหัวเมืองก่อน โดยรัฐบาลก็ยังยืนยันที่จะถือว่าการกระทำของทหารฝ่ายหัวเมืองเป็นคณะกรรมการจลาจลเพื่อจะเลิกล้มรัฐบาล จึงต้องใช้กำลังเข้าปราบปรามเสียให้หมดสิ้นไป ทั้งค่าแสดงการณต่าง ๆ ของฝ่ายรัฐบาลที่แถลงต่อประชาชนในวันที่ ๑๒ ตุลาคม และโทรเลขของพันโทหลวงพิบูลสงครามกับโทรเลขของพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีที่มีไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประทับอยู่ ณ วังไกลกังวล หัวหิน ตามลำดับดังต่อไปนี้

แถลงการณ์ฉบับที่ ๑

เนื่องจากการป่าวข่าวเล้าลือและส่อเสียดกันด้วยประการต่าง ๆ และมีผู้หลงงมงายพยายามจะโค่นล้มรัฐบาลนี้โดยใช้กำลังบังคับ ถึงกับยุยงทหารในบางจังหวัดให้หลงเชื่อในทางที่ผิด และนำทหารยึกที่ต่าง ๆ มาทางกรุงเทพฯ อันเป็นเหตุจลาจล รัฐบาลจึงเห็นจำเป็นที่จะต้องปราบปรามจลาจล และยังคงความสงบเรียบร้อยให้คงคืนสู่สภาพเดิม

อนึ่ง รัฐบาลเห็นควรแถลงให้ประชาชนทั้งข้าราชการและฝ่ายทหารพลเรือน และราษฎรทราบว่าการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะพยายามก่อความไม่สงบให้แก่บ้านเมือง โดยกระทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในรัฐบาลให้บังเกิดความระส่ำระสายหรือยุ่งถึงกับทำให้เกิดประทัดประหารซึ่งกันและกันเช่นนี้ เป็นความคิดที่ผิดคนก็เป็นการกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงภัยอันจะมีแก่ชาติเป็นการทำลายประเทศและชาติโดยตรง รัฐบาลนี้พยายามทุกอย่างที่จะให้การดีเป็นไปโดยเรียบร้อย และมีได้มีความปรารถนาเลยที่จะถืออำนาจการปกครองบ้านเมืองไว้แต่ฝ่ายเดียว การเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นก็ได้รับเร่งกระทำกันเพื่อให้เสร็จทันกำหนดที่จะเปิดสภาใหม่ในวันที่ ๑ ธันวาคมปีนี้ ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญของชาวเรา และรัฐบาลได้พยายามให้การเลือกผู้แทนนั้นเป็นไปโดยความเที่ยงธรรมทุกประการ เมื่อสภาใหม่เปิดขึ้นแล้ว คณะรัฐบาลนี้จะไต่ลาออกทั้งหมด และจะได้มีการตั้งคณะรัฐบาลใหม่

ถ้าหากว่าบุคคลในรัฐบาลนี้กระทำการไม่เป็นที่พอใจของผู้แทนราษฎร ก็ไม่สามารถจะ เป็นรัฐบาลต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงอำนาจได้โดยวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ

แต่ในเวลานี้ยังต้องรับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดินอยู่ จึงจำเป็นต้องรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอก รัฐบาลนี้ได้พยายามจัดการทุกสถานเพื่อให้สภาพการณ์การเมืองดีขึ้น และถ้าประชาชนจะพิจารณาความทุกข์ใจที่เป็นยุคธรรมจริงแล้วก็จะเห็นตระหนักว่ารัฐบาลนี้ได้จัดการให้ดีขึ้นทุกทางและรัฐบาลนี้ก็กำลังพยายามทำต่อไป ส่วนบุคคลในรัฐบาลเวลานี้ก็มีใครประกอบด้วยพรรคพวกของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่ฝ่ายเดียว ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่สำคัญ ๆ ก็ตกอยู่ในมือของรัฐมนตรีที่มีได้เป็นผู้ก่อการโดยมาก ฉะนั้นถ้าใครจะกล่าวหาว่ารัฐบาลนี้ถือพวกถือเหล่าก็เป็นคำกล่าวหาที่หาความจริงมิได้ รัฐบาลนี้ขอให้คำมั่นแก่ประชาชนว่าจะปฏิบัติกรทุกอย่างให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญที่ได้ประกาศเป็นของชาติแล้ว และจะถือประโยชน์ของชาติและราษฎร เป็นสำคัญยิ่งกว่าประโยชน์ทั้งหลาย ขอให้ข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน และประชากรราษฎร มีความไว้วางใจ และขอให้มีความสัมพันธ์ร่วมมือกันรักษาความสงบในบ้านเมือง และปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายโดยเคร่งครัด เพราะ เป็นวาระสำคัญที่พลเมืองผู้รักชาติรักประเทศและรักรัฐธรรมนูญ จะต้องร่วมกำลังร่วมกันปราบการทุจริตคร่ำคร่าต่อประเทศต่อชาติและต่อรัฐธรรมนูญในครั้ง นี้ เพราะถ้าปราบการทุจริตตนเองอาจในครั้ง นี้ไม่ได้แล้ว ชาติของเรา ก็จะถึงซึ่งความพินาศไปด้วย

พัน เอกพระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

แถลงการณ์ฉบับที่ ๒

เนื่องจากคำแถลงการณ์ฉบับแรกของรัฐบาลที่ได้โฆษณาแก่มหาชนแล้วนั้น บัดนี้ รัฐบาลขอแถลงให้ประชาชนทราบต่อไปว่า มีผู้ตั้งใจจะทำลายรัฐธรรมนูญและความสงบในบ้านเมืองและหวังอำนาจส่วนตน ได้ลอบคิดวางแผนโครงการที่จะนำทหารหัวเมืองเข้ามาตีกรุงเทพมหานคร พวกนี้ได้ยุยงทหารนครราชสีมาสำเร็จบางส่วน และได้พยายามยุยงทหารในจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งทหารในกรุงเทพฯ ให้เข้าสมทบกับพวกของตัว การกระทำครั้งนี้จะได้นายพลของรัฐบาลไปก็หามิได้ รัฐบาลได้ออกคำสั่งให้จับบรรดาผู้เป็นต้นคิดในการนี้ แต่มีบางคนได้ลอบหนีขึ้นไปอยู่นครราชสีมา เมื่อเห็นภัยมาถึงตัวก็ยอมเสียภัยนำทหารมาทางรถไฟ โดยหวังว่าจะเข้าถึงพระนคร แต่เมื่อพวกนี้เคลื่อนทหารแล้ว ทหารในจังหวัดอื่น ๆ ก็มิได้เข้าช่วย ส่วนทหารในกรุงเทพฯ นั้น แทนที่จะเข้าช่วยกับพวกนั้นหรือทำการวุ่นวายขึ้น หรือเสียขวัญอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ผู้ก่อการจลาจลคาดหมายไว้นั้น กลับมีความสมัครสมานที่จะร่วมมือกันต่อสู้ปราบจลาจลนั้น เมื่อรู้ว่าไม่มีใครเข้าช่วยก็หยุดอยู่เพียงบ้านพาศี ทหารที่ยกมาจากนครราชสีมา มีจำนวนนับด้วยร้อยเท่านั้น ส่วนทางจังหวัดอื่น ๆ ทหารคงประจำที่เรียบร้อย ในกรุงเทพฯ ทหารเตรียมพร้อมสำหรับปราบจลาจลนี้หลายพันคน ประกอบด้วยเครื่องอาวุธที่ดีกว่าทหารของผู้ก่อการจลาจลที่ยกมานั้นเป็นอันมาก เป็นอันว่าทหารฝ่ายรัฐบาลพร้อมเพรียงกันเต็มที่ตั้งทหารบก ทหารเรือ ฉะนั้นรัฐบาลจึงมีความมั่นใจว่าสามารถจะปราบการจลาจลนี้ได้โดยพลันและจะไต่รักษารัฐธรรมนูญ และความสงบสุขของประชาชนไว้เป็นแน่นอน ขอให้อาณาประชาราษฎรอย่าได้มีความหวาดหวั่น จงรักษาความสงบและประกอบกิจการต่าง ๆ ตามปกติเช่นเคย

พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

แถลงการณ์ฉบับที่ ๓

เนื่องจากคำแถลงการณ์สองฉบับที่รัฐบาลได้โฆษณาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่บังเกิดในเวลานี้ รัฐบาลขอแถลงต่อไปถึงข้อความที่ได้สืบทราบว่า มีผู้ยงส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจผิด และล่อลวงทหารให้เชื่อในสิ่งอันไม่เป็นจริง ข้อสำคัญนั้นผู้ยงใ้ใจอ้างว่า การที่รัฐบาลเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับ จะเป็นช่องทางให้หลวงประดิษฐมนูธรรมดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ ขอให้รัฐบาลขอปฏิเสธเด็ดขาดว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้มีเจตนาที่จะดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์และผู้ที่อยู่ในคณะรัฐบาลนี้จะไม่มีใครยอมให้ผู้อื่นใดดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์เลยเป็นอันขาด รัฐบาลได้ประกาศนโยบายแล้วอย่างไรก็จะดำเนินการตามที่ได้ประกาศ ส่วนหลวงประดิษฐมนูธรรมก็มั่นคงต่อถ้อยคำ ฉะนั้นข้อหาของผู้ก่อการจลาจลดังที่กล่าวข้างต้นนั้น จึงไม่เป็นความจริง และเป็นข้อที่พลอยอ้างเพื่อเหตุเท่านั้น และทางสืบสวนของรัฐบาลก็ได้ความแน่ชัดว่าแผนการจลาจลอันนี้ ได้เตรียมมาเป็นเวลานาน ก่อนที่รัฐบาลจะได้ตกลงเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับ อนึ่งมีข้อกล่าวหากันอีกอย่างหนึ่งว่ารัฐบาลนี้มีเจตนาจะทำร้ายเจ้านาย ข้อนี้ก็ไม่มีจริง ใครผิดก็ว่าไปตามผิด ข้อหาอีกข้อหนึ่งคือหาว่ารัฐบาลนี้จะดำเนินการปกครองแบบรีบิลิก ซึ่งเป็นความเท็จอย่างร้ายแรง รัฐบาลหรือบุคคลใดในคณะรัฐบาล ไม่เคยทำรี เช่นนั้นเลย เพราะมีความมุ่งหมายแต่จะรักษารัฐธรรมนูญ มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นองค์ประมุขของชาติ นอกจากนี้ยังมีข้อกล่าวหาอีกหลายประการ ซึ่งล้วนเป็นความเท็จและรัฐบาลไม่จำเป็นต้องแก้ข้อหาทุกเรื่องไป แต่ขอให้ประชาชนมีใจหนักแน่น อย่าหลงเชื่อคำยุยงป่าวประกาศของผู้ที่คิดประทุษร้ายต่อประเทศและชาติเลยเป็นอันขาด

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

แถลงการณ์ฉบับที่ ๔

เนื่องจากที่รัฐบาลไทยได้แจ้ง เหตุการณ์จลาจลมาในคำแถลงการณ์ ๓ ฉบับแล้วนั้น บัดนี้ รัฐบาลขอแจ้งให้ประชาชนทราบว่า มีกองทหารจลาจลกองหนึ่งได้เคลื่อนลงมาจนถึงเกือบ ใกล้สถานีบางเขน กองทหารกองนี้มีแต่อาวุธปืนสั้น ได้ยกเข้ามาตั้งอยู่ในแนวที่ตั้ง กองทัพ ทางกรุงเทพฯสามารถจะใช้ปืนใหญ่ยิงให้ระจัดกระจายไปได้ แต่กองทหารทางกรุงเทพฯมิได้ ลงมือใช้กำลังอาวุธทันที เพราะไม่ปรารถนาจะทำร้ายคนไทยด้วยกันเอง จึงได้พยายาม เจริญไกลเกลี้ยให้เป็นที่เรียบร้อย แต่กองทหารก่อการจลาจลนั้นไม่ยอมผ่อนผันปฏิบัติตาม คำสั่งของรัฐบาล จึงเป็นการจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องทำการระดมยิงเพื่อขจัดผู้ที่เป็นศัตรู ต่อชาติบ้านเมือง ทั้งนี้รัฐบาลจำต้องทำโดยเด็ดขาด ถ้าหาไม่รัฐบาลก็จะไม่สามารถปราบ การจลาจลได้ จึงขอประชาชนอย่าได้ตื่นตกใจในการกระทำของรัฐบาล ซึ่งต้องรักษารัฐ- ธรรมนูญและความเรียบร้อยของประเทศ

พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๗๖ รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ประกาศใช้กฎอัยการศึกใน จังหวัดพระนคร และอุบายกักความว่า

แถลงการณ์ฉบับที่ ๕

เนื่องจากกรณีที่รัฐบาลจะต้องใช้วิธีปราบปรามการจลาจลดังกล่าวมาแล้ว ในคำแถลง
การณฉบับที่ ๔ นั้น ก็จำเป็นต้องจัดการรักษาความสงบภายในอย่างเคร่งครัด รัฐบาลจึงเห็น
สมควรประกาศใช้กฎอัยการศึกในจังหวัดใหญ่ทหารบก กรุงเทพฯเมื่อได้ใช้กฎอัยการศึกแล้ว
เช่นนี้ อำนาจการปกครองย่อมตกอยู่กับทหาร ฉะนั้นในราชบรรณ เชื้อฟ้าคำสั่งของทหาร และ
ปฏิบัติให้ชอบด้วยกฎอัยการศึกทุกประการ

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

วังปารุสกวัน

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

แถลงการณ์ฉบับที่ ๕ (เพิ่มเติม)

ตามคำแถลงการณ์ฉบับที่ ๕ ว่าให้ใช้กฎอัยการศึกในจังหวัดใหญ่ทหารบกกรุงเทพฯ
นั้น ได้มีแถลงการณ์แก้ไขเพิ่มเติมออกเมื่อเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกาเศษ วานนี้ว่าให้ใช้กฎ
อัยการศึกในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯและอยุธยา

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ประชาธิปไตย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓๐๘, ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

ประกาศ

แก้ไขกำหนดเขตในประกาศกฎอัยการศึก ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

ตามประกาศกฎอัยการศึก ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ กำหนดเขตท้องที่
อยู่ในอำนาจตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึกว่า "จังหวัดใหญ่ทหารบกกรุงเทพฯ" นั้น ให้แก้ไข
เสียใหม่ว่า "ในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯกับมณฑลอยุธยา"

พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

พันโทหลวงพิบูลสงครามและพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ได้ส่งโทรเลขกราบบังคมทูลถวายรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงประทับอยู่ ณ วังไกลกังวล หัวหิน ทรงทราบโดยพันโทหลวงพิบูลสงครามได้มีโทรเลขมาถวายเป็นการล่วงหน้า ๑ ฉบับ ก่อนที่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี จะได้มีโทรเลขรายงานมาในนามของรัฐบาลใจความสำคัญในโทรเลขของพันโทหลวงพิบูลสงครามนั้น แจ้งให้ทราบถึงกำลังทหารฝ่ายหัวเมืองที่ยกเข้ามาล้อมพระนคร และจะขอถวายความจงรักภักดีโดยการจัดส่งทหารมาเพิ่มเติมในการรักษาพระองค์ด้วย แต่ได้รับการปฏิเสธจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงสำเนาโทรเลขที่หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ธำราชนเลขานุการในพระองค์มีมาถึงผู้สำเร็จราชการพระราชวังตั้งความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(สำเนา) โทร เลข ๒๔ รัับวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

หัวหิน

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

ผู้สำเร็จราชการพระราชวังกรุงเทพฯ

ไต่ทราบว่าคุณนี้คนถือหนังสือจะกลับกรุงเทพฯไม่ได้ เพราะทางรถไฟไม่สะดวก จึงขอส่งสำเนาราชการของข้าพเจ้าถึงท่านดังต่อไปนี้

โปรดเกล้าให้ท่านแจ้งแก่หลวงพิบูลสงครามว่า ให้หม่อมเจ้าคัสตาวัส นักราบ บังคมทูตนั้นทรงทราบแล้ว ทรงเสียพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง ที่ได้ทรงทราบว่า พระองค์เจ้าบวร เกษศิริจะก่อการไม่สงบขึ้น เป็นการชกกับพระราชประสงค์ เพราะไต่ทรงตกใจเพื่อนพระราชวงศ์อยู่เสมอ แต่เมื่อมีผู้ไม่เชื่อฟังพระราชกระแสเช่นนี้ก็ได้แต่เสียพระราชหฤทัย ทรงขบใจหลวงพิบูลสงครามที่แสดงความจงรักภักดี และไม่จำเป็นต้องส่งทหารมาเพิ่มเติมในการรักษาพระองค์เพราะ เชื่อว่ามีพอแล้ว

การกราบบังคมทูล เห็นจะต้องนับว่ากราบบังคมทูลทางส่วนพระองค์ เพราะไม่ใช่นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูล เป็นแต่หลวงพิบูลสงครามมีอำนาจรัยดี จึงได้กราบบังคมทูลทางหม่อมเจ้าคัสตาวัส ครั้นต่อมานายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลเรื่องนี้ทางโทร เลขแล้ว

(ลงนาม) วิบูลย์

(ลงนาม) นรราช

ให้ส่งให้หลวงพิบูลทราบ

(ลงนาม) วรพงษ์

(สำเนา) โทร เลขของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาทูลเกล้าฯในหลวงฉบับที่ ๑
(โทร เลขคว้น ส่งไปแต่กรุงเทพฯ วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖)

ขอเคาะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระกระแสร่างผู้สำเร็จราชการ
พระราชวัง แสดงความเสียพระราชหฤทัยที่มีผู้ชักกำลังบังคับคณะรัฐบาล ซึ่งเป็นการฉีก
พระราชประสงค์นั้น พระเคหพระคุณเป็นล้นเกล้าฯหาที่สุกมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า

พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

ขอเคาะ

ฉบับที่ ๒

(โทร เลขคว้น ส่งไปแต่กรุงเทพฯ วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖)

ขอเคาะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ควายเมื่อเย็นวานนี้ ทหารช่างอยุธยาเคลื่อนมาถึงบางเขน และทหารนครราชสีมา
เคลื่อนมาถึงคอนเมือง. เมื่อ ๑๔ นาฬิกาเศษ วันนี้พระแสงสิทธิการ นำหนังสือนายพันเอก
พระยาศรีสิทธิสงคราม มายื่นมีใจความว่า คณะรัฐมนตรีนี้ปล่อยให้คนลบลู่คู้หมิ่นพระบรมเสชา
นภาพ และเอาหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับเข้ามาเพื่อดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ต่อไป จึงขอ
ให้ทราบถวายบังคับปลดออกจากตำแหน่งภายใน ๑ ชั่วโมง ถ้ามิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับ และจะ
เข้ายึดการปกครองชั่วคราว จนกว่าจะไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ ซึ่ง
ไม่มีคณะนายทหาร เขาเกี่ยวข้องกับควาย

โดยที่ข้อหาทั้ง ๒ ข้อนี้ ไม่เป็นความจริง รัฐบาลได้รับส่งฟ้องผู้ลอบหลอกลวงหมิ่นพระบรม
 เศษานภาพ และไต่ถามหลักประกันไว้แล้วว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมจะไม่เป็นคอมมิวนิสต์
 ดังที่ทราบไต่ฟ้องของธลีพระบาทอยู่แล้ว และโดยที่คณะรัฐมนตรีนี้ดำเนินนโยบายรักษารัฐ
 ธรรมนูญโดยเคร่งครัด กับด้วยความจงรักภักดีคือไต่ฟ้องของธลีพระบาท ดังที่พระพุทธเจ้า
 ไต่ทราบบังคับมณฑลปฏิญาณไว้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นผู้บัญชาการทหารบกจึงเห็นเป็น
 ที่จำเป็นที่จะประกาศกฎอัยการศึก โดยอาศัยอำนาจในมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการ
 ศึก พ.ศ.๒๔๕๗ และได้ประกาศไปแล้วแต่ ๑๔.๔๕ นาฬิกา นี้ เป็นต้นไป รัฐบาลจะได้จัดการ
 ให้เหตุการณ์กลับเข้าสู่ความสงบสุขเป็นปรกติภาพต่อไป

การจะควรระงับการใด สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

ขอ เคารพ

และพร้อมกันนี้รัฐบาลได้มีบันทึกความเห็นของคณะรัฐมนตรี เรื่องหลักความมุ่งหมาย
 ของพระองค์เจ้าบรม เสด็จ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายด้วยก็มีรายละเอียดอีกคือ

ศูนย์วิทยพัชกร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บันทึกของคณะรัฐมนตรีพลเอกอานาวาย

เรื่อง หลักความมุ่งหมายของพระองค์เจ้าบวร เกษ

๑. การรักษารัฐธรรมนูญไว้ให้มั่นคง ทั้งที่รัฐบาลนี้ทำอยู่เดี๋ยวนี้นี้ ก็คือการรักษาองค์พระมหากษัตริย์อยู่ที่รัฐธรรมนูญไว้เป็นประมุขของชาติเสมอไปนั่นเอง รัฐบาลนี้ไม่เคยมีความประสงค์ที่จะ เปลี่ยนรูปการปกครองแผ่นดินให้เป็นอย่างอื่น

๒. รัฐบาลนี้ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญทุกประการ ไม่นิยมการถอดถอนหรือตั้งรัฐบาลด้วยวิธีจับอาวุธ เหมือนครั้งที่พระองค์เจ้าบวร เกษทำอยู่ในขณะนี้ คณะการเมืองนั้นควรให้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เวลานี้เป็นเวลาที่กำลัง เลือกตั้งผู้แทนราษฎรอยู่แล้วพอได้เปิดสภาผู้แทนทั้งสองประเภท คณะการเมืองจะเกิดขึ้นเอง ในขณะนี้ซึ่งแม่คณะรัฐบาลก็ไม่ใช่ประกอบขึ้นจากคณะการเมืองคณะหนึ่งคณะใดทั้งสิ้น ถ้ามีคณะการเมืองโดยทำให้มีขึ้นก่อน เวลาอันควร ไม่ใช่ให้เกิดโดยธรรมชาติจะเป็นภัยแก่ความมั่นคงของรัฐธรรมนูญ

๓. การให้ข้าราชการประจำการแยกจากนักการเมืองนั้น เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา รัฐบาลใด ๆ ก็ปรารถนาทั้งนั้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเมืองไทยทำดังนั้นได้หรือยัง มีคนพอที่แบ่งขาดจากกันได้แล้วหรือ ชึ่ง เมื่อการเมืองของเราผลิตผลเต็มที่แล้วจึงจะถึงเวลาที่ทหารจะไม่เกี่ยวกับการเมือง คอยแต่รักษาป้องกันให้รัฐบาลชุดหนึ่งชุดใดทำลายล้างหรือทำผิดรัฐธรรมนูญได้ แต่การปกครองแผ่นดินที่เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และยิ่งที่เพิ่งเปลี่ยนจากรูปหนึ่งเป็นอีกรูปหนึ่งในลักษณะอย่าง เมืองไทยซึ่งรัฐธรรมนูญเพิ่งได้กำเนิด ถ้าฝ่ายทหารจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง เสียเลยในขั้นนี้ การรักษารัฐธรรมนูญให้มั่นคงก็จะขาดกำลังไปส่วนหนึ่ง ซึ่งเหตุการณ์ที่พระองค์เจ้าบวร เกษก่อขึ้นครั้งนี้แสดงให้เห็นแล้วว่ายังจำเป็นต้องอาศัยทหารอยู่

๔. รัฐบาลนี้ในการบรรจุบุคคลเข้าตำแหน่งราชการก็ดี เลื่อนตำแหน่งใครก็ดี ถือคุณค่าความสามารถเป็นเกณฑ์เสมอตัว บุคคลที่ครองตำแหน่งประจำของรัฐบาลเป็นเครื่องพิสูจน์ในขั้นนี้อยู่แล้ว

๕. การเลือกผู้แทนราษฎรประเภทที่สองนั้น ย่อมต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีพระราชบัญญัติดำเนินการไว้แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ทรงตั้งโดยพระราชนัดดา รัฐบาลนี้ไม่มีความประสงค์ที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือพระราชบัญญัติฉบับนั้น

๖. การจัดหน่วยผสมกองทัพบก อันเป็นเรื่องของทหารไม่เกี่ยวแก่รัฐธรรมนูญ กำลังจำต้องต่างกันตามความสำคัญของท้องถิ่น เช่นกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพระมหานคร เป็นที่ว่าการกลางของรัฐบาล เป็นพระราชสำนักที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางแห่งตลาดเงินของประเทศสยาม ย่อมต้องการกำลังมากกว่าท้องถิ่นอื่น

อนึ่ง ถ้ากระจายกำลังให้เป็นส่วนเท่า ๆ กันหมด ความมั่นคงของรัฐบาลกลางก็ คงจะไม่บริบูรณ์ อุทาหรณ์ เช่น ถ้ากำลังทหารกรุงเทพฯ มีเท่ากับกำลังทหารนครราชสีมา หรืออยุธยา ป่านนี้พระองค์เจ้าบวรเดชก็คง เปลี่ยนคณะรัฐบาลได้สำเร็จแล้ว

เมื่อหลักความมุ่งหมายของพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นไปในลักษณะที่ชวนวิวาท และในลักษณะที่จะบังคับรัฐบาลให้ใช้กำลังปราบปราม ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไม่ยอมให้เสียเลือดเนื้อของคนไทยด้วยกันเอง รัฐบาลก็ยอมไม่มีทางอื่นนอกจากทางที่ดำเนินอยู่เดี๋ยวนี้นี้ ซึ่งพระองค์เจ้าบวรเดชเองทรงบังคับให้ต้องดำเนิน อันที่แท้หลักความมุ่งหมายของพระองค์เจ้าบวรเดชที่ส่งมาใหม่นี้ก็เป็นอุบายกลศึกนั่นเอง คือต้องการประวิงเพื่อจะให้มีเวลาเที่ยวหลอกลวงเกลี้ยกล่อมผู้คนเพิ่มเติมกำลังที่จะกระทำการ อากาที่ใดกระทำมาเป็นคืน ๆ เริ่มแต่ให้ทหารกองหน้าทำที่จะยอมแล้วกลับไม่ยอม ให้พระยาตรีสิทธิสงครามมีจดหมายมาบังคับให้รัฐบาลลาออกแล้วพระองค์เองตั้งหลักแปรรูปเป็นความมุ่งหมายมา เหล่านี้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าเป็นกลศึก

ส่วนปัญหาเรื่องพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมนั้น เมื่อรัฐบาลตกลงกับหลักความมุ่งหมายที่อยู่นอกรัฐธรรมนูญด้วยกันไม่ได้ก็ไม่น่าเป็นปัญหา ซึ่งจะต้องพิจารณา

ความเห็นของคณะรัฐมนตรี เป็นคั่งกล่าวมาข้างต้น นายกรัฐมนตรีจึงได้ตอบพระองค์เจ้าบวรเดชไปเมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ว่า

"ทวยเกล้ากระหม่อมได้รับลายพระหัตถ์ลงวันนี้แล้ว คณะรัฐมนตรีได้ประชุมตกลงกัน
ว่า คณะรัฐบาลนี้เป็นคณะซึ่งเคารพนับถือต่อรัฐธรรมนูญ กอบกู้ความจงรักภักดีในพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ประมุขของชาติ และดำเนินการตามรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด
ทุกประการ ตลอดจนการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นหลักพะยานให้เต็มประจักษ์อยู่แล้ว เพราะ
ฉะนั้น คำขอของท่านเป็นอันตกไปและรัฐบาลมีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่มีคณะกรรมการจลาจลใช้
กำลังทหาร เพื่อจะเลิกล้มรัฐบาล อันเป็นการกระทำซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรง
พระราชทานพระราชกระแสมายังคณะรัฐมนตรีว่า ทรงโสมนัสไม่พอพระราชหฤทัยและซึ่งเป็น
เหตุให้รัฐบาลจำเป็นต้องปราบกบฏกำลังทหาร ทั้ง ๆ ที่ไม่สมควรเลยที่จะกระทำการอันใดซึ่ง
จะเป็นภัยแก่วีถและทรัพย์สินของบรรดาทหารและพลเมืองแต่การปราบเช่นนี้เป็นความจำเป็น
อันเนื่องมาจากการกระทำซึ่งท่านเป็นผู้รับผิดชอบแต่ถ้ายกเว้น

ตั้งประกาศใหม่หาชนทราบแล้ว

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เมื่อเหตุการณ์ระหว่างคณะทหารฝ่ายหัวเมืองกับรัฐบาลตั้งเครียดมากขึ้น จนถึงกับมี
การใช้กำลังและอาวุธ เข้าประหัตประหารกันขึ้นในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงได้ทรงมีพระราชปรารภมายังรัฐบาลว่าการกระทำของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองในครั้งนั้น
ไม่ต้องทวยพระราชาประสงค์ของพระองค์ถึงความละเอียดต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๓๘/๑๒๓, เรื่องเดิม.

พระราชปรารภ

"ด้วยตามที่ได้มีการป่าวข่าว เล่าลือและส่อเสียดยุยงกันด้วยประการต่าง ๆ จนถึงได้มีการดำริคึกพยายามจะโค่นล้มรัฐบาลนี้ด้วยกำลังนั้น เราขอแสดงให้เป็นที่แจ้งชัดว่าการกระทำเช่นนั้นไม่ต้องด้วยพระราชนิมิตของเรา ทั้งที่เราได้มีพระราชกระแสไปให้สภาผู้แทนราษฎรทราบแล้วแต่เดือนมิถุนายน ด้วยเรามีพระราชประสงค์อันแน่นอนที่จะได้เห็นบ้านเมืองดำรงอยู่ในความสงบเรียบร้อยและให้การบริหารประเทศได้ดำเนินไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญที่เราได้ให้แก่ราษฎร เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ นั้น"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๕๕/๑๖๓, เรื่องเกี่ยวกับพระองค์เจ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างมีการกบฏ.

เมื่อพิจารณาจากคำแถลงการณ์ต่าง ๆ ของฝ่ายรัฐบาลและคำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชกระแสพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังสำเนาโทรเลขและพระราชกระแสพระราชปรารภที่ได้นำมาพิจารณาประกอบแล้วนี้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ตัดสินใจดำเนินการปราบปรามคณะทหารฝ่ายหัวเมืองอย่างเด็ดขาด โดยไม่ยอมให้มีการประนีประนอม หรือพิจารณาถึงข้อเรียกร้องตอรองใด ๆ กันอีกต่อไป ในขณะนี้จะเห็นว่าเจตนาของทั้งสองฝ่ายที่แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างชัดแจ้งว่า ฝ่ายใดเป็นผู้ก่อความรุนแรง โดยการจุกหนวนความขัดแย้งที่เข้มแข็งเกลี้ยกล่อมอยู่แล้วอย่างเต็มที่ให้ถึงจุดแตกหักในที่สุดขึ้น

ประการแรกจะเห็นว่าฝ่ายทหารหัวเมืองนั้น เมื่อได้ยกกำลังทหารเข้ามาประชิดพระนคร ตั้งแต่วันที่ ๑๑ ตุลาคม แล้วนั้น ก็ได้ใช้วิธีการทางการทูตในการตอรองโดยพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกันด้วยกำลังอย่างที่สุด อันจะเห็นได้จากคำขาดหรือข้อเรียกร้องของฝ่ายทหารหัวเมืองทั้ง ๒ ฉบับ อย่างเด่นชัด คือในวันที่ ๑๑ ตุลาคม ภายหลังการปิดล้อมพระนครทางบกเหนือโดยกองทัพของทหารฝ่ายหัวเมืองแล้ว พันเอกพระยาตรีวิสิทธิ์สงครามได้ส่งคำขาดไปยังรัฐบาล ขอให้ลาออกภายใน ๑ ชั่วโมง ถ้ามิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับ แต่ต่อมาเมื่อฝ่ายรัฐบาลได้ส่งพันตรีหลวงเสรี เรืองฤทธิ์ นำคำตอบปฏิเสธของรัฐบาลมายื่นต่อคณะทหารฝ่ายหัวเมืองแล้ว ปรากฏว่าคณะทหารฝ่ายหัวเมืองก็ได้ใช้กำลังเข้าบีบบังคับรัฐบาลตามคำขาดแต่อย่างไร ข้อนี้อาจพิจารณาได้ว่าอาจจะ เป็นด้วยคณะทหารฝ่ายหัวเมืองไม่ต้องการจะใช้วิธีการรุนแรงให้เกิดการนองเลือดกันขึ้นระหว่างคนไทยด้วยกัน เพราะถ้าพิจารณากำลังของฝ่ายทหารหัวเมืองในขณะนั้น ก็สามารถจะทำการรบได้อย่างเต็มที่ ถ้าได้รับการส่งการจากมุ้งบังคับบัญชาในขณะนั้น แต่ปรากฏว่าคณะทหารฝ่ายหัวเมืองโดยพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช แม่ทัพใหญ่ กลับทรงเลือกใช้วิธีการอันละมุนละม่อมโดยยอมลดความตึงเครียดจากการเผชิญหน้ากันด้วยกำลังในครั้งนั้นเสีย ด้วยการใช้ใ้มีหนังสือเป็นข้อเรียกร้อง ๒ ประการไปยังรัฐบาล และยังได้ขอให้รัฐบาลปฏิบัติตามพร้อมทั้งขอให้ออกกฎหมายนิรโทษกรรมให้แก่คณะทหารฝ่ายหัวเมืองทุกคนด้วย ในท้ายคำเรียกร้องฉบับที่ ๒ นี้ คณะทหารฝ่ายหัวเมืองได้ยืนยันว่าจะยินยอมให้คณะรัฐบาลชุดนี้ยังคงมีอำนาจในการบริหารประเทศสืบต่อไปด้วย แต่ปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลตกลงให้ใช้มาตรการ

รุนแรงในการแก้ปัญหาครั้งนี้ ด้วยการสั่งให้ทหารระดมยิงทหารฝ่ายหัวเมืองก่อน จึงจะพิจารณาได้จากหนังสือของ พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวร เกษที่ให้นักบินนำไปทิ้งที่หัวหิน เพื่อหลีกเล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยผ่านทางหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการในพระองค์จึงความว่า

กองอำนวยการทหารหัวเมือง คอนเมือง

วันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

ทูลหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการในพระองค์

ด้วยเกมหม่อมฉันและพวกพ้อง คือกองทหารหัวเมืองใครรวบรวมกันนำกำลังมาสู่พระนคร เพื่อจะขอรับให้รัฐบาลปฏิบัติการณ์จะนำความปลอบภัยและสันติสุขมาสู่ประเทศไม่มีการแย่งอำนาจซึ่งกันและกัน แต่รัฐบาลมิได้พิจารณาหลัก ๖ ประการที่หม่อมฉันขอรับและมิได้แถลงให้ทราบแต่อย่างใดเลย กลับใช้อาวุธยิงทหารหัวเมืองก่อน จนกลายเป็นการต่อสู้กันอย่างร้ายแรง หากจะกล่าวถึงกำลังและอาวุธแล้ว กองทหารหัวเมืองนี้อาจรวบรวมคนและใช้อาวุธที่มีอยู่ต่อสู้ไปได้อีก แต่จะเสียชีวิตและเลือดเนื้อคนชาติเดียวกัน เสียทั้งเวลาและทรัพย์สินสมบัติของรัฐบาล ความยากลำบากตกอยู่แก่พลเมือง

บัดนี้ได้ทราบตามสำเนาถวายพระหัตถ์ ถึงนายพันตรีหลวงสรสิทธิ์ยานุการว่า มีพระราชประสงค์ที่จะให้การต่อสู้สิ้นสุดลงโดยเร็ว จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ตามที่หม่อมฉันนำกำลังมาสู่พระนคร ด้วยผลการนั้น ก็ด้วยความประสงค์อันแรงกล้า ที่จะให้ชาติบ้านเมืองมีสันติสุข หากแต่จะขอรับตามทางการก็จะไม่สำเร็จ ถ้าแม่จะเป็นความผิดในครั้งนี้กับพระราชอาญาพลีชีพด้วยความรักชาติอันสุจริต ขอเพียงให้ตกลงตามหลัก ๖ ประการนี้ที่ขอไว้เท่านั้น ส่วนชั้นรองตลอดจนลูกแถว ขอรับพระราชทานพระมหากรุณาธิรโหษกรรมด้วย

หม่อมฉัน ไต่ถอนกองทหารออกให้ทางพระนคร ไปที่ปากช่องแค่นี้ ขอไต่หน้า
ความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
นายพลเอกบวร เกษ

ประการที่สอง เป็นการแสดงให้เห็นปรากฏชัดแจ้งว่า การกระทำของพลเอกพระวรวังศ์เชอพระองค์เจ้าบวร เกษและคณะทหารฝ่ายหัวเมืองในครั้งนี้ ไม่ต้องควยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรง เห็นว่าเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายและความไม่สงบเรียบร้อยในบ้านเมือง อันจะเป็นอุปสรรคแก่การบริหารประเทศให้ดำเนินไปตามวิธีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ดังปรากฏชัดแจ้งแล้วในพระราชกระแสและพระราชปรารภที่ทรงมีมาถึงรัฐบาล

ครั้นเมื่อรัฐบาลได้ตัดสินใจปราบคณะทหารฝ่ายหัวเมืองโดยเด็ดขาดและได้สั่งให้กองทหารในบังคับของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้บังคับการกองทัพนมเพื่อปราบคณะทหารฝ่ายหัวเมืองในครั้งนั้น ให้ระดมยิงกองทหารฝ่ายหัวเมืองตั้งแต่วันที่ ๑๓ ตุลาคมแล้ว รัฐบาลก็ยังได้ประกาศให้รางวัลการจับหัวหน้าผู้ก่อการฝ่ายหัวเมืองในครั้งนี้ด้วย ดังประกาศต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวร เกษ ตำเนาววิทย์โทร เลขในกระวาน เกิดกบฏ

ประกาศให้รางวัล
การจับหัวหน้าผู้ก่อการจลาจล

โดยที่หัวหน้าผู้ก่อการจลาจลอาจคิดหลบหนีไปได้ รัฐบาลจึงขอประกาศให้ทราบ
ทั่วกันว่าผู้ใดจับหัวหน้าผู้ก่อการจลาจลคนหนึ่งคนใดได้ ด้วยประการใด ๆ ก็จะได้รับรางวัล
จากรัฐบาลตามจำนวนดังต่อไปนี้

๑. พระองค์เจ้าบวรเดช	๑๐,๐๐๐ บาท
๒. พระยาตรีวิฑูริย์สงคราม	๕,๐๐๐ บาท
๓. พระยาเทพสงคราม	๕,๐๐๐ บาท

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ศูนย์วิทยพัชยากร
กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวรเดช ประกาศและแถลงการณ์ของ
รัฐบาลเรื่องกบฏ พ.ศ. ๒๔๗๖.

ประกาศ
ให้รางวัลจับผู้ก่อการจลาจล

ควยตามที่ไปประกาศให้รางวัลจับหัวหน้าผู้ก่อการจลาจล คือ พระองค์เจ้าบรมราชา
พระยาศรีสิทธิสงคราม และพระยาเทพสงครามแล่นั้น บัดนี้รัฐบาลเห็นควรที่จะให้รางวัล
แก่ผู้จับพระยาเสนาสงครามอีกผู้หนึ่ง เพราะฉะนั้นขอประกาศว่าผู้ใดจับตัวพระยาสงคราม
ได้ ควยประการใด ๆ ก็ดี จะได้รับรางวัลจากรัฐบาลเป็นจำนวนเงินห้าพันบาท

(ลงนาม) พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา

ผู้บังคับบัญชา

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ต่อมาในวันที่ ๑๕ ตุลาคม รัฐบาลก็ได้ออกคำสั่งการณฉบับที่ ๒๐ ซึ่งแจ้งให้
ประชาชนทราบถึงเหตุผลที่รัฐบาลไม่สามารถจะปฏิบัติตามขอเรียกร้อง ๒ ประการ ของฝ่าย
คณะทหารหัวเมืองไคตั้งมีรายละเอียดคือ

ศูนย์วิทยุทรัพย์ากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏวรเดช ประกาศและแถลงการณ์ของ
รัฐบาลเรื่องกบฏ พ.ศ. ๒๔๗๖.

คำแถลงการณ์ฉบับที่ ๒๐

รัฐบาลมีความมุ่งหมายที่จะแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบทุกชั้นทุกตอนโดยความเป็นจริง ฉะนั้นรัฐบาลจึงขอชี้แจงให้ประชาชนทราบถึงคำขอหรือคำขาดของพระองค์เจ้าวร เกษ กับความเห็นของรัฐบาลในเรื่องนี้ พร้อมทั้งคำตอบที่รัฐบาลได้ตอบพระองค์เจ้าวร เกษไป

ในชั้นต้นขอให้ประชาชนสังเกตว่า เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนนี้ พระยาตรีวิสุทธิสงคราม ได้มีจดหมาย บังคับมาว่าให้รัฐบาลลาออกภายใน ๑ ชั่วโมง มิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับต่อมา อีกวันหนึ่ง เมื่อเห็นประจักษ์ว่าเขาไม่สามารถจะบังคับให้รัฐบาลลาออกได้ด้วยคำขู่เช่นนั้น พระองค์เจ้าวร เกษจึงได้มีจดหมายมาเองขอให้รัฐบาล ดำเนินการตามหลัก ๖ ประการคือ

๑. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยผลให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครอง ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

๒. ต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญโดยแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปตามเสียงหมู่มาก ไม่ใช่ทำการจับอาวุธดังที่แล้มาแล้ว โดยเหตุนี้ ต้องยอมให้มีคณะกรรมการ เมืองที่ขอความช่วยเหลือ

๓. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำการทั้งทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการ เมือง เว้นแต่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่ในการ เมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้น ไม่ขัดลัทธิ ในการที่ข้าราชการประจำการ จะนิยมยึดถือลัทธิการเมืองใด ๆ ที่ขอความช่วยเหลือ แต่ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสนับสนุน เผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือเพื่อบังคับ ขู่เข็ญโดยตรง หรือทางอ้อม ให้คนอื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด

ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารเรือต้องไม่มีหน้าที่ ในการ เมือง

๔. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการ จักต้องถือคุณวุฒิ ความสามารถ เป็นหลัก ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมือง เป็นความชอบ หรือข้อรังเกียจในการบรรจุ หรือ เลื่อนตำแหน่ง

๕. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ต้องถวายใ้พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงเลือก

๖. การปกครองกองทัพบก จักต้องให้มีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธ
สำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถื่นมีให้กำลัง เป็นส่วนใหญ่เฉพาะในแห่งใดแห่งหนึ่ง และ
ลงท้ายพระองค์เจ้าบวร เกษ ขอให้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมให้ควย

ตามหลักของพระองค์เจ้าบวร เกษนี้ ถ้ามองดูแต่เงิน ๆ ก็ดูประหนึ่งว่า พระองค์
เจ้าบวร เกษจะยังรักษารัฐธรรมนูญ แต่ผู้ที่พิจารณาโดยรอบคอบ ย่อมจะแลเห็นเจตนาอัน
ไม่บริสุทธิ์ที่อยู่ภายในคำขอเหล่านั้นมิใช่คำขอ แต่มีลักษณะ เป็นการกล่าวหาว่ารัฐบาล และโดย
เฉพาะความในข้อ ๖ นั้น แสดงให้เห็นเจตนาอันเกินขีด ว่าบัดนี้พระองค์เจ้าบวร เกษ
เห็นว่าไม่สามารถจะตีเมืองไทยทั้งเมืองได้แล้วก็คิดหาอุบายที่จะแบ่งแยก พระราชอาณาจัก
สยาม ซึ่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้แล้วว่า ประเทศสยามเป็นอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้
ลงท้ายก็เป็นการทำลายรัฐธรรมนูญ แบ่งประเทศ อันจะเป็นเหตุให้เมืองไทยต้องย่อยยับ
ทรุดโทรมลงไปอีก ซึ่งรัฐบาลนี้ไม่สามารถจะยอมได้ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเรื่องนี้
โดยละเอียดและได้ทำบันทึกขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีข้อความดังต่อไปนี้

๑. การรักษารัฐธรรมนูญไว้ให้มั่นคง คงที่รัฐบาลนี้ทำอยู่ตั้งแต่วันนี้ก็คือการรักษาองค์
พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญไว้ เป็นประมุขของชาติเสมอไปนั้นเอง รัฐบาลนี้ไม่เคยมีความ
ประสงค์ที่จะ เปลี่ยนรูปการปกครองแผ่นดินให้เป็นอย่างอื่น

๒. รัฐบาลนี้ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญทุกประการ ไม่นิยมการถอดถอนหรือตั้ง
รัฐบาลด้วยวิธีจับอาวุธ เหมือนดังที่พระองค์เจ้าบวร เกษทำอยู่ในขณะนี้

คณะการเมืองนั้นควรให้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เวลานี้เป็นเวลาที่กำลังเลือกตั้ง
ผู้แทนราษฎรอยู่แล้ว พอได้เปิดสภาผู้แทนทั้งสองประเภท คณะการเมืองจะเกิดขึ้นเอง
ในขณะนี้ซึ่งแม้คณะรัฐบาล ก็ไม่ใช่ประกบขึ้นจากคณะการเมืองคณะหนึ่งคณะใดทั้งชุด ถ้ามี
คณะการเมืองโดยทำให้มีขึ้นก่อนเวลาอันควร ไม่ใช่ให้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ จะเป็นภัยแก่ความ

มั่นคงของรัฐธรรมนูญ

๓. การให้ราชการประจำ ตกจากนักการเมืองนั้น เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา
รัฐบาลใด ๆ ก็ปรารถนาตั้งนั้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเมืองไทยทำตั้งนั้นได้หรือยัง มีคนพอที่แบ่ง
ชากจากกันได้แล้วหรือ อนึ่ง เมื่อการ เมืองของเราแจ่มชัดเต็มที่แล้ว จึงจะถึงเวลาที่ทหาร
จะไม่เกี่ยวกับการเมือง คอยแต่รักษาป้องกันมิให้รัฐบาลชุดหนึ่งชุดใดทำลายล้างหรือทำผิด
รัฐธรรมนูญได้ แต่การปกครองแผ่นดินที่เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และยิ่งเพ็ญ เปลี่ยนจากรูปหนึ่ง
เป็นอีกรูปหนึ่ง ในลักษณะอย่างเมืองไทย ซึ่งรัฐธรรมนูญเพิ่งได้กำเนิด ถ้าฝ่ายทหารจะไม่
เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองเสียเลยในชั้นนี้ การรักษารัฐธรรมนูญให้มั่นคงก็จะขาดกำลัง
ไปส่วนหนึ่ง ซึ่งเหตุการณ์ที่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอขึ้นครั้งนี้แสดงให้เห็นแล้วว่า ยังจำเป็น
ต้องอาศัยทหารอยู่

๔. รัฐบาลนี้ในการบรรจุบุคคลเข้าตำแหน่งราชการก็ดี เลื่อนตำแหน่งใครก็ดี
ถือคุณวุฒิ ความสามารถเป็นเกณฑ์เสมอ ทับบุคคลที่ครองตำแหน่งประจำของรัฐบาล เป็น
เครื่องพิสูจน์ในข้อนี้อยู่แล้ว

๕. การเลือกผู้แทนประเภทที่สองนั้น ย่อมต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมี
พระราชบัญญัติดำเนินการไว้แล้วว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ทรงตั้งโดยพระ-
ราชกรุณา รัฐบาลนี้ไม่มีความประสงค์ที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือพระราชบัญญัติฉบับนั้น

๖. การจัดหน่วยผสมกองทัพบก อันเป็นเรื่องของทหารไม่เกี่ยวแกรัฐธรรมนูญนั้น
กำลังจำต้องต่างกันตามความสำคัญของท้องถิ่น เช่นกรุงเทพฯซึ่งเป็นพระมหานคร เป็นที่ว่าการ
กลางของรัฐบาล เป็นพระราชสำนักที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางแห่ง
ตลาดเงินของประเทศสยาม ย่อมต้องการกำลังมากกว่าท้องถิ่นอื่น ๆ อนึ่งถ้ากระจาย
กำลังให้เป็นส่วนเท่า ๆ กันหมด ความมั่นคงของรัฐบาลกลางก็คงจะไม่บริบูรณ์ อุทาหรณ์
เช่น ถ้ากำลังทหารกรุงเทพฯ มีเท่ากับกำลังทหารนครราชสีมา หรืออุบลราชธานี ป่านนี้พระองค์
เจ้าบรมวงศ์เธอ ก็คงเปลี่ยนคณะรัฐบาลได้สำเร็จแล้ว

เมื่อหลักความมุ่งหมายของพระองค์เจ้าวร เกษ เป็นไปในลักษณะที่ชวนวิวาท และ
 ในลักษณะที่จะบังคับรัฐบาลให้ไขก้างปราบปรามทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไม่ยอมให้เสียเลือดเนื้อของ
 คนไทยด้วยกันเอง รัฐบาลก็ยอมไม่มีทางอื่น นอกจากทางที่ดำเนินอยู่เดิมนี่ ซึ่งพระองค์
 เจ้าวร เกษเองทรงบังคับให้ต้องดำเนินอันที่แท้หลักความมุ่งหมายของพระองค์เจ้าวร เกษที่
 ส่งมาใหม่นี้ก็เป็นอุบายกลศึกนั่นเอง คือต้องการประวิงเพื่อจะได้มีเวลาเที่ยวหลอกลวง
 เกี้ยยกล่อมยุคน เพิ่มกำลัง ที่จะกระทำการ อากาที่ใดกระทำมาเป็นชั้น ๆ เริ่มแต่ให้ทหาร
 กองหน้าทำที่จะยอมแล้วกลับไม่ยอม ให้พระยาศรีสิทธิสงครามมีจดหมายมาบังคับให้รัฐบาล
 ลาออก แล้วพระองค์เองซึ่งหลักแปรรูปเป็นความมุ่งหมายมาเหล่านี้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าเป็น
 กลศึก

ส่วนปัญหาเรื่องพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมนั้น เมื่อรัฐบาลตกลงกับหลักความมุ่ง
 หมายที่อยู่นอกรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้ไม่เป็นปัญหาซึ่งต้องพิจารณา

ความเห็นของคณะรัฐมนตรี เป็นดังกล่าวมาข้างต้น นายกรัฐมนตรีจึงได้ตอบพระองค์
 เจ้าวร เกษไปเมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ว่า

"ด้วยเกล้ากระหม่อมได้รับลายพระหัตถ์ลงวันนี้แล้ว คณะรัฐมนตรีได้ประชุมตกลง
 กันว่า คณะรัฐบาลนี้เป็นคณะซึ่งเคารพนับถือต่อรัฐธรรมนูญ กอบด้วยความจริงรักภักดีในพระ-
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ประมุขของชาติ และดำเนินการตามรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด
 ทุกประการ ตลอดทั้งการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นหลักพะยานให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว
 เพราะฉะนั้นคำขอของท่านจึงเป็นอันตกไป และรัฐบาลมีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่มีคณะ
 ก่อการจลาจลไขก้างทหาร เพื่อจะเลิกล้มรัฐบาล อันเป็นการกระทำซึ่งพระบาทสมเด็จพระ-
 เจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชกระแสมายังคณะรัฐมนตรีว่าทรงโสมนัสไม่พอพระราชหฤทัย
 และซึ่งเป็นเหตุให้รัฐบาลจำเป็นต้องปราบด้วยกำลังทหารทั้ง ๆ ที่ไม่สมควรเลยที่จะกระทำการ
 อันใด ซึ่งจะเป็นภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของบรรดาทหารและพลเมือง แต่การปราบเช่นนี้
 เป็นความจำเป็นอันเนื่องมาจากการกระทำ ซึ่งท่านเป็นผู้รับผิดชอบแต่อย่างเดียว"

ต่อจากนี้รัฐบาลขอปล่อยให้ประชาชนวินิจฉัยต่อไป

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เมื่อฝ่ายรัฐบาลตกลงใจดำเนินการปราบปรามคณะทหารฝ่ายหัวเมืองอย่างเด็ดขาด และได้มีมติเป็นเอกฉันท์แต่งตั้งให้พันโทหลวงพิบูลสงครามขึ้นเป็นผู้บังคับการกองผสมโดยได้รวบรวมกำลังทหารในพระนครจัดเป็นกองผสม มีทหารราบ ๓ กองพัน ทหารปืนใหญ่ ๒ กองพัน ทหารม้า ๑ กองพัน กับทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ครั้งนั้น โดยมีแผนการจัดกำลังดังต่อไปนี้

๑. กองบังคับการกองผสม	ประกอบด้วย
พันโท หลวงพิบูลสงคราม	เป็น ผ.บ.ก. กองผสม
พันตรี หลวงชาตินิกร	เป็น เสนาธิการ
พันโท พระอุดมโยธาธิยุต	เป็น ผู้บังคับกองซ่อมทางรถไฟ
พันโท หลวงสินาคโยธารักษ์	เป็น ผ.บ.ก.ป.
พันตรี หลวงโยธานิติการ	เป็น ผ.บ.ก.ส.

กองประวัติศาสตร์ทหาร เรือ, แพมบกบวร เขต ประกาศและแถลงการณ์ของ
รัฐบาลเรือรบ พ.ศ. ๒๔๗๖.

๒. กองรบ ประกอบด้วย

พันโท พระเรีงรุภัจจามิตร	เป็น	ผ.บ.กองรบ
พันตรี หลวงวิจิตสงคราม	เป็น	เสนาธิการ
พันตรี หลวงวีระโยธา	เป็น	ผ.บ.ก.พันในกองรบ

กองรบนี้นี้หน้าที่ขับไล่พวกกบฏ ตั้งแต่บ้านภาชีไปทางโคราช (นครราชสีมา)

๓. กองหนุน ประกอบด้วย

พันตรี หลวงพรหมโยธี	เป็น	ผ.บ.ก.พันกองหนุน
พันตรี หลวงรวบรศดิพิพล	เป็น	ผ.บ.ก.พัน ม.หนุน
พันตรี หลวงจร เกษะ	เป็น	ผ.บ.ก.พันกองหนุน

กองหนุนนี้อยู่ในบังคับบัญชาของ ผู้บังคับการกองผสมมีหน้าที่เคลื่อนตามกองรบ
สำหรับใช้เพิ่มเติมกำลังในเมื่อจำเป็น

๔. กองทหารสระบุรี ประกอบด้วย

พันตรี หลวงพิริตชาวุธศักดิ์	เป็น	ผ.บ.ก.ม.สระบุรี
ร้อยเอก หลวงเชิดวงศาภาส	เป็น	ผ.บ.ก.ปืนน้อยสระบุรี

๕. กองทหารพระนครศรีอยุธยา

พันตรี หลวงประสิทธิ์ยุทธศิลป์	ผู้บัญชาการพระนครศรีอยุธยาฝ่าย ทหาร
-------------------------------	--

๖. กองทหารคอนเมือง

พันตรี หลวงชานาญยุทธศิลป์	ผู้บังคับการทหารทั่วไปที่คอนเมือง
---------------------------	-----------------------------------

๓. กองลำเลียง ประกอบด้วย

พันโท พระประจักษ์ปัจฉิม	เป็น	ผู้อำนวยการลำเลียงทั่วไป
พันโท พระบริรักษ์พิบูลกิจ	เป็น	ผู้ลำเลียงสระเปียง
พันตรี หลวงชำนาญยุทธศาสตร์	เป็น	ผู้บังคับฐานทัพ
ร้อยเอก หลวงเกษะเสนา	เป็น	ผู้ลำเลียงกระสุน

๔. กองลูกเสือ

ร้อยเอก หลวงบรรณาหารสุภาวาท	เป็น	ผู้ควบคุม
-----------------------------	------	-----------

(กองกำลังที่ ๔, ๕, ๖, และ ๘ ตั้งขึ้นภายหลังจากที่ฝ่ายกบฏถอยออกไปจากคอนเมืองแล้ว.)

ในระยะแรกของการรบรัฐบาลต้องใช้กรุงเทพฯ เป็นที่มั่นสำคัญในการต่อสู้กับคณะทหารฝ่ายหัวเมือง ทั้งนี้เพราะในระยะนั้นฝ่ายรัฐบาลยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับกำลังคนและกำลังอาวุธของฝ่ายคณะทหารหัวเมือง ^๒

ไทยใหม่, ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖, หน้า ๑ - ๓.

^๒ หม่อมสวัสดิ์ ชุมพุก ม.ร.ว., ๔ ยุค ๔ สมัยของการปฏิวัติ (พระนคร: สำนักพิมพ์พิทยาคาร, ๒๕๑๓), หน้า ๑๘๗.

การปฏิบัติกรอย่างรวดเร็วก่อนหน้าของฝ่ายทหารหัวเมืองในวันแรกนั้นได้ออกให้เกิดความตื่นตระหนกและประหวั่นพรึงให้แก่ฝ่ายรัฐบาลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบรรดาผู้นำคนสำคัญ ๆ ฝ่ายทหารของรัฐบาลเพราะคนเหล่านั้นไม่ได้เคยคิดมาก่อนเลยถึงจำนวนคนและกำลังอาวุธของฝ่ายทหารหัวเมืองว่าจะมีมากมายเพียงใดในขณะนั้น และนอกเหนือไปจากความจริงที่ว่ากำลังของกรมอากาศยานที่คอนเมืองได้ถูกฝ่ายทหารหัวเมืองยึดไว้ได้โดยสิ้นเชิงแล้วก็คือ เมื่อรัฐบาลเริ่มลงมือระดมยิงทหารฝ่ายหัวเมืองในวันที่ ๑๓ ตุลาคมนั้น ฝ่ายทหารเรือ โดยนาวาเอก พระยาวิชิตชลธิ ผู้บัญชาการทหารเรือได้ประกาศวางตัวเป็นกลางในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนั้น และได้ออกคำสั่งให้เรือรบทุกลำที่จอดทอดสมออยู่ในลำน้ำเจ้าพระยา ถอนสมอเคลื่อนลำออกไปจากพระนครทันที จนเป็นเหตุให้เกิดการปะทะกันขึ้นระหว่างทหารเรือกับทหารบกซึ่งรักษาการณ์อยู่บริเวณสะพานพุทธยอดฟ้าในเช้าวันที่ ๑๓ ตุลาคม แต่เหตุการณ์ก็สงบลงในเวลาต่อมาเมื่อปรับความเข้าใจกันได้ และพร้อมกันนั้นฝ่ายทหารเรือก็ได้ชี้แจงเหตุผลในการประกาศวางตัวเป็นกลางและปฏิเสธการใช้อาวุธรจากเรือรบระดมยิงกองบัญชาการทหารฝ่ายหัวเมืองที่คอนเมืองในเหตุการณ์ครั้งนั้นถึงสำนักโทรเลขซึ่งนาวาเอกพระยาวิชิตชลธิได้มีไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และคำประกาศชี้แจงแก่ทหารและประชาชนต่อไป

(สำเนาโทรเลข)

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๖ เวลา ๐๗๑๐

กองบังคับการทหารเรือ บางนา

กราบบังคมทูลในหลวง หัวหิน

ขอเคาะขาพระพุทธเจ้าต้องถอนตัวออกจากงานอันโหดร้ายที่ถูกบังคับ
ให้ไต่ปืนใหญ่ระดมยิงบ้านเมือง เวลานี้จอดอยู่บางนาไม่ทำอะไรหมัก นอกจากจะ
เจรจากับฝ่ายทหารบกเท่านั้น

ควยเกล้าควยกระหม่อม ขอเคาะ

พระยาวิชิตรัตน์

ศูนย์วิทยุทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวรเดช โฉวาทและคำสั่งของ
ผู้บัญชาการทหารเรือในคราวเกิดกบฏ พ.ศ. ๒๕๓๖.

(สำเนาโทรเลข)

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๖ เวลา ๐๙:๒๓

กองบังคับการทหารเรือ บางนา

ให้กองวิทยุ พิมพ์แจกจ่ายและส่งทางกระจายเสียง

ท่านทั้งหลายข้าพเจ้าได้ถูกบังคับให้ใช้อาวุธอันร้ายแรงทำลายบ้านเมือง
ข้าพเจ้าทำไม่ได้จึงขอถอนตัวออกมาเสีย เพื่อจะได้เจรจากันในทางระมัดระวัง ขอให้ท่าน
ทั้งหลายจงเห็นแก่ความเจตนาอันดีของข้าพเจ้านี้.

น.อ. พระยาวิชิตรชลธี

ผู้บัญชาการทหารเรือ

ศูนย์วิทยุทรพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องเดียวกัน.

(สำเนาโทร เลข)

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๖ เวลา ๐๕๐๐

กองบังคับการทหาร เรือ บางนา

ให้กองวิทย์พิมพ์แจกจ่ายและส่งกระจายเสียง

เพื่อนทหารทั้งหลาย เรากำลังทำการอยู่และอุทิศใจไว้เพื่อชาติบ้านเมือง จากศัตรูภายนอก เวลานี้มีเหตุภายในและทหารต่อทหารจะตองฆ่ากันเอง มีหน้าข้าจะตองชำระราษฎรพลเมืองที่ไม่รู้ความตลอดทั้งเด็กหญิง และพระที่ไม่รู้อะไร เลยกตองพลอยตายด้วย ข้าพเจ้าได้ถูกบังคับให้ใช้อาวุธอันร้ายแรงทำลายบ้านเมืองและผู้คนเหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่มีใจ โทครายที่จะทำเช่นนั้นได้ ข้าพเจ้าจึงขอถอนตัวออกมา แต่ไม่ใช่ละทิ้งท่าน ข้าพเจ้าจะหาหนทางเจรจาให้การโศครายอันนี้สงบลงให้จงได้ ขอเพื่อนทหารทั้งหลายจงทราบน้ำใจจริง อันนี้จากข้าพเจ้า.

น.อ. พระยาวชิตขลณี

ผู้บัญชาการทหาร เรือ

กองประวัติศาสตร์ทหาร เรือ, เรืองเค็ม:

นอกจากโทร เลขและคำแถลงการณ์แก่ทหารและประชาชนของนาวาเอกพระวิชิต
ชลธิ ผู้บัญชาการทหารเรือดังกล่าวแล้ว ผู้บัญชาการทหารเรือยังได้มีโทร เลขขอร้องไปยัง
พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ขอให้ยุติการรบราฆ่าฟันกันระหว่างทหารทั้ง
สองฝ่ายในครั้งนั้นด้วย ถึงความว่า

(สำเนาโทร เลข)

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๗๖ เวลา ๑๒๓๐

จากกองบัญชาการทหารเรือ บางนา

เรียน พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา วังปารุสกวัน

ในการที่กระผมอยู่ ณ ที่นี้ ขออย่าได้เป็นห่วงเพราะกระผมจะไม่ก่อ
ประทุษกรรมอะไรทั้งสิ้น กระผมขอรองดูความเคืองว่าควรจะรีบหาทางตกลงและหยุด
การรบราฆ่าฟันเพื่อนร่วมชาติกันนั้นเสียเท่านั้น เมื่อเรียบร้อยแล้ว กระผมจึงจะกลับไปมอบ
ตัวของผมเองให้แก่เจ้าคุณพิฆาณาโทษ

น.อ. พระยาวิชิตชลธิ

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, เรืองไควม.

แต่คำร้องขอตั้งกล่าวของนาวาเอกพระยาวิชิตชลธี ผู้บัญชาการทหารเรือที่มีไป
ยังรัฐบาลขณะนั้นไรผล เพราะรัฐบาลมิได้แสดงให้เห็นด้วยประการใด ๆ ดังการกระทำที่
เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ทั้งนี้ก็เพราะรัฐบาลมุ่งแต่จะไขก้างเข้าปราบปรามคณะทหารฝ่าย
หัวเมืองเสียให้ราบคาบนั้นเอง โดยมิได้คำนึงถึงความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแต่ประการใด

จากโทรเลขของนาวาเอกพระยาวิชิตชลธี ผู้บัญชาการทหารเรือที่ปฏิเสธคำสั่ง
ของรัฐบาลที่ให้ใช้เป็นเรือรบหลวงสุโขทัยระดมยิงทำลายกองบัญชาการทหารฝ่ายหัวเมืองที่
คอนเมืองนั้น นาวาเอกพระยาวิชิตชลธีเองก็ระหนักได้ดีว่าในฐานะทหารเมื่อปฏิเสธ
ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล ในขณะที่บ้านเมืองมีเหตุการณ์ฉุกเฉินเช่นนี้ย่อมมีความ
นึกอย่างร้ายแรง แต่นาวาเอกพระยาวิชิตชลธีก็ยังกล้าที่จะปฏิเสธคำสั่ง ซึ่งนาวาเอก
พระยาวิชิตชลธีพิจารณาด้วยสติปัญญาและความสำนึกถึงความรับผิดชอบในมนุษยธรรม โดย
เฉพาะกับคนไทยด้วยกันเอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประชาชนผู้บริสุทธิ์ทั้งหลายซึ่งต้อง
พลอยมารับเคราะห์กรรมในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย จึงยอมรับความผิดจากการที่กล้าขัดคำสั่ง
ของรัฐบาลโดยคุณูปภาพเช่นนี้ทำให้ความตั้งใจของรัฐบาลในอันที่จะทำการปราบคณะ
ทหารฝ่ายหัวเมืองระงับลงไปแต่ประการใด ๆ ไม่

เหตุการณ์ครั้งนี้ นอกจากฝ่ายทหารเรือซึ่งไม่เห็นด้วยกับฝ่ายรัฐบาลที่จะไขก้าง
ปราบปรามคณะทหารฝ่ายหัวเมืองอย่างรุนแรงดังกล่าวแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่ทำให้ฝ่าย
รัฐบาลเกิดความไม่มั่นใจในการที่จะต่อสู้กับคณะทหารฝ่ายหัวเมืองในระยะแรกก็คือ ฝ่าย
รัฐบาล หรือ "คณะราษฎร" ไม่ได้ให้ความร่วมมือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการที่จะต่อสู้

กล่าวคือในระยะที่เกิดวิกฤตการณ์นั้น กลุ่มนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นฝ่ายของพันเอกพระยาทรงสุรเดช เช่น พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ พันเอกพระสิทธิ เรื่อง เชนพล ๑ รัฐมนตรีและผู้บังคับการทหารราบก็ได้แสดงความไม่เต็มใจที่จะต่อสู้กับฝ่ายคณะทหารหัวเมือง ตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ^๒ ส่วนพันเอกพระยาทรงสุรเดชนั้นได้เดินทางออกไปนอกประเทศพร้อมกับพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ประมาณ ๒๐ วัน ก่อนที่พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชจะยกกำลังทหารมายึดครองเมือง พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้โทรเลขเรียกให้กลับเพื่อมาช่วยเหลือทำการปราบกบฏ แต่พันเอกพระยาทรงสุรเดช ก็ตอบมาว่า เรื่อง เล็กน้อยให้ทำกันไปเถอะ ^๓

"...ในคราวกบฏ พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้น ความเห็นของพระสิทธิ เรื่อง เชนพล กับหลวงพิบูลสงครามหาตรงกันไม่ กล่าวคือพระสิทธิ เรื่อง เชนพลต้องการเห็นวรวงศ์ทำการประนีประนอมไม่ให้รบราฆ่าฟันกัน ฝ่ายหลวงพิบูลสงครามเห็นว่าจะกระทำการประนีประนอมนั้นไม่สำเร็จจะต้องปราบปรามให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและรัฐธรรมนูญให้ถาวรคงที่อยู่ ครั้งหนึ่งพระสิทธิ เรื่อง เชนพลห้ามรถไฟที่บรรทุกทหารของรัฐบาลซึ่งกำลังจะเคลื่อนที่จะไปปราบปรามกบฏตามคำสั่งของหลวงพิบูลสงครามนั้นให้หยุด หลวงพิบูลสงครามจึงจะยิงพระสิทธิ เรื่อง เชนพล เสียหากมีผู้ห้ามปรามไว้..." กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๘๒ เรื่องกบฏ (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชย์ศุภผล, ๒๔๘๒), หน้า ๖๐.

^๒ งามสวัสดิ์ ชมพูนุท ม.ร.ว., เรื่องเดิม, หน้า ๒๐๐.

^๓ อ. พิบูลสงคราม, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓๓.

จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้วนี้ เมื่อรัฐบาลได้แต่งตั้งพันโทหลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บังคับกองผสม ได้เคลื่อนกำลังเข้าประจำหน้ากับกองทัพฝ่ายหัวเมืองตามแนวสถานีบางซื่อ สนามเป้า สามเสน และมักกะสัน โดยรัฐบาลเห็นว่าไม่มีทางเลือกอื่นใดอีกแล้ว นอกจากตัดสินใจสู้ตาย ทหารกองผสมฝ่ายรัฐบาลจึงเริ่มใช้ปืนต่อสู้อากาศยานระคมยิงขับไล่เครื่องบินของกองทหารฝ่ายหัวเมืองที่ทำการบินอยู่เหนือพระนคร รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์เรียกคณะทหารฝ่ายหัวเมืองว่า "พวกกบฏพวกโจร" เป็นครั้งแรก และการระคมยิงขับไล่ปืนใหญ่จากกองทหารส่วนหน้าของฝ่ายรัฐบาลดำเนินไปจนถึงค่ำวันที่ ๑๒ ตุลาคม

วันที่ ๑๓ ตุลาคม กองทหารปืนใหญ่ที่ ๗ และ ๘ จากนครสวรรค์ภายใต้การนำของพลตรี พระยาเสนาสงคราม ได้เคลื่อนขบวนโดยทางรถไฟมุ่งหน้าสู่คอนเมือง เพื่อสมทบกับกำลังส่วนใหญ่ของพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรเดช แต่กองทหารดังกล่าวได้ถูกขัดขวางจากกำลังทหารที่โคกกระเทียม จังหวัดลพบุรี ถูกปลกดอาวุธและได้ทยอยกลับไปที่ตั้งเดิม พลตรีพระยาเสนาสงครามได้ปลอมแปลงตัวหลบหนีลงมารายงานแม่ทัพใหญ่ที่คอนเมืองในวันรุ่งขึ้น ในตอนค่ำวันที่ ๑๓ นี้ กองกำลังทหารจากปราจีนบุรี ภายใต้การนำของพันโทพระยาตรีราชสงครามได้ออกเดินทางมาถึงชานพระนครที่บริเวณสถานีมักกะสัน เพื่อเข้าช่วยฝ่ายกบฏ แต่เกิดเปลี่ยนใจกลับไปเข้ากับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งช่วยทำให้ฝ่ายรัฐบาลมีขวัญและกำลังใจดีขึ้นมาก

คู่มือวิทยะพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คู่มือแถลงการณ์ของรัฐบาล ฉบับที่ ๑๕ ในภาคผนวก ข.

ตลอดวันการรบเป็นไปอย่างดุเดือด ต่อมาเมื่อฝ่ายรัฐบาลได้ทราบแน่ว่า กองทหาร
ที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง พะเยา โกลก ราชบุรี ลพบุรี และปราจีนบุรี มิได้เข้าด้วยกับฝ่าย
กบฏ พันโทหลวงพิบูลสงครามผู้บังคับการกองผสมทำการปราบปรามกบฏ จึงวางแผนให้หน่วย
ทหารในจังหวัดอุตรธานี เคลื่อนเข้ายึดจังหวัดนครราชสีมา หน่วยทหารในจังหวัดเชียงใหม่
เคลื่อนที่เข้ายึดจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดสระบุรีตามลำดับ แต่ปรากฏว่า หน่วยทหารใน
จังหวัดทั้งสองนั้นไม่สามารถจะปฏิบัติตามคำสั่งได้ทันทางที่ เพราะฝ่ายกบฏได้ยึดขบวนรถไฟ
และทำการระเบิดสะพานรถไฟเสียบางส่วน ผู้บังคับการกองผสมจึงให้หน่วยทหาร จากจังหวัด
ปราจีนบุรี เคลื่อนขบวนมาชุมนุมพลที่สถานีรถไฟคลองตัน เพื่อรอรับคำสั่งต่อไปและให้หน่วย
ทหารในจังหวัดราชบุรี ทำการชักชวนมีให้หน่วยทหารในจังหวัดเพชรบุรี เคลื่อนขบวนเข้ามา
ช่วยเหลือฝ่ายกบฏได้ ^๒

ส่วนเหตุการณ์ต่างกันในคืนนั้นปรากฏว่าทหารราบ กองพันที่ ๑๑ เพชรบุรีได้ทำการ
ร่วมมือในการแข็งอำนาจรวมนิคม โดยพันตรีหลวงสรสิทธิยานุกการ ผู้บังคับกองพันได้ประกาศ
กฎอัยการศึกในวันที่ ๑๔ ตุลาคม เรียกระดมพลและยึดอำนาจการปกครองจากพลเรือนไว้หมด
สิ้น มีทหารกองหนุน เข้าสมัครมากมาจนรับไว้ไม่หมด พร้อมกับนั้นพันตรีหลวงสรสิทธิยานุกการ

กรมโฆษณาการ, รายงานการปราบกบฏโดยสังเขป, (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง,
๒๔๗๖), หน้า ๑ - ๒.

^๒ ดิน ชุตตะวัน, อนสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลนิล ชุตตะวัน ณ
วัดพระศรีมหาธาตุ วันจันทร์ที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๑๖ (พระนคร: อรุณการพิมพ์,
๒๔๑๖), หน้า ๑๗.

ก็ให้ทำหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หัวหินในนามของทหาร และข้าราชการพลเรือนจังหวัดเพชรบุรี ขอถวายความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และได้ประกาศว่าจะไม่ยอมมีใทกองทหารใด ๆ ผ่านจังหวัดเพชรบุรีลงไปเพื่อรักษาความปลอดภัยให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการมีจดหมายตอบขอบใจทหาร และข้าราชการพลเรือนจังหวัดเพชรบุรี และได้มีพระราชกระแสว่า การที่เกิกรบพุ่งกันขึ้นครั้งนี้เป็นการระหว่างทหารต่อทหาร ทรงตั้งพระองค์เป็นกลาง มีพระราชประสงค์ไม่ยากให้คนไทยทุกคนไทยต้องรบราฆ่าฟันกัน ห้ามมีใทกองทหารเพชรบุรีล่วงล้ำเข้าไปในเขตหัวหิน ถ้าล่วงล้ำจะทรงปลดอาวุธเสีย^๑ จึงทำให้พันตรีหลวงสรสิทธิยานุกการรีบส่งหนังสือไปทูลถามพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชโดยทางเครื่องบิน เพื่อขอคำยืนยันว่า " การกระทำครั้งนี้เป็นการแน่นอนหรือไม่ว่ากระทำเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว " ^๒ และได้ยืนยันว่ากองทหารเพชรบุรีจะเคลื่อนพลเข้ามาถึงพระนครในวันที่ ๑๖ ตุลาคม เวลาเย็น โดยจะเข้าทำการยึดสถานีบางกอกน้อยไว้ก่อน แต่ปรากฏต่อมาว่ากองทหารจังหวัดเพชรบุรีได้ยอมจำนนต่อกองทหารจากพระนครที่ส่งไปปราบปรามในวันที่ ๑๕ ตุลาคม นั้นเอง ^๓

^๑ เลื่อน ศราภย์วานิช, ฝันร้ายของข้าพเจ้า, หน้า ๓๓ - ๓๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ ฉิน ชุณหะวัณ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑ - ๒๒.

วันที่ ๑๕ ตุลาคม เวลาเย็น พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรเดช ศักดิ์สิน
พระทัยสั่งให้ทหารหัวเมืองเตรียมทำการถอยออกจากที่มั่น ที่อำเภอบางเขต หลักสี่ และคอน-
เมือง ตามลำดับ โดยให้กองระวังหลังภายใต้การบังคับบัญชาของพันเอกพระยาตรีสิริ-
สงคราม คอยอำนวยความสะดวกกำลังทหาร และเป็นกองหลังเครื่องการบุกของกองทหารฝ่าย
รัฐบาล โดยได้จัดแผนการถอยไว้ดังต่อไปนี้

การถอนตัวจากคอนเมืองครั้งนี้ฝ่ายทหารหัวเมืองใช้รถไฟเป็นพาหนะสำหรับการ
ขนส่ง ๓ ขบวนด้วยกันคือ

ขบวนที่ ๑ ประกอบด้วย ทหารม้า พัน ๔, ทหารม้าพัน ๓ และทหารปืนใหญ่
พัน ๕, ๖

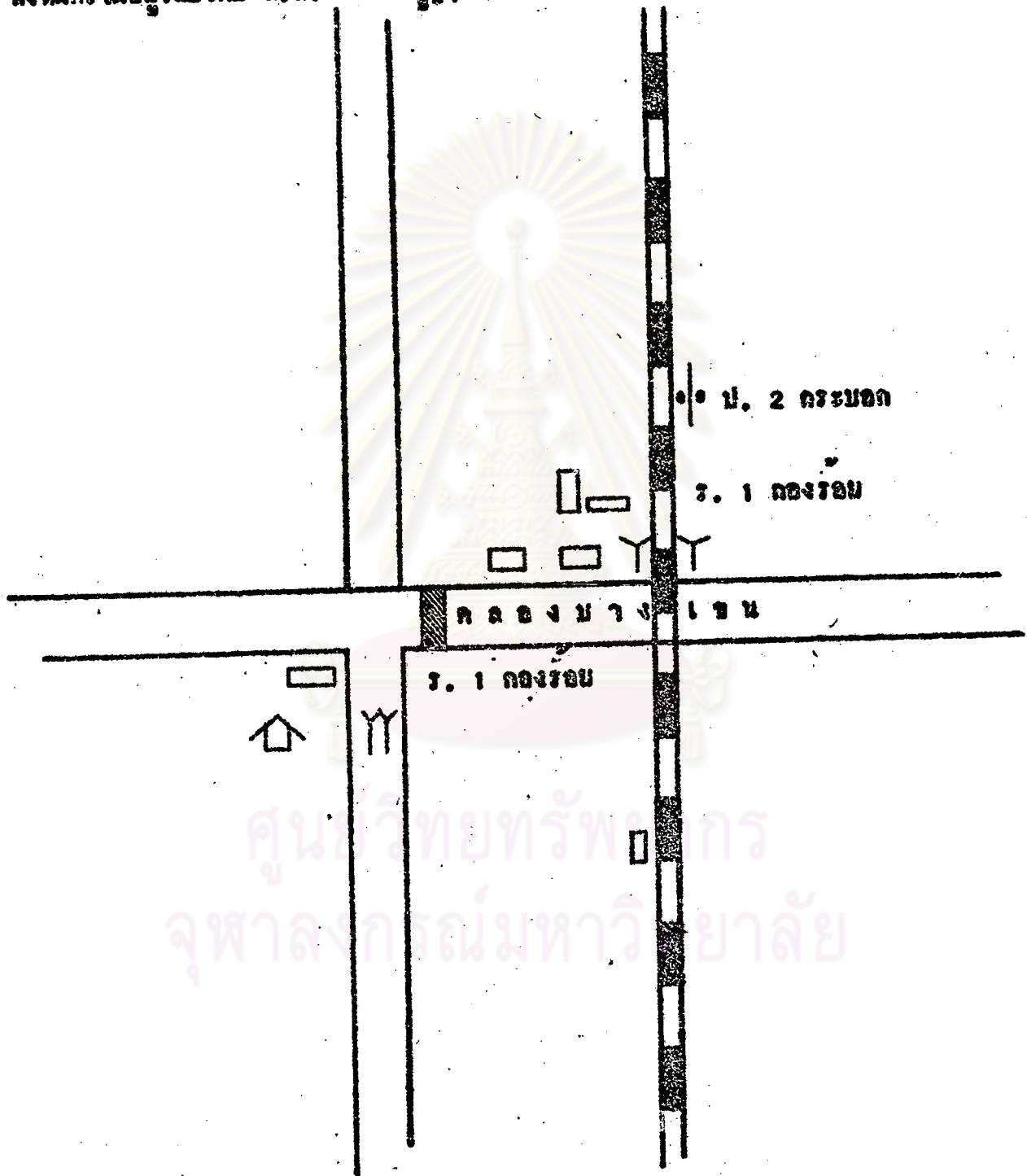
ขบวนที่ ๒ ประกอบด้วย กองทหารราบพัน ๑๕ กับทหารราบอุบล ในบังคับ
หลวงพลเอกพิสัย

ขบวนที่ ๓ ประกอบด้วย ทหารราบพัน ๑๖ ทหารช่างและพลเอกพระวรวงศ์
เธอพระองค์เจ้าวรเดช เป็นขบวนสุดท้าย และได้ทรงออกคำสั่งให้พันตรีหลวงลมบาศาด
ผู้บังคับการกองทหารช่างให้ทำการทำลายทางรถไฟ สะพานรถไฟ เพื่อขัดขวางการติดตาม
ของกองทหารฝ่ายรัฐบาล

วันที่ ๑๖ ตุลาคม เวลา ๐๖.๐๐ น. ขบวนรถไฟทั้งหมดถึงสถานีบ้านภาชี แวะรับ
ทหารม้าพัน ๔ หมวด ๒ ในบังคับร้อยโทขุนแผนมะเสื่องพล ซึ่งแยกมารวมเป็นกองย่อยระวัง
หลังแล้วให้เคลื่อนขบวนรถต่อไป เวลา ๑๑.๐๐ น. ขบวนรถไฟเดินทางต่อไปถึงสถานี
แก่งคอย หยุดพักที่รับน้ำรับหิน จัดขบวนสับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นรับทหาร ๑ กองร้อย และเป็นใหญ่
ซึ่งมาตั้งรักษาการณ์อยู่ที่นี้ด้วย เวลา ๑๒.๐๐ น. ออกเดินทางต่อไป เวลา ๑๓.๐๐ น.
ขบวนรถไฟถึงสถานีปากช่องซึ่งเป็นแนวคานทานหน้าที่สุดที่จะยึดไว้เพื่อป้องกันเมืองโคราช
(นครราชสีมา) ไว้ในอำนาจ เวลา ๑๔.๐๐ น. พันตรีหลวงพลเอกพิสัยประมุขนายทหาร
พันตรีหลวงโหมชิงชัย (เวก สู้ไชย) ได้บอกแก่ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญาว่า "มีนายทหาร

แผนที่ 4

แผนที่สังเขปแสดงแนวรบ ร. ทัน 15 ในเมืองชัยภูมิ ส.ค. หลวงปรีชากรบุตร
ตั้งหมกกรมอยู่ในเมืองชัยภูมิ ส.ค. หลวงจรูญสุริโยกูร น.บ.ก.ระวางพญา

ที่มา : ร.อ. หลวงโหม รอนราช, เมื่อข้าบเจ้ากลการกนด. หน้า 110.

หลายคนคิดจะจับท่านแม่ทัพ คือพระองค์เจ้าบวร เฑียรสังให้รัฐบาล" ๑

เวลา ๑๔.๐๐ น. รถไฟขบวนที่ ๓ ซึ่งมีแม่ทัพและกองอำนวยการ แวะลงพัก ในห้องแถวตลาดปากช่อง ทรงเรียกประชุมนายทหารสำคัญ ๆ เช่น พลตรีพระยาเสนาสงคราม พันเอกพระยาเทพสงคราม พันโทพระปัจเจกพิลาส และพันโทหลวงจรูญฤทธิไกร ในที่ประชุมตกลงให้จัดรวมกำลังใหม่ คือให้กองทหารราบพัน ๑๖ ทหารราบพัน ๑๕ รวมเป็น ๑ กองพัน ทหารปืนใหญ่รวมเป็น ๑ กองพัน ทหารม้าพัน ๓ ทหารม้าพัน ๔ ทหารช่าง ๑ กองร้อย ทหารราบอุมล

วันที่ ๑๗ ตุลาคม กองกำลังทหารฝ่ายหัวเมือง เคลื่อนที่ต่อไปบางส่วนไปจันทิก เช่น ทหารม้าพัน ๔ ไปพักที่ทำการกองเสบียงอาหารสัตว์จันทิก เวลา ๑๐.๐๐ น. องค์แม่ทัพและนายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคนเกินตรวจที่พักทหาร แล้วทรงเรียกประชุมบรรดานายทหาร แม่ทัพทรงมีคำสั่งชี้แจงแผนการว่า .

"การที่เราทำครั้งนี้ก็จะตั้งอำนาจรัฐบาลคณะนี้ ถึงจะมีรัฐธรรมนูญจริง แต่เป็นการบังหน้า รวมอำนาจไปทำเสียเองหมด การที่กองทหารของเรามาหยุดอยู่ที่นี้ ก็จะพูดขอร้องกับฝ่ายรัฐบาลอีกและสู้กันใหม่ไม่ใช่ยอมแพ้เขา" ๒

พร้อมกันนี้องค์แม่ทัพใหญ่ก็ได้ทรงรับสั่งมอบอำนาจการบังคับบัญชาทหารทั้งหมดแก่พลตรีพระยาเสนาสงคราม พันตรีหลวงโหมจึงชัยกุลตามแม่ทัพใหญ่ว่า "ที่เราทำกันครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ และมีการติดต่อกันอย่างไรหรือไม่" แม่ทัพใหญ่ทรงรับสั่งตอบว่า "ไม่ได้ติดต่อกันอะไรเลยแต่เชื่อว่าทรงเห็นชอบด้วย" ๓

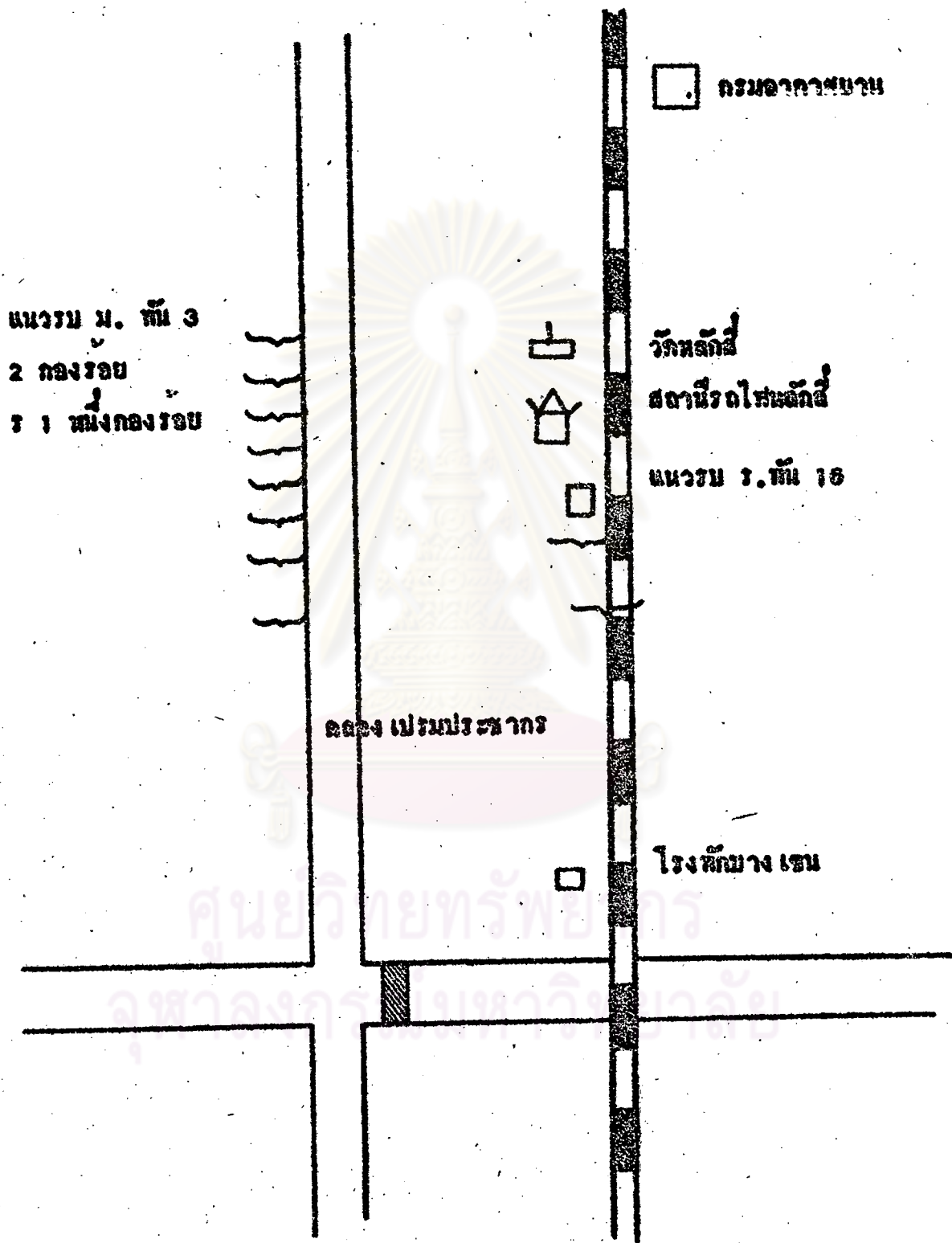
๑ หลวงโหมรอนราญ, เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ, หน้า ๑๕๖.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

แผนที่ 5

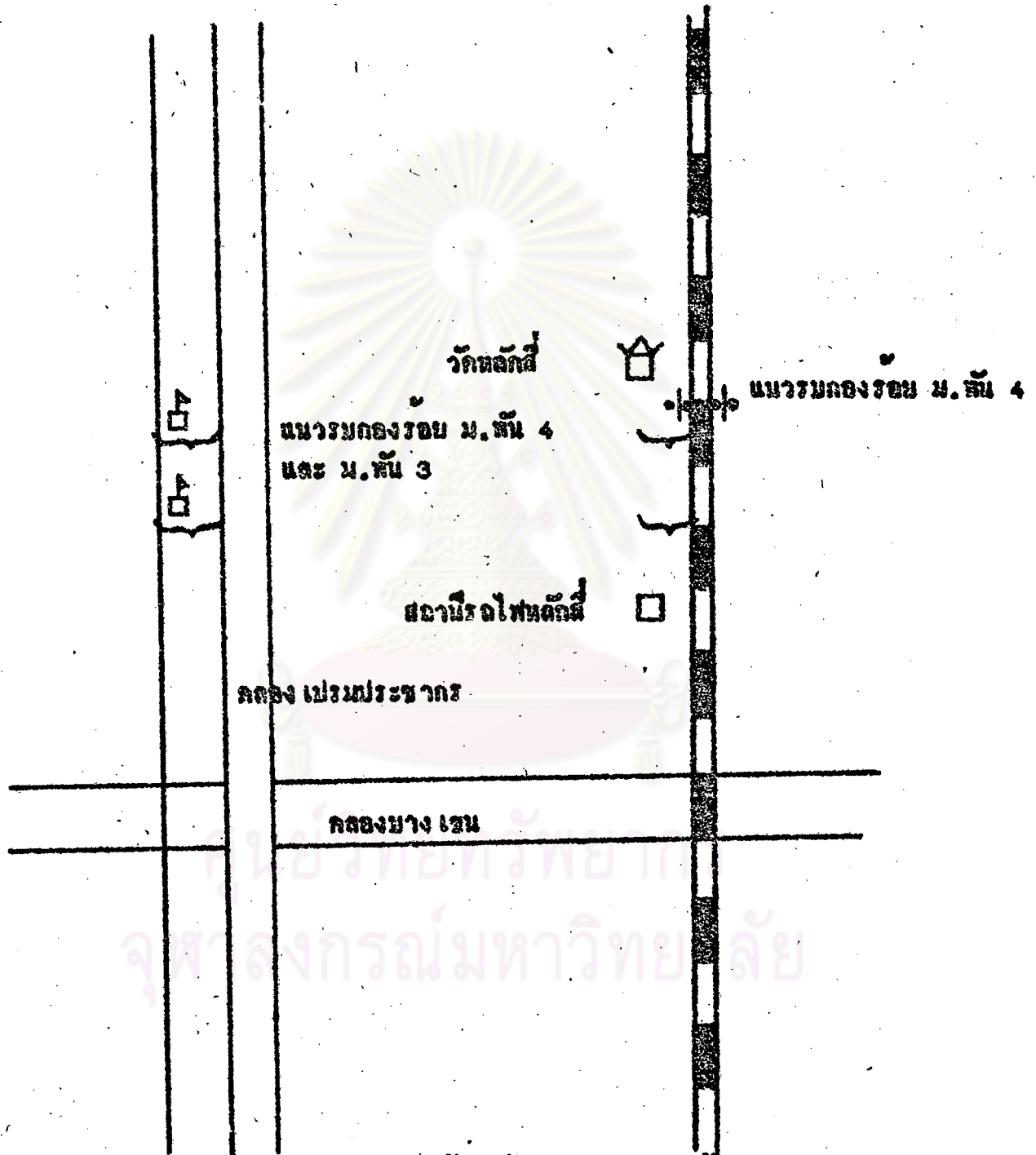
แผนที่ผัง เปรียบแสดงแนวรวมของถนนรายหัว เมืองในวันที่ 15 ตุลาคม 2476

ที่มา : ร.อ. หลวงโชน รอนราช, เมื่อราชเจ้าเอกการณฎ, หน้า 111.

แผนที่ 6

แผนที่แสดงแนวรบของกองทหารหัวเมืองในคอนเซ้าวันที่ 15 ตุลาคม 2476

ที่มา : ร.อ. หลวงโพน รอนราช, เมือราชเจ้ากษัตริย์, หน้า 112.

ในตอนเช้าวันที่ ๑๗ ตุลาคมนี้เอง พันตรีหลวงพลเคชพิสัย ผู้บังคับกองพันทหาร
 อูบล ให้นำทหารขึ้นรถไฟเลยไปนครราชสีมาโดยไม่ให้มีคำสั่ง เวลา ๑๒.๓๐ น. พลเอก
 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช พันเอกพระยาเทพสงคราม พันตรีหลวงเวหนเทียรเท็จ
 พันโทพระปัจเจกนิพนาศ พันตรีหลวงโหมชิงชัย และมีทหารติดตามเพียงเล็กน้อย ขึ้นรถไฟ
 เคลื่อนไปจังหวัดนครราชสีมา เวลา ๑๔.๐๐ น. มีทหารถือคำสั่งจากพลตรีพระยาเสนา
 สงครามเรียกประชุมนายทหารคนสำคัญ ๆ เช่น พันเอกพระยาตรีวิสิทธิ์สงคราม พันโท
 หลวงจรรยาฤทธิไกร พันตรีหลวงแดงสทวน พันตรีหลวงเร้าเร่งพล ร้อยเอกหลวง
 โหมรอนราญ โดยได้แจ้งแก่ที่ประชุมนายทหารว่า "เวลานี้กองพันทหารอูบลในบังคับ
 พันตรีหลวงพลเคชพิสัย เกิดเป็นกบฏหักหลังพวกเรา ยึดเมืองนครราชสีมาไว้ขบวนรถ
 ที่แม่ทัพใหญ่เสด็จประทับไปยังหยุดอยู่ใกล้สถานีโคกกรวดเข้าโคราชไม่ได้" ๑

พลตรีพระยาเสนาสงคราม กับร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ ร้อยโทชวนช่วงบุษย์ศักดิ์
 ร้อยตรีหม่อมหลวงทรัพย์ อิศรางกูร และร้อยตรีสลัม เรชะรุจิ จักทหาร ๑ กองร้อย
 ขึ้นรถไฟเพื่อไปปราบกองทัพอูบลที่นครราชสีมา แต่พอไปสมทบกับขบวนแม่ทัพใหญ่ที่สถานี
 โคกกรวดเพื่อเตรียมยกเข้าตีนครราชสีมา ปรากฏว่ากองทหารอูบลถอนทัพหนีกลับไปอูบล
 โดยทางรถไฟ และได้ทำลายสะพานรถไฟเสียหายมากมายหลายแห่ง เพื่อป้องกันการติดตาม

ส่วนพันเอกพระยาตรีวิสิทธิ์สงคราม ทำหน้าที่วางแนวที่ปากช่องเพื่อคอยสะกิด
 ก็เป็นการบุกของกองทหารฝ่ายรัฐบาล

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

วันที่ ๑๔ ตุลาคม แม่ทัพใหญ่และกองทหารฝ่ายหัวเมือง เข้ายึดนครราชสีมาได้ โดยเรียบร้อย และโคทรวงมีบัญชาให้พลตรีพระยาเสนาสงคราม นำทหารออกทำการติดตามกองทหารอุบลประจบด้วยกำลังกองผสมคือ

ทหารราบกองพันที่ ๑๕ ในบังคับ พันโทพระปัจเจกนิพนาศ

ทหารม้ากองพันที่ ๔ หนึ่งกองร้อย ในบังคับร้อยเอกหลวงหาญอรบ

(เจือ ศาสลิกปรต์)

อาวุธปืนใหญ่ ๒ กระบอก ในบังคับร้อยเอกหลวงหาญอรบ (สงวน
บูรณะสัมฤทธิ์)

โดยเหลือกำลังไว้ในจังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

๑. กองทหารส่วนหนึ่งของทหารม้าพัน ๓ ในบังคับพันตรีหลวงอาจรณรงค์ ซึ่งกลับเข้าพักอยู่ที่ตั้งเดิมในกรมทหาร

๒. ทหารราบ ๒ หมวด ๓๐ คน ในบังคับร้อยตรีจรูญ บัณฑิต ทำหน้าที่เป็นกองรักษาการอยู่ที่กองรักษาการ เดิมหน้าบ้านพักรับรองซึ่งแม่ทัพประทับอยู่

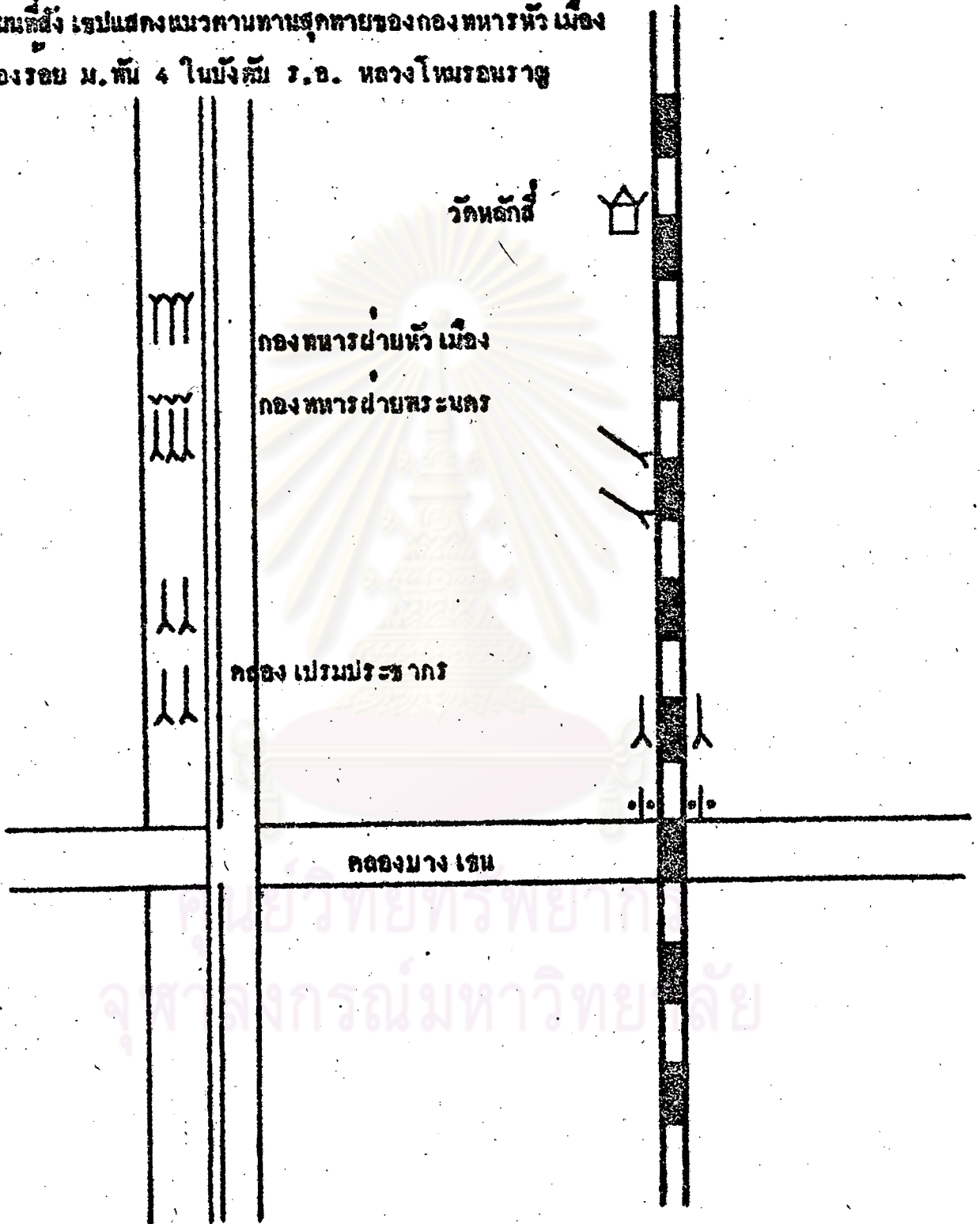
๓. ทหารม้าพัน ๔ ที่เหลือจากไปควบคุมสถานที่ต่าง ๆ แล้ว ในตัวเมือง นครราชสีมาพักอยู่ที่บ้านแสนสุข

ตลอดวันที่ ๑๗ ตุลาคมนี้ เหตุการณ์ในเมืองนครราชสีมาสงบเรียบร้อยเป็นปกติ ส่วนในกองอำนาจการซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านพักรับรองในตัวเมืองนครราชสีมา ประกอบด้วย

หลวงโหมรอนราญ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗๕ - ๑๘๑.

แผนที่ 7

แผนที่ผัง เปรียบแสดงแนวถนนทางศอกท้ายของกองทหารหัวเมือง
กองร้อย ม.พัน 4 ในบึงฉมึ ร.อ. หลวงโพนรอนราษฎ

ที่มา : ร.อ. หลวงโพนรอนราษฎ, เมือชาวเขากองการกมณ, หน้า 125.

๑. พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช
๒. พันเอกพระยาเทพสงคราม
๓. พันเอกพระยาตรีศรศักดิ์
๔. พันเอกพระยาไชยเนทรฤทธิรงค์
๕. พันตรีหลวงเวหนเทียรเห็จ

ในระยะต่อมากองทหารต่าง ๆ ในเมืองนครราชสีมาเริ่มระส่ำระสายมาก ด้วยเหตุการณ์ต่อไปนี้

๑. ทหารราบพัน ๑๕ นายทหารกลับไปอยู่บ้านและหนีหายไปหมด ไม่มีนายทหารเหลืออยู่เลย ซึ่งพันโทพระปัจจุานิกพินาศทอง เขาควบคุมเอง
๒. นายทหารปืนใหญ่หลบหนีไปจนหมดสิ้น นอกจากพันตรีหลวงแสงสะพาน กับร้อยเอกหลวงหาญยุทธ
๓. นายทหารแพทย์ตั้งแต่หมั่งคัมภอง เสนารักษ์ลงไปไม่มีใครมาดูแลการเจ็บป่วยของทหารเลย
๔. อาวุธปืนกลหนัก ปืนกลเบา ปืนเล็กยาว ทหารทิ้งเสียที่แนวรบหลักสี่เป็นอันมาก เมื่อถอยกลับมาถึงนครราชสีมาทหารที่กลับไปเยี่ยมบ้านก็เอาติดตัวไปด้วย และสูญหายไปมาก
๕. นายทหารนายสิบ พลทหาร ขาดระเบียบวินัยอย่างร้ายแรงไม่มีการควบคุมบังคับบัญชา
๖. พนักงานรถไฟหลบหนีไปเกือบหมกหากคนขับรถไฟไม่ได้

จากสภาพการณ์ดังกล่าวแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการยากที่กองทหารฝ่ายหัวเมืองจะคิดแก้ตัวศึกกลับไปนั้นจะหมดหนทางเสียแล้ว เพราะว่าแม้แต่การป้องกันตนเองให้อยู่รอดในจังหวัดนครราชสีมาถ้าไม่มีทางจะทำได้ ลางแห่งความพ่ายแพ้เริ่มปรากฏมากขึ้นตามลำดับ นายทหารและพลทหารต่าง ๆ เริ่มหนีทัพ แม้ทัพนายกองต่าง ๆ เริ่มท้อแท้สิ้นหวัง

ฝ่ายรัฐบาลได้ประกาศโจมตีฝ่ายทหารหัวเมืองด้วยคำว่า "กบฏ" อันเป็นการทำลายขวัญ และกำลังใจทหารฝ่ายหัวเมืองอย่างหนักอยู่ตลอดเวลา กองทหารฝ่ายหัวเมืองเริ่มขาดแคลนกระสุน อาวุธและเสบียงอาหาร การรบไม่อาจจะยึดเยื้อต่อไปได้อีกนาน

ย้อนกลับไปดูการรบของฝ่ายรัฐบาล ในตอนเช้าวันที่ ๑๕ ตุลาคม กองทหารฝ่ายรัฐบาลได้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงกับกองทหารฝ่ายกบฏ เมื่อกองทหารฝ่ายรัฐบาลได้ส่งกำลังทหารส่วนใหญ่บรรจุรถไฟโดยมีทหารราบจากปร่าจีนบุรี ๑ กองพัน มีทหารปืนใหญ่ ปตอ. อยู่หน้าขบวน ๒ กระบอก ในบังคับบัญชาของพันเอกหลวงกาจสงคราม เคลื่อนขบวนจะเข้าตีบริเวณกรมอากาศยานคอนเมือง พอขบวนรถไฟผ่านที่ว่าการอำเภอบางเขนไปได้ประมาณ ๒๐๐ เมตร ก็พอดีกองระวางหลังฝ่ายกบฏได้ปล่อยหัวรถจักรโดยใช้ความเร็วเต็มที่จากคอนเมือง เข้าชนขบวนรถไฟของฝ่ายรัฐบาลอย่างเต็มที่ทำให้นายทหาร นายสิบ ปตอ. และเจ้าหน้าที่รถจักรเสียชีวิตไป ๑๑ คน แล้วฝ่ายกบฏได้ระดมยิงมาอย่างรุนแรงอยู่พักหนึ่ง ทำให้ทหารฝ่ายรัฐบาลขวัญเสียเกิดอลเวงจนคุมกันไม่ติด ยิ่งกว่านั้นปืนใหญ่ของฝ่ายรัฐบาล ซึ่งตั้งยิงอยู่ที่สถานีรถไฟบางซื่อทำการยิงไปยังสถานีรถไฟหลักสี่และคอนเมือง เพื่อช่วยเหลือทหารฝ่ายรัฐบาลนั้น กระสุนปืนใหญ่บางลูกกลับตกลงที่ว่าการอำเภอบางเขนทำให้อาคารพังไปสักหนึ่ง พวกทหารรัฐบาลซึ่งกำลังคุมสติเป็นปกติได้ไม่นานก็เกิดอลเวงขึ้นอีกพักหนึ่ง จนในที่สุดฝ่ายรัฐบาลก็เข้ายึดกรมอากาศยานคอนเมืองไว้ได้

ความผิดหวังของฝ่ายกบฏจากการปฏิเสธความร่วมมือช่วยเหลือจากกองทหารหัวเมืองต่าง ๆ ที่เปลี่ยนใจไปเข้าข้างรัฐบาล ดังเช่น กองทหารจังหวัดปราจีนบุรี พิษณุโลก นครสวรรค์ ราชบุรี และอุบล ในครั้งนั้นประกอบด้วยความคิดหวังอย่างรุนแรงของฝ่ายกบฏก็คือ เมื่อฝ่ายตนยกกำลังเข้าสู่ฐานพระนครนั้น ก็ไม่ปรากฏว่ามีทหารหน่วยใดในพระนครให้ความร่วมมือในการต่อต้านรัฐบาลแม้แต่เพียงหน่วยเดียว จึงเป็นอันว่า บัดนี้ทหารในกรุงเทพฯ ที่สัญญาว่าจะลุกขึ้นปราบรัฐบาล ก็กลับกลายมาเป็นลุกขึ้นมาปราบพวกทหารฝ่ายหัวเมืองเสียเอง

ดังนั้น สภาพของกองทหารฝ่ายหัวเมืองในขณะนั้นที่มาปักหลักขยายแถวที่คลองบางเขน หลักสี่และคอนเมืองมาตั้งแต่วันที่ ๑๑ ตุลาคมนั้น มาบัดนี้ خاکสะ เสมียงอาหาร กระสุน อาวุธ และกำลังเพิ่มเติมก็ไม่มีใครลำเลียงไปส่งให้ในแนวหน้า เมื่อทหารฝ่ายรัฐบาลรุกออกมา พวกทหารฝ่ายหัวเมืองก็ถอย ฝ่ายรัฐบาลยิงได้เปรียบมากขึ้นเท่าใด ฝ่ายกบฏก็ระส่ำระสายเสียเปรียบมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งรบกันนานวันฝ่ายกบฏก็ยิ่งเสียเปรียบในการรบมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรเดช แม่ทัพใหญ่ฝ่ายกบฏจึงมีคำสั่งให้ถอยทัพกลับขึ้นไปนครราชสีมาตั้งแต่วันที่ ๑๕ ตุลาคม ดังกล่าวแล้ว

เหตุการณ์รบที่สำคัญยิ่งอันเป็นการชี้ชะตาของฝ่ายกบฏนั่นก็คือ การรบในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ใดเกิดการปะทะกันขึ้นอย่างดุเดือดระหว่างกองทหารระวังหลังของฝ่ายกบฏในบังคับบัญชาของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามกับกองหน้าของฝ่ายรัฐบาลในบังคับบัญชาของพันโทพระเริงรุภัจจามิตร ที่หินด้าย ตรงบริ เวณหลักกิโลเมตรที่ ๑๘๑ การรบถึงขั้นตลุมบอนกันควายนปลายเป็น พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามได้ถึงแก่ความตายในที่รบ นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญและครั้งสุดท้ายของกองทหารฝ่ายกบฏ และเป็นผลเท่ากับว่าฝ่ายรัฐบาลสามารถเอาชนะฝ่ายกบฏได้แล้ว เกือบสิ้นเชิง °

๑๑ ขด หัสมาเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม, ๓๕ ปีแห่งยุคประชาธิปไตย,

แผนที่ ๑

แผนที่แสดงแนวคานหาหน้าปากของของกองทหารหัวเมือง
ในบังคับ พ.อ. พระยาศรีสิทธิสงคราม

ศูนย์วิทยุทหารอากาศ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ร.อ. ทดวงโหม รธนราช, เมื่อเราเจากรมกฎ, หน้า 161.

การที่พันเอกพระยาตรีสิทธิสงครามทำการต่อสู้อย่างกล้าหาญจนต้องเสียชีวิตใน
ที่รบครั้งนี้ ปรากฏภายหลังว่าท่านมีกำลังทหารอยู่ด้วยเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น นอกนั้น
หนีไปจังหวัดนครราชสีมาหมด และท่านได้ปรารภกับทหารพวกนั้นว่า "ขึ้นชื่อว่า เป็นกบฏ
แล้วต้องต่อสู้จนถึงที่สุดจะดีกว่า" ^๑ นับว่าท่านเป็นชายชาติทหารที่แท้จริงคนหนึ่ง

ทางกานพลเอกพระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้าบวรเดช เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตใน
ที่ทัพลับ และต้องสูญเสียชีวิตนายทหารคนสำคัญเช่นนี้แล้ว ก็ทรงมีความสลดพระทัยยิ่ง
ความหวังที่จะยึดนครราชสีมา เป็นกองบัญชาการ เพื่อรวบรวมกำลังต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลต่อ
ไปนั้น แต่เมื่อประสบภาวะสูญเสียอย่างมากมายและภายในกองทัพก็ระส่ำระสายเช่นนี้
พระองค์จึงตัดสินใจเสด็จหนีออกนอกประเทศโดยทางเครื่องบินพร้อมกับพระชายา
โดยมีพันตรีหลวงเวหนเหิรเห็จ (พล. วงศ์สกุล) มุ่งถึงกองบินน้อยโคราช เป็นนักบิน
มุ่งหน้าไปยังกรุงไซ่ง่อนประเทศอินโดจีน ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๗๖ เวลา ๑๓.๓๐
นาฬิกา ^๒ โดยทิ้งให้กองทหารที่กำลังระส่ำระสายไม่มีหัวหน้าควบคุมบังคับบัญชาต้อง
เผชิญชะตากรรมอยู่เบื้องหลัง

ฝ่ายพลตรีพระยาเสนาสงครามและนายทหารคนอื่น ๆ ซึ่งกำลังคุมกองทหารมุ่ง
หน้าไปยึดจังหวัดอุบลราชธานีตามคำสั่งของแม่ทัพใหญ่ฝ่ายกบฏอยู่นั้น ครั้นเมื่อได้ทราบ
ข่าวการเสด็จหนีของพลเอกพระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้าบวรเดชก็ยิ่งท้อแท้หมกกำลังใจ
สู้รบอีกต่อไป จึงได้รวบรวมนายทหารคนสำคัญ ๆ หลบหนีออกนอกประเทศด้วย
มีนายทหารคนสำคัญ ๆ เช่น ^๓

^๑ ฝัน ชลหะวัช, เรื่องเกิมน, หน้า ๒๓.

^๒ หลวงโหมรอนราญ, เมื่อข้าพเจ้าก่อกองกบฏ, หน้า ๒๑๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔ - ๒๒๐.

พันเอก พระยาตรีศรศักดิ์	(ทองอยู่ ตุทานนท์)
พันเอก พระยาเทพสงคราม	(สิน อัครนิหัต)
พันเอก พระยาไชยเนทรฤทธิรงค์	(อึ้ง โภธิกนิษฐ์)
พันโท พระปัจเจกนิพนาศ	(แปลก เอกศิริ)
พันโท หลวงจรูญฤทธิไกร	(จรูญ ไชติกเสถียร)
พันตรี หลวงลมบาศกาล	(กี จารุปาณต)
พันตรี หลวงแสงสทาน	(มาย อานกะมัย)
ร้อยเอก หลวงไฉพลรบ	(ชื่น ศุกรมูล)
ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ	(ตุ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา)
ร้อยเอก หลวงหาญรณยุทธ	(สงวน บุณสัมฤทธิ)
ร้อยเอก ชุนเริงรณชัย	(ควาน โภมารัตต์)
ร้อยโท ชุนโรจนวิชัย	(พชัย โรจนวิภาค)
ร้อยโท ชุนศิริพลเดโชฤทธิก	(บุญนาค เปลียนศิริ)
ร้อยโท ผล ทวีวิทย์	

นายทหาร เหล่านี้ส่วนมากได้พากันหลบหนีออกนอกประเทศไปยังประเทศเขมร โดยเข้ามาเป็นพวหนะ โดยแบ่งกันออกเป็นกลุ่ม ๆ แยกย้ายกันไป ได้เริ่มหลบหนีตั้งแต่วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๗๖

อนึ่ง ก่อนการแยกกลุ่มเพื่อเดินทางหลบหนีครั้งนี้ ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ ได้เล่าว่า

"พระยาเทพสงครามขอให้พันตรีหลวงเราเร่งพลเอาเงินที่เบิกทรองมาจากโรงทหาร ม.พัน ๔ (สระบุรี) ซึ่งยังเหลืออยู่ออกจ่ายเป็นเงินเดือนนายทหาร และลงนามรับ ถ้ารัฐบาลจะเรียกเงินที่รับไปก็จะไต่ส่งเป็นหลักฐานเป็นการแสดงว่า พวกเราทุกคนพยายามทุกสิ่งทุกอย่างที่จะแสดงความบริสุทธิ์ ไม่ยอมให้ใครตราหน้าว่าเป็นคนโกงเอาเงินหลวงไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวเลยแม้แต่คนเดียว มีพวกเรา

อาจเป็นเลือดเนื่องจากปฏิบัติตามที่ แต่ทุกคนมีความบริสุทธิ์ไม่โกงเงิน
หลวงมือสะอาด”^๑

ส่วนทหารที่เหลือซึ่งโดยมากเป็นนายสิบและพลทหารชั้นผู้น้อยโดยมีร้อยเอกหลวง
หาญอรนรม เป็นผู้นำขอเข้ามาขอตัวกับฝ่ายรัฐบาลและถูกควบคุมตัวปลดอาวุธที่จังหวัดบุรีรัมย์
นั่นเอง

จึงเป็นอันว่ากองทหารของฝ่ายกบฏไคพ่ายแพ้กองทหารของฝ่ายรัฐบาลโดย
สิ้นเชิง ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ตุลาคม นั้นเอง เมื่อแม่ทัพใหญ่ฝ่ายกบฏและนายทหารคนสำคัญ ๆ
ได้พากันละทิ้งทหารหลบหนีเอาตัวรอดกันจนหมดสิ้น

และภายหลังจากการพ่ายแพ้ของกองทหารฝ่ายกบฏแล้ว พันโทหลวงพิบูลสงคราม
ผู้บังคับกองผสมปราบกบฏ ได้ส่งกำลังทหารในบังคับการของพันโทพระ เริงรุกปัจจามิตร
เข้ายึดจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ และอุบลราชธานีไว้ เพื่อป้องกันความวุ่นวายและ
พร้อมกันนั้นก็ได้ประกาศแจ้งแก่ประชาชนในจังหวัดนครราชสีมาทราบถึงผลของการ
ปราบปรามกบฏจนได้รับชัยชนะและขอรับรองให้ประชาชนอยู่ในความสงบ โดยให้ระกอบ
อาชีพต่าง ๆ ตามปกติ ทหารของรัฐบาลจะขอรับรองความปลอดภัยให้ ดังสำเนา
คำแถลงการณ์ต่อไปนี้

^๑ หลวงโหมรอนราญ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑๕ - ๒๑๖.

(สำเนา)

คำแถลงการณ์ของกองทหาร แห่งรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องด้วยพระองค์เจ้าบรม เกษ หัวหน้ากบฏตัวสำคัญพร้อมด้วยหัวหน้ากบฏชั้นรอง ๆ
 อีกหลายคน อันมีความมักใหญ่ใฝ่สูงจะล้มการปกครองท่านอง รัฐธรรมนูญ ซึ่งมีพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและประชาชนชาวสยามทั้งหลายรับรองแล้วว่าเป็นการปกครองที่ดี
 ไทหลอกลวงทหารโคราชให้ไปต่อสู้กับทหารของรัฐบาล เพื่อหวังประโยชน์ส่วนตัว เป็น
 ที่ตั้ง โดยพยายามไม่ให้พลเมืองซึ่งรักคือรัฐธรรมนูญ และจงรักภักดีต่อพระบาทสม-
 เด็จพระเจ้าอยู่หัว ไกรฐาอันแท้จริงของรัฐบาล เช่น ห้ามมิให้เปิดวิทยุรับข่าวของ
 รัฐบาล อันเป็นฝ่ายที่จะให้ความสงบสุขแก่ราษฎร นอกจากนั้น คำแถลงการณ์ของ
 รัฐบาลที่ส่งมาโดยทางเครื่องบิน เพื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสงบราบความจริง ก็ได้
 ถูกเก็บไม่ให้ทราบ ยิ่งกว่านั้นกลับประกาศแก่ชาวรัฐบาลไปในทางอกุศล เพื่อจะให้
 ประชาชนส่วนมากชาวโคราชหลงเข้าใจผิด ซึ่งเป็นการกระทำอันจะนำความไม่สงบมา
 ให้ทั้งนั้น

ฉะนั้น แต่บัดนี้ไปขอให้ประชาชนชาวโคราช ซึ่งได้ถูกพวกกบฏหลอกลวงเสียจน
 งวยงงจงเชื่อแต่คำประกาศและคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเท่านั้น เท่าที่พวกกบฏได้
 ประกาศและแถลงการณ์มาแล้วนั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีมูลแห่งความจริง เลยขออย่าได้เชื่อคือ
 เป็นอันขาด และขอวิงวอนว่าอย่าได้ตระหนกตกใจ และจงเริ่มประกอบการอาชีพกัน
 อย่างปกติเถิด เพราะทหาร ของรัฐบาลพร้อมแล้วที่จะรักษาความปลอดภัยในชีวิตและ
 ทรัพย์สินสมบัติของท่านให้อยู่ในสภาพธรรมคา ปราศจากความปั่นป่วน

(ลงนาม) นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม
 ผู้บังคับกองผสมปราบกบฏ

สถานีสูงเนิน นครราชสีมา

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

เป็นสำเนาซึ่งคัดถูกต้องกับต้นฉบับแล้ว

ร.อ.หลวงวิสิฐ ยุทธศาสตร์

นายทหารฝ่ายเสนาธิการกองผสม

ภายหลังการปราบปรามกบฏจนราบคาบแล้ว รัฐบาลได้ให้กรมโฆษณาการ
แถลงรายงานสังเขปการปราบปรามกบฏ ซึ่งกองทหารรัฐบาลได้ปฏิบัติไปตั้งแต่วันที่ ๑๑
จนถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๖ แก่ประชาชนทราบดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๑ ตุลาคม พวกกบฏได้รวบรวมกำลังทหารจากจังหวัดนครราชสีมา
อุบล สัมบุรี และอุทัย รวมกำลังทั้งสิ้นมีทหารราบ ๓ กองพัน ทหารปืนใหญ่ ๒
กองพัน ทหารม้า ๒ กองพัน ทหารช่าง ๒ กองพัน ได้เคลื่อนที่ลงมายึดกองบิน
คอนเมืองและอีกส่วนหนึ่งล่วงหน้ามายึดคลองบางเขนไว้

พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ เป็นหัวหน้าฝ่ายกบฏ นอกจากนั้นมีนายทหารนอกประจำ
การ ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญควรนำมากล่าว คือ

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวรเดช ประกาศแถลงการณ์ของ
รัฐบาลในคราวปราบกบฏ พ. ศ. ๒๔๗๖.

ม.ร.ว.อึ้ง นพวงศ์ (พล.ต.พระยาเสนาสงคราม)
 นายเจิม - อารุช (พล.ต.พระยาจินกาจักรรัตน์)
 นายชวน ชวานะลิขิกร (พล.ต.พระยาทรงอักษร)
 นายคิ่น ทาราบ (พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม)
 นายสิน อัครนิทต (พ.อ.พระยาเทพสงคราม)
 นายทองคำ ไทไชโย (พ.อ.พระยาฤทธิรงค์ธรมเขต)
 นายอึ้ง โภธิกนิษฐ (พ.อ.พระยาไชยเขนทร์ฤทธิรงค์)
 นายทองอยู่ สุทธานนท์ (พ.อ.พระยาศรีสรศักดิ์)

เมื่อรัฐบาลไคทราบ เรื่องการกบฏ ในชั้นต้นได้รับจัดวางกำลังเพื่อรักษา
 พระนครไว้ก่อน

วันที่ ๑๒ ตุลาคม เวลาประมาณ ๔ นาฬิกา ฝ่ายกบฏได้เคลื่อนที่ต่อมา
 กำลังส่วนหน้าได้เข้ายึดบริ เวณวัดแครายทิศใต้สถานีบาง เช่น ๓๐๐ เมตร

ฝ่ายรัฐบาลได้รวบรวมกำลังทหารในพระนครจัดเป็นกองผสมมีทหารราบ ๓
 กองพัน ทหารปืนใหญ่ ๒ กองพัน ทหารม้า ๑ กองพันกับปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานด้วย
 ขึ้นอยู่ในบังคับ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม เข้ายึดแนวสถานีบางชื่อสนามเป้า สถานีสามเสน
 และสถานีมักกะสัน กำลังทหารฝ่ายรัฐบาลที่ใช้รักษาความสงบภายในพระนคร ใช้นักเรียน
 นายร้อยทหารบกและทหารเรือ ให้รักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระนครโดยรวมทั้ง
 ในบังคับบัญชาของบัญชาการทหารบก

ในตอนบ่ายวันนี้ พวกกบฏได้ใช้เครื่องบินมาทำการบินอยู่เหนือพระนคร ฝ่าย
 รัฐบาลได้ใช้ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานทำการยิงขับไล่ไม่ให้บินลงต่ำ และในเวลา ๑๗ นาฬิกา
 ได้ใช้ปืนใหญ่ซึ่งตั้งยิงที่บริ เวณสถานีบางชื่อทำการระดมยิงฝ่ายกบฏจนถึงเวลาค่ำ

วันที่ ๑๓ ตุลาคม เวลาประมาณ ๑๗.๕๕ น. กองทหารฝ่ายรัฐบาลได้เริ่ม
เข้าตีฝ่ายกบฏ และยึดได้วัดแคทราย ฝ่ายกบฏได้ถอยไปยึดแนวคลองบางเขน

ในวันนี้ได้ทราบแน่ว่า กองทหารที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง พะเยา โกล
ราชบุรี ลพบุรี และปราจีนบุรี มิได้เข้าเป็นพรรคพวกกบฏ

กองทหารในจังหวัดนครสวรรค์ เฉพาะทหารปืนใหญ่ ม.ร.ว. อี้ นพวงศ์
(พล.ต.พระยาเสนาสงคราม) ได้นำลงมาทางทิศใต้ โดยขบวนรถไฟแต่ถูกกองทหาร
ที่โคกกระเทียมจังหวัดลพบุรีทำการ ชักขวางมิให้เคลื่อนที่ลงมาได้ จึงได้ถอยกลับไปยัง
จังหวัดนครสวรรค์ และขอมิให้ปลดอาวุธแต่โดยดี แต่พลตรีพระยาเสนาสงครามได้หลบ
หนีลงมาสมทบกับกองทัพฝ่ายกบฏที่คอน เมืองในเวลาต่อมา

ในเวลาค่ำวันนี้กองทหารในจังหวัดปราจีนบุรี (เว้นทหารม้า) ได้เข้ามาถึง
พระนครแล้วส่งขึ้นไปเพิ่มเติมกำลังกองผสมในคืนนั้น

วันที่ ๑๔ ตุลาคม กองทหารฝ่ายรัฐบาลได้เข้าตีฝ่ายกบฏ ซึ่งยึดอยู่แนวคลอง
บางเขน ได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรง ในที่สุดเข้ายึดได้คลองบางเขน ฝ่ายกบฏได้
ถอยไปยึดบริเวณหลักสี่อย่างอลหม่าน และทิ้งปืนใหญ่ไว้ ๓ กระบอก ปืนกลหนัก ปืนกล
เบา และเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์อื่น ๆ อีกมาก

ในค่ำวันนี้กองพันทหารปืนใหญ่ที่จังหวัดราชบุรีในบังคับ พ.ท. พระพิชัยศรีแสง
ได้เดินทางโดยรถไฟมาถึงพระนคร แต่ต้องรีบส่งกลับในคืนนั้นพร้อมกับจัดกำลังหน่วยผสม
ทหารราบเพิ่มให้ไปช่วย เพราะปรากฏว่ากองทหาร เพชรบุรี เป็นฝ่ายกบฏและเตรียม
การที่จะเคลื่อนที่ขึ้นมาทางเหนือ

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ทางจังหวัดพระนคร กองทหารฝ่ายรัฐบาลได้ทำการรุกต่อไป
 คอนม้ายเข้ายึดบริเวณที่ว่าการอำเภอบางเขน ฝ่ายกบฏได้ถอยหนีไปยึดบริเวณสถานีหลักสี่
 และทิ้งเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้เป็นอันมาก

ทางจังหวัดราชบุรีกองทหาร เพชรบุรีซึ่ง เป็นฝ่ายกบฏได้เคลื่อนที่ขึ้นมายึดสถานี
 บ้านน้อย พกกองผสมในบังคับ พ.ท. พระพิชัยศรีแสงไปถึง ก็ได้จัดการวางกำลังปืนใหญ่
 ปืนกลหนักและ เบารักษาสถานีราชบุรีไว้ วันนี้ตำรวจบ้านโป่งและกาญจนบุรีพร้อมด้วย
 ข้าราชการทหารพลเรือนพ่อค้าและราษฎรในจังหวัดกาญจนบุรีที่สั่งให้หลวงบวรโกศลรวบรวม
 รวมได้ไปสมทบทำการปราบกบฏกับทหารราชบุรี

วันที่ ๑๖ ตุลาคม คอนเขาพวกกบฏได้ลำเลียงกำลังโดยทางรถไฟถอนหนี
 ไปจากคอนเมืองและอุทุมขามุ่งไปทางสระบุรี ทิ้งกำลังเล็กน้อยไว้หน่วงเหนี่ยวที่คอน-
 เมือง กองทหารของรัฐบาลได้ไล่ติดตามเข้ายึดสถานีหลักสี่และพอคอนม้ายกเข้ายึด
 สถานีหลักสี่ และพอคอนม้ายกเข้ายึดคอนเมืองและเครื่องบินไว้ได้ ส่วนทางอุทุมข
 รัฐบาลได้ส่งเรือสุริยมณฑล ไปยึดอุทุมขไว้ได้ในวันนี้

ทางจังหวัดราชบุรี กองทหารคงรักษาสถานีราชบุรีและรักษาความสงบเรียบ
 ร้อยทางเพชรบุรี พวกกบฏได้ถอยไปจากสถานีบ้านน้อยไปยึดสถานีเพชรบุรีและตัวเมืองไว้

วันที่ ๑๗ ตุลาคม กองผสมของรัฐบาลได้จัดระเบียบที่คอนเมืองและอุทุมข
 และจัดการผลัดเปลี่ยนกองทหารทำการใหม่

เช้าวันนี้กองพันทหารราบที่ ๑๔ ที่อุบล ซึ่งถูกหลอกให้ลงมากับพวกกบฏ
 ได้หลบลี้หนีออกจากกฏจิกเข้ายึดนครราชสีมาไว้ มีกำลังปืนกลหนัก ๒ กระบอก ปืน
 กลเบา ๒ กระบอก ปืนเล็ก ๖๔ กระบอก และในวันนี้เองได้ถอยไปอุบล ส่วนที่

โอรสพระเจ้าจักรพรรดิกษัตริย์ ผู้บังคับการตำรวจภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวบรวมตำรวจ
ทำการรักษานครราชสีมาไว้

ทางจังหวัดราชบุรี ผู้บังคับกองผสมได้ไปจากสถานีบางซื่อแล้วนำกองทหารที่
ราชบุรี เคลื่อนที่เข้าหาพวกกบฏที่เพชรบุรี พวกกบฏยอมแพ้และคุมตัวไว้ได้ จังหวัด
เพชรบุรีคืนคงเป็นปกติแต่มีไป ในวันนี้ได้ส่ง เรือพาณิชย์หวิมิตทหารบกทหารเรือประจำ
ไปยังบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี เพื่อร่วมมือกับทหารราชบุรีปราบกบฏนี้

วันที่ ๑๔ ตุลาคม กองผสมของรัฐบาลได้จัดกองทหารทำการไล่ติดตามพวก
กบฏไปทางชุมทางรถไฟบ้านภาชี และเข้ายึดชุมทางบ้านภาชีไว้ได้ เมื่อ ๑๕.๓๔ น.
พวกกบฏไปทางจังหวัดสระบุรีโดยมิได้มีการต้านทานอย่างใด

ทางนครราชสีมากำลังตำรวจที่พระเจ้าจักรพรรดิกษัตริย์คุมต้านทานพวกกบฏไม่ได้
พวกกบฏเข้าเมืองได้ จึงต้องถอยไปอุบล และในตอนบ่ายวันนี้ได้ส่งลาดตระเวนไป
ตรวจที่บุรีรัมย์เพราะพวกกบฏเคลื่อนกำลังเข้าหาอุบล

ทางอุตรกองทหารกำลังเตรียมเกินทางมาขอนแก่น

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ตอนเช้ากองผสมของรัฐบาลเตรียมการเข้าตีพวกกบฏซึ่ง
ถอยไปยึดสระบุรีและแก่งคอยแต่เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม

ทางอุบลได้ส่งกำลังส่วนย่อยซึ่งมีทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือนและ
ราษฎรผู้สมัคร ล่วงหน้ามาที่กักพวกกบฏที่สุรินทร์

ทางอุตรได้ส่งกำลังส่วนย่อย เช่น เดียวกัน เข้ายึดกักพวกกบฏที่กิ่งไผ่จังหวัด
ขอนแก่น

วันที่ ๒๐ ตุลาคม เวลาเชากงทหารของรัฐบาลได้เข้ายึดจังหวัดสระบุรีได้
พวกกบฏไปสถานีแก่งคอยและปากช่อง

ทางอุบลยังคงอยู่ตามสภาพเดิม

ทางอุครได้รุกรมายึดอำเภอพลไว้ได้ พวกกบฏถอยไปคุมเชิงอยู่ที่สถานีบัวใหญ่

วันที่ ๒๑ ตุลาคม กองทหารของรัฐบาลยึดแก่งคอยได้ และส่งส่วนย่อยซึ่งมี
ทหารเรือรวมด้วยขึ้นไปยังทับทิมขาว พวกกบฏถอยไปทางปากช่องและจันทึกและมีกำลัง
ส่วนย่อยยึดบริเวณหลัก ๑๕๒ กิโลเมตร ระหว่างสถานีทับทิมขาวและหินลับ

ทางอุบลและอุคร คงอยู่ตามสภาพเดิม

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ส่วนหน้าของรัฐบาลไปถึงหลัก ๑๕๐ กิโลเมตร อีกประมาณ
๔ กิโลเมตรเศษจะถึงสถานีหินลับ ซึ่งมีพวกกบฏรักษาอยู่

ทางอุบลและอุคร คงอยู่ตามสภาพเดิม

ทางกองทหารทางจังหวัดปราจีนบุรีได้ส่งกำลังมาประมาณ ๑ หมวดไป
ลาดตระเวนที่จังหวัดนครนายก เพื่อคอยสกัดจับพวกกบฏ

วันที่ ๒๓ ตุลาคม การเคลื่อนที่ของกองทหารรัฐบาลยังทำไม่ได้เร็วนักเพราะ
พวกกบฏได้ทำลายทางรถไฟเสียหายมาก ต้องเสียเวลาซ่อมมาก แต่ได้พยายามเคลื่อน
ที่ขึ้นไปจากหลัก ๑๕๐ กิโลเมตรตรงนี้ได้ยิงโต้ตอบกับพวกกบฏในบังคับของนายคีน ทาราบ
(พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม) พวกกบฏผู้พลางถอยพลางจนเข้าคลุมบอนที่หลัก ๑๕๒ และยึด
ไว้ได้ นายคีน ทาราบ (พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม) ถูกอาวุธตายในที่รบ

ทางอุบลพวกกบฏเข้ายึดบุรีรัมย์กองทหารของรัฐบาลยึดลำเพ็ญระชีไว้

ทางอุครกองทหาร ของรัฐบาลได้ขับไล่พวกกบฏแต่กระสุนระสาย แล้วเข้ายึด
อำเภอเมืองพลไว

ทางของตะโกได้ส่งกองทหาร จากจังหวัดปราจีนบุรี มีกำลังทหารราบ ๑ กองร้อย
เป็นกตหนัก ๒ กระบอก

ทางจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ส่งเรือลิวทะเลไปรักษา

วันที่ ๒๔ ตุลาคม กองทหารฝ่ายรัฐบาลยึดได้สถานีหินลับ พวกกบฏอพยพหนี
ไปอยู่จันทิคม

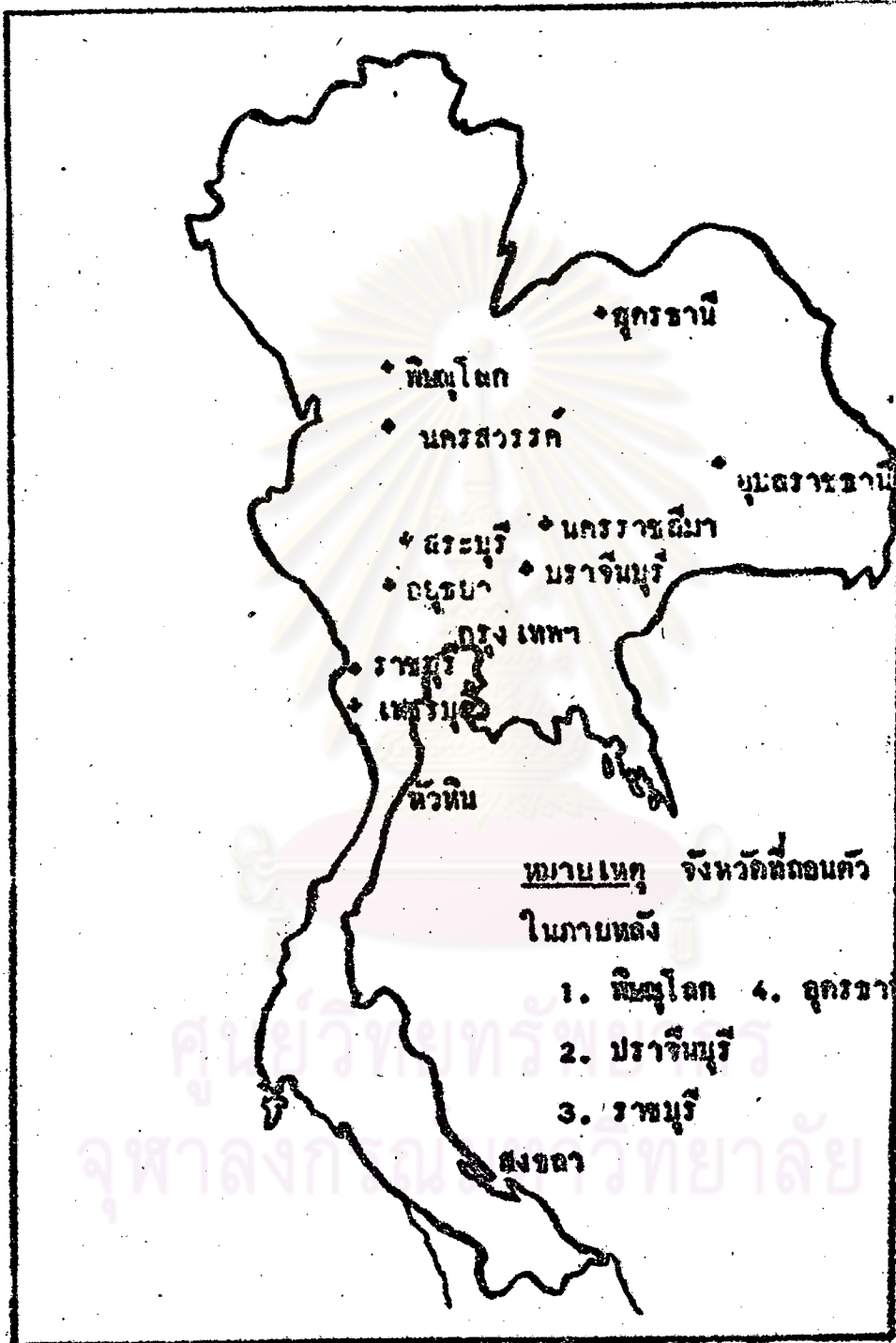
ทางอุบล กองทหารของรัฐบาลยึดอยู่ที่ลำเพ็ญชะชี พวกกบฏยึดบุรีรัมย์และ
ใช้เครื่องบินลงยิงทำลายขวัญทหารอุบล

ทางอุคร กองทหารของรัฐบาลทำการรุกเข้าหาโคราช จากอำเภอพล

ทางนครนายกได้จัดทหารมาลาดตระเวนจากจังหวัดปราจีนบุรีไปตรวจจับกุม
พวกกบฏที่จะเล็ดลอดหนีออกไปทางบ้านนา

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ ๑ แสดงกองกำลังทหารฝ่ายหัวเมืองที่เป็นกบฏ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

เครื่องหมาย : แสดง เขตจังหวัดที่กบฏกำลังทหารมาต่อมพระนคร

ที่มา : ร.อ. ทดวงใหม่ รจนราช, เมื่อเราตจากรกบฏ, หน้า ๕๘ - ๕๙.

๔.๒ อุปสรรคอันทำให้การกบฏต้องล้มเหลว.

การพ่ายแพ้ของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองครั้งนี้เป็นสิ่งที่น่าจะได้วิเคราะห์อย่างละเอียด เพราะว่าเมื่อพิจารณาแผนการณ์ต่าง ๆ ของฝ่ายพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอแล้ จะเห็นได้ว่าเป็นฝ่ายได้เปรียบฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้นมาก เพราะเมื่อฝ่ายทหารหัวเมืองเริ่มลงมือปฏิบัติการทางทหารนั้น จุดสำคัญ ๆ ทางยุทธศาสตร์แทบทุกจุดในหัวเมืองต่างให้สัญญาณว่าจะเข้าร่วมด้วยกับคณะทหารฝ่ายหัวเมือง ในพระนครเองนั้นก็มิสภาพการณ์ที่ฝ่ายรัฐบาลไม่อาจไว้วางใจได้ในความปลอดภัยและต้องคอยระมัดระวังมากอยู่แล้วเช่นกัน

ปฏิบัติการอย่างรวดเร็วของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองในวันแรกนั้น ก่อให้เกิดความตื่นตระหนกและประหวั่นพรุนพริ้งไหวแก่รัฐบาลเป็นอันมาก คณะรัฐบาลโดยพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีต้องเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี และนายทหารคนสำคัญ ๆ เป็นการด่วนในวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ เมื่อกองทหารฝ่ายหัวเมืองเคลื่อนเข้ายึดคอนเมือง และพื้นที่ทางด่านเหนือของพระนคร พระองค์เจ้าชาลนันทน์แรกให้รัฐบาลลาออกภายในเวลา ๑ ชั่วโมง อันเปรียบเสมือนเป็นการบีบบังคับให้รัฐบาลต้องตัดสินใจต่อสู้กับฝ่ายทหารหัวเมืองนั่นเอง และถือว่าการกระทำของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ คืออย่างเดียวกันจะโค่นล้มอำนาจของ "คณะราษฎร" ดังนั้น รัฐบาลจึงไม่ยอมเจรจาควดย และตัดสินใจเข้าปราบปรามจนคณะทหารฝ่ายหัวเมืองแตกพ่ายหลบหนีไปในที่สุดนั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากข้อบกพร่องและผิดพลาดหลายประการของคณะทหารฝ่ายหัวเมืองทั้งพิจารณาได้ต่อไปนี้

๑. การที่คณะทหารฝ่ายหัวเมืองมีผู้นำที่ไม่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกกันเองในบรรดาคณะนายทหารคนสำคัญ ๆ ฝ่ายหัวเมืองและเป็นเหตุให้ปลีกตัวออกมาไม่ยอมเข้าร่วมทำการควย ดังเช่นกรณีของพันเอกพระยาตรีสิทธิสงคราม ซึ่งได้เคยเสนอในที่ประชุมนายทหารฝ่ายหัวเมืองก่อนหน้าการลงมือทำการ เพียงเล็กน้อยว่า กลุ่มทหารในพระนครที่สัญญาณว่าจะเข้าร่วมปฏิวัติขับไล่รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นั้นไม่เห็นด้วยที่จะให้พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอขึ้นเป็นหัวหน้าคณะทหาร

ในการก่อการครั้งนี้ เพราะเห็นว่าเป็นเจ้านาย เป็นพระราชวงศ์ชั้นสูง จึงเกรงไปว่า ถ้าทำการสำเร็จแล้วจะกลับนำเอาระบอบการปกครองแบบเก่ามาใช้อีก และที่สำคัญคือ ผู้นั่งคัมบังนุชาทหารในพระนคร และหัวเมืองบางแห่งขาดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวของ พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวร เกษ ดังคำกล่าวของพลโทประยูร ภมรมนตรีว่า "พระองค์เจ้าบวร เกษ ยাত্রาทัฬหายุทธพระนคร ก็มีแต่ นายทหารผู้ใหญ่ชั้นเจ้าคุณมีพันเอก พระยาศรีสุรศักดิ์ พันเอกพระยาเทพสงครามลา ล้วนแต่เป็นผู้ประจบสอพลอ เป็นยอ ให้พระองค์ท่าน เป็นหัวหน้าหาได้พิจารณาถึงการร่วมมือกับผู้นั่งคัมบังนุชาทหารในพระนคร ตลอดทั้งความไม่เลื่อมใสศรัทธาพระองค์เจ้าบวร เกษไม่" เหตุผลดังกล่าวนี้ว่าเป็น จุดบกพร่องที่สำคัญที่สุดของคณะทหารฝ่ายหัวเมือง ทั้งนี้เพราะว่าพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวร เกษ ไม่สามารถที่จะสร้างศรัทธาและความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นแก่บรรดา นายทหารรุ่นใหม่ได้ เพราะพระองค์ท่านทรง เป็นผลผลิตจากระบบเก่าที่สืบทอดมาสู่ระบอบ ใหม่ภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวความคิดของบรรดานายทหาร และบุคคล ส่วนมากต่างมีความยินดีและยอมรับการ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยเต็มใจ แต่การที่พลเอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวร เกษ เข้ามาเป็นผู้นำของคณะทหารฝ่ายหัวเมือง ในครั้งนั้น จึงทำให้บรรดานายทหารในพระนคร และหัวเมืองบางแห่งเกิดความลังเลใจ และในที่สุด ก็ไม่ยอมให้ความร่วมมือด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประยูร ภมรมนตรี, "ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า," ฟ้าเมืองไทย
ปีที่ ๖ ฉบับ ๒๔๑, (วันพฤหัสบดีที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๑๓), หน้า ๑๐.

นอกจากนั้นการนำเอาบุคคลที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นสูง เข้ามาร่วมในการทำการ
เช่นนี้ ก็ได้กลายเป็นจุดอ่อนให้ฝ่ายรัฐบาลใช้เป็นข้อโจมตีและเรียกความนิยมให้แก่รัฐบาล
ได้มากขึ้น เป็นการทำลายขวัญทหารฝ่ายกบฏจนต้องแตกพ่ายไปในที่สุดด้วย ทั้งนี้ก็เพราะ
ว่าคามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้ระบุไว้ว่า "พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป
นั้นไม่มีสิทธิ์เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่การที่ฝ่ายกบฏได้ใช้กำลังเข้ามาขับไล่รัฐบาล
โดยมิหัวหน้าเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงเช่นนี้ จึงเป็นการกระทำที่ขัดกับเจตนารมณ์แห่งรัฐ
ธรรมนูญโดยสิ้นเชิง รัฐบาลจึงใช้เป็นข้ออ้างและทำการโฆษณาให้ประชาชนเห็นจริง
ไปเลยว่า ฝ่ายกบฏจะล้มล้างรัฐบาล เพื่อนำเอาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกลับมาใช้อีก
การจับจุดบกพร่องของฝ่ายกบฏขึ้นมาโจมตี เป็นผลให้ฝ่ายรัฐบาลได้เปรียบฝ่ายกบฏมาก
ในค่านขวัญและแรงสนับสนุนจากบรรดาข้าราชการทหารและประชาชน กังนั้น จึงไม่น่า
แปลกที่กองทหารในพระนคร ปราจีนบุรี ราชบุรี พิษณุโลก นครสวรรค์ และในที่สุด
คือกองทหารจังหวัดอุบลราชธานี ได้ปฏิเสธความร่วมมือกับฝ่ายกบฏทั้ง ๆ ที่ได้สัญญาไว้แล้ว
แม้แต่กองทหารอุบลราชธานีต่อมาก็กดกลับใจไปเข้ากับฝ่ายรัฐบาลเสีย ความผิดพลาด
ดังกล่าวนี้แม่แต่มารวมคิดก่อการด้วยกันก็ได้เปลี่ยนใจไม่ยอมให้ความร่วมมือด้วย เช่น
กรณีของ พันโทประยูร ภมรมนตรี ซึ่งเคยรับปากว่าจะเข้าร่วมมือทำการด้วยกัน
พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม แต่ครั้งใดเวลาลงมือทำการพันเอกพระยาศรีสิทธิ
สงครามได้ไปชวนพันโทประยูร ภมรมนตรีที่บ้านบางซื่อ แต่ได้รับการปฏิเสธโดย
พันโทประยูร ภมรมนตรี อ้างว่า "บัดนี้เรื่องมันแปรรูปโดยพระองค์เจ้าวรเดชเข้า
สวมรอยและมุ่งทำลายให้สิ้นทรากเป็นการล้างแค้น (คณะราษฎร) ใต้เท้าทำให้กระผม
ไม่สามารถร่วมมือด้วยได้"

ประยูร ภมรมนตรี, "ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า," ฟ้าเมืองไทย ปีที่ ๖
ฉบับ ๒๘๐, (วันพฤหัสบดีที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๗), หน้า ๕๓.

กล่าวในคำนำส่วนตัวของพลเอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชนั้น แม้จะเคยทรงดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงกลาโหมในสมัยก่อน เปลี่ยนแปลงการปกครองมาก่อน และทรงมีความสนพระทัยอย่างมากในการที่จะให้ประเทศไทยมีระบอบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการที่เคยปรึกษากับพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนามาแล้ว และตัวพระองค์เองก็ได้เป็นผู้ที่ถูกเพ่งเล็งสงสัยโดยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชมาโดยตลอด ในครั้งนั้นพระองค์ก็ได้ทรงแสดงทัศนคติให้เป็นที่ปรากฏแก่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาแล้วว่า ทรงเป็นผู้ไม่โปรดการใช้วิธีรุนแรงในทางการเมือง ถึงแม้จะเห็นได้จากการที่ทรงปฏิเสธไม่เห็นด้วยกับวิธีการที่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้เสนอมาว่าให้ใช้กำลังเข้าดำเนินการ แต่กลับทรงแนะนำให้ใช้วิธีละมุนละม่อม ซึ่งไม่ตรงกับความคิดของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ภายอุปนิสัยที่เป็นผู้ใหญ่ อมกอบสุขุม และไม่ชอบการรุนแรงให้เสียเลือดเสียเนื้อดังกล่าวแล้วนี้เอง เมื่อพระองค์ต้องมาเป็นแม่ทัพใหญ่ฝ่ายกบฏนำทัพทหารหัวเมือง เข้ามายึดล้อมพระนคร เพื่อบีบบังคับรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ นั้น พระองค์จึงยังคงแสดงเจตนาที่จะใช้วิธีการปกครองในแบบปลายจนถึงที่สุด อันเป็นการละทิ้งโอกาสในการทำการให้สำเร็จโดยใช้กำลังอย่างฉับพลัน ต้องเปลี่ยนไปสู่การสูญเสียโอกาสจนพ่ายแพ้ในที่สุดด้วย

ข้อบกพร่องประการสำคัญของฝ่ายกบฏในการที่มีผู้นำไม่เหมาะสมครั้งนั้น น่าจะเป็นจริงตามคำกล่าวของพระยาศรภักย์พิพจน์ที่ว่า "มีข้อที่ควรจกจำไว้ในประวัติศาสตร์ก็คือในการที่ทหารหัวเมืองยกขบวนเขมามายึดพระนครคราวนี้มีหัวหน้าถึง ๒ คน คือ พระองค์เจ้าบวรเดชและพระยาศรีสิทธิสงคราม เพราะทั้งสองคนได้มีหนังสือมาถึงรัฐบาล"^๑ อันเป็นเหตุให้ฝ่ายรัฐบาลเกิดความรู้สึกที่ว่า คำขาดของพระองค์เจ้าบวรเดชและพระยาศรีสิทธิสงครามนั้น ทำให้รัฐบาลมีความเห็นว่า พวกเข็งอำนาจได้แตกแยกกันเอง ฉะนั้น

^๑ เลื่อน ศรภักย์วานิช, บันทึกรายของข้าพเจ้า, หน้า ๓๖ - ๓๗.

รัฐบาลจึงควรใช้นโยบายปราบปรามคือการปรองดอง^๑ เหตุผลดังกล่าวช่วยให้ฝ่าย
 รัฐบาลมีขวัญและกำลังใจที่จะใช้กำลังต่อสู้กับฝ่ายกบฏในเวลาต่อมา และจากใจความ
 สำคัญในคำขาดฉบับแรกที่พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามมีไปถึงรัฐบาล เพื่อให้ลาออกภายใน
 ๑ ชั่วโมง มิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับก็เป็นการจู่โจมให้ฝ่ายรัฐบาลอีกสู้อกับฝ่ายกบฏ และ เมื่อ
 ถึงกำหนดเวลาในคำขาด ฝ่ายกบฏก็ไม่ได้ลงมือทำการใด ๆ ต่อฝ่ายรัฐบาล แต่กลับส่ง
 คำขาดเป็นเชิงปราณีปรานอมมาอีก ทางฝ่ายรัฐบาลจึงคิดว่าฝ่ายกบฏอาจประวิงเวลา
 เพื่อรอกำลังมาเพิ่มเติม รัฐบาลจึงตัดสินใจระดมกำลัง เข้าต่อสู้กับฝ่ายกบฏได้ทันทีทำให้
 ฝ่ายรัฐบาลมีโอกาสได้เปรียบฝ่ายกบฏเป็นอย่างมากในเวลาต่อมา

สรุปได้ว่า การพ่ายแพ้ของกองทหารฝ่ายหัวเมืองในครั้งนั้น เป็นผลมาจาก
 การที่คณะทหารฝ่ายหัวเมืองมีผู้นำที่ไม่เหมาะสม ขาดความเด็ดขาดในการสั่งการ บังคับ
 บัญชาทหารไม่ได้ ปล่อยให้กองทหารขาดระเบียบวินัยไม่เป็นกองทัพที่เข้มแข็งในอันที่จะทำ
 การรบ ประกอบกับความโลเลไม่แน่นอนในการตัดสินใจให้เกิดขาดขององค์แม่ทัพจึงก่อให้เกิด
 เกิดความระส่ำระสายในกองทัพ ทหารเสียชีวิต ขาดกำลังใจ จนเป็นเหตุให้พ่ายแพ้ใน
 ที่สุด

๒. การขาดการวางแผนที่รอบคอบรัดกุม ทั้งนี้อาจจะ เป็นด้วยเหตุผลที่ว่า
 ความคิดที่จะล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้นมีอยู่ทั่วไปหลายพวกหลายกลุ่มมิได้ประสานกัน ต่อมา
 เมื่อสามารถรวมตัวกันได้แล้วก็มีเวลาเพียงเล็กน้อยก่อนหน้าที่จะลงมือทำการ กล่าวคือ
 ได้มีการประชุมวางแผนการกันเพียง ๓ ครั้งเท่านั้น รายละเอียดต่าง ๆ เช่นตัวบุคคล
 และกำลังจากหน่วยทหารต่าง ๆ ก็ยังไม่มีแน่นอน ผู้ที่รับหน้าที่ไปหาสมัครพรรคพวก
 จากหน่วยทหารต่าง ๆ เช่น พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม พลตรีพระยาเสนาสงคราม
 เป็นต้น ต่างก็มีเวลาน้อยมากในการดำเนินการคิดต่อรวบรวมสมัครพรรคพวก เป็นผลให้

^๑ เลื่อน ศราภย์วานิช, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

ไม่สามารถทำความเข้าใจในแผนการได้อย่างละเอียดรอบคอบเพียงพอ ก็ต้องลงมือทำการกันเสียแล้ว ดังนั้นจึงไม่แปลกนักที่กองทหารหัวเมืองหลายแห่งเกิดความลังเลใจที่จะเข้าร่วมด้วย ดังเช่นกองทหารที่พิษณุโลก ซึ่งร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ เล่าว่า "ในเช้าวันที่ ๑๑ ตุลาคม กองทหารพิษณุโลกยกออกจากโรงพยาบาล จะมาขึ้นรถไฟไปทำการปฏิวัติร่วมกับกองทหารหัวเมือง แต่เมื่อถึงสถานีรถไฟ จ่ายกระสุนปืนเล็กให้แก่พลทหารคนละ ๓๐ นัดแล้ว พันโทหลวงสรวุฒิสมรรต (ชั้น ขวงสุคันธ) ผู้บังคับการ เปลี่ยนใจไม่เคลื่อนขบวน คงให้ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ นายทหาร เสนาธิการ ขึ้นรถไฟมากรุงเทพฯ เพื่อสืบข่าวว่า ฝ่ายไหนชนะให้รีบโทรเลขบอกไปให้ทราบ" ^๑ ส่วนกองทหารปราจีนบุรีซึ่งได้เปลี่ยนใจไปเข้ากับฝ่ายรัฐบาลนั้นก็เข้าไปในลักษณะที่ว่า "ขบวนรถไฟทหารปราจีนบุรี เมื่อแล่นมาถึงสถานีมักสัน ได้ถูกบังคับให้หยุดเป็นใหญ่ที่ฝ่ายรัฐบาลเตรียมตั้งยิงไว้ อันหมายความว่า ถ้าขัดขืนไม่เข้าร่วมกับฝ่ายรัฐบาลก็จะถูกยิง" ^๒ ความผิดพลาดบกพร่องของฝ่ายกบฏที่ขาดการวางแผนการทางยุทธวิธีที่ดีดังกล่าวนี้อเอง จึงเป็นการ เปิดโอกาสให้ฝ่ายรัฐบาลมีโอกาสแก้ไขสถานการณ์เสียเปรียบในเบื้องต้นให้กลับกลายเป็นได้เปรียบในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้จากในขั้นแรกฝ่ายรัฐบาลมีทหารอยู่ในกำมือจริง ๆ แต่เพียงเล็กน้อยถึงเลอยู่หลายวันไม่กล้าจะต่อสู้อัน แต่ไม่ทอดทิ้งหยุ่หนึ่งให้กาลเวลาอันเข้าค่ายเข้าเข้มนผ่านไปเฉย ๆ ได้ใช้วิทยุกระจายเสียงตะลอมกล่อมขวัญ ทั้งปลอบทั้งชี้ให้พวกกองทหารหัวเมืองที่รวมล้อมจะ เล่นงานตองยับยั้งดัง เล ยิงแผนการ ของฝ่ายกบฏไม่ได้ทำการจู่โจมเฉียบขาดควยแล้ว ทางฝ่ายรัฐบาลที่ฮึดสู้ยอมตายแม้จะมีกำลังน้อยคนก็ยอมคอบ ๆ กอภูสณการณให้กลับคืนดีมี เปรียบม่มากขึ้นตามลำดับ ^๓

^๑ หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ...., หน้า ๕๑ - ๕๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

ก่อนที่ฝ่ายกบฏจะลงมือทำกรณนั้นการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางฝ่ายกบฏก็เป็นที่ล่วงรู้กันทั่วไปทั้งในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและบุคคลสำคัญ ๆ ในคณะรัฐบาล ถึงจะเห็นได้จากบันทึกของพลโทประยูร ภมรมนตรี ในคราวที่พระยามโนปกรณนิติธาดา เชิญให้ไปพบที่ชะอำ และจะพาเขาเผ่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีความตอนหนึ่งว่า "ครั้นเมื่อได้ไปพบเจ้าคุณมโนปกรณนิติธาดาที่บ้านชะอำ ก็เห็นกำลังสาละวนจัดกระเป่าเดินทางออกมาต้อนรับอาการกระวนกระวาย บอกว่ามีธุระสำคัญที่จะต้องพูดคุยกัน ก็พอดีพบสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์คึกคักวิศิษฎ์ ทรงทักอย่างเหยี่ยกหยามว่า "โง่กบฏ" มาทำไมที่นี่ แล้วหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์โอโรสที่เป็นราชเลขา ก็เดินตามเข้ามา พอเห็นหน้าข้าพเจ้าก็ส้าท้บว่า คราวนี้จะแสดงให้เห็นเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดิน แล้วว่าประเทศสยามไม่ได้มีอาณาเขตเพียงบางกอก ไ้อพวกถึงก้ากอกการไ้อพวกกบฏ จะต้องค้ค้หัวทำปฐมกรรมเอาเลือดมาล้างตีน เจ้าคุณมโนปกรณนิติธาดาเคื่อกคาลตะโกนร้องว่า พวกเป็นบ้าไปไ้อก้าล้งมีเรื่องสำคัญต้องพูดคุยจากัน แล้วถ้เรียกตัวข้าพเจ้าไปพบในหอนนอนสองคอดสอง บอกว่าเกิดเหตุการณ้ใหญ่ พระองค์เจ้าบวรเดชก้าล้งรวบรวมกองทัพหัวเมืองเข้ายึดพระนครพระเจ้าอยู่หัวเป็นหวงจะมีอันตราย เมื่อกลับมาถึงพระนครตอนเย็นก็ตรงไปรายงานหลวงอดุลย์เดชจรสี ในหอนทำงานกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ไ้อเล้าเหตุการณ้ให้ฟัง และเสนอรายชื่อบุคคลที่ควรจับกุม" เมื่ฝ่ายรัฐบาลทราบความเคลื่อนไหวของฝ่ายกบฏก็ง้กล่าวแล้วก็ได้จัดขบวนรถไฟส่งตำรวจในบังคับของพันตำรวจเอกพระกลาดกลางสมร (มงคล หงสไกร) ขึ้นไปดูเหตุการณ้ที่นครราชสีมา แต่ไ้อสวนทางกันกับขบวนรถนำของฝ่ายกบฏที่แล่นลงมาเกิดการปะทะกันขึ้น จนฝ่ายตำรวจเสียชีวิตไป ๒ นาย และพันตำรวจเอกพระกลาดกลางสมร ถูกจับตัวไว้

* ความจริงเป็นไ้อโรสในพระบรมวงศ้เธอกรมพระสมมคอมรพันธุ์.

ประยูร ภมรมนตรี, "ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า," ฟ้าเมืองไทย ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒๕๐, หน้า ๑๑.

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ฝ่ายกบฏได้ดำเนินการมาแล้วนั้น แท้จริงแล้วฝ่ายรัฐบาล ได้สืบทราบข่าวคราวอยู่ล่วงหน้าแล้ว จึงสามารถรวบรวมกำลัง เข้าปราบปรามฝ่ายกบฏ โดยไม่ยอมประนีประนอมควย นอกจากนั้นแผนการของฝ่ายกบฏก็เป็นที่เปิดเผยกันทั่วไป โดยเฉพาะบรรดาบุคคลสำคัญ ๆ ในคณะราษฎร เช่น พระยาฤทธิอัคเนย์ พระยาทรงสุรเดช เป็นต้น ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลพิเศษเรื่องกบฏ พ.ศ. ๒๔๘๒ ความตอนหนึ่งว่า "... พันโทประยูร ภมรมนตรีได้ไปหาพระยาฤทธิอัคเนย์เพื่อจะเล่าถึงเรื่องที่จะเกิดกบฏให้ฟัง พระยาฤทธิอัคเนย์ตอบว่า ทราบแล้ว ไฉนนายทหารชั้นผู้ใหญ่ และชั้นผู้น้อยบังคับกองพันมาเล่าเรื่องนี้ให้ฟัง... ความอีกตอนหนึ่งว่า "... ก่อนเกิดกบฏ พ.ศ. ๒๔๗๖ ประมาณ ๒๐ วัน พระยาทรงสุรเดช กับพระประศาสน์พิทยายุทธได้เดินทางไปต่างประเทศ พระยาทรงสุรเดชได้พบกับนายสงวน ตุลารักษ์ว่า คณะพวกเราจะเล่นงานพวกผู้ก่อการ..."

จากเหตุการณ์และหลักฐานแวดล้อมดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานของคณะทหารหัวเมืองหรือฝ่ายกบฏนั้นมิได้มีการ เตรียมแผน หรือเตรียมการอย่างรอบคอบรัดกุมให้สมกับความคิดที่จะทำการใหญ่ขึ้นเป็นเรือซอขาดมดตายเช่นนี้นับว่าเป็นการนำภัยร้ายแรงมาสู่คณะผู้ก่อการกบฏโดยแท้ แม้เมื่อเหตุการณ์กบฏกำลังเกิดขึ้นนั้นการบังคับควบคุม สั่งการ และการวางแผนยุทธวิธีก็เป็นไปอย่างหละหลวมไร้สมรรถภาพจนเกิดความระส่ำระสายและแตกพ่ายไปในที่สุดอันเป็นผลมาจากการขาดการวางแผนที่รอบคอบรัดกุมและแน่นอนในการที่จะปฏิบัติการนั้นเอง

๓. การไม่มีอุดมการณ์ที่แน่นอน อันเป็นเหตุให้เกิดความลังเลและทำการไม่ตลอดรอดฝั่ง ทำแล้วก็ไม่ทำจริงให้ถึงที่สุด คือ เอาเหตุผลและความรู้สึกส่วนตัวมาแอบแฝงในการทำการจึงจะพิจารณาได้จากคำขาดฉบับแรกของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามมีความขัดแย้งกับคำขาดฉบับที่สอง ซึ่งพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชมิไปถึง

รัฐบาลล่วงหน้าก่อนที่พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชจะเคลื่อนกำลังทหารจากโคราชลงมาดอนเมือง ในคำขาคณบดีดังกล่าวว่า "ขอให้กรมถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งภายใน ๑ ชั่วโมง มิฉะนั้นจะใช้กำลังเข้าบังคับและจะเข้ายึดการปกครองชั่วคราว" จะเห็นได้ว่า เจตนาของผู้ยื่นคำขาดต้องการจะล้มล้างรัฐบาลทั้งหมดโดยไม่ให้โอกาสรัฐบาลดำเนินการอย่างอื่นได้อีกเลย พันเอกพระยาตรีสิทธิสงครามนั้นมีความรู้สึกไม่พอใจคณะราษฎรมาตั้งแต่คราวเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งแรก ครั้นต่อมาตนเองได้กลายเป็นผู้สูญเสียผลประโยชน์ในทางการเมืองภายหลังจากการรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เมื่อพันโทหลวงพิบูลสงครามกระทำการยึดอำนาจร่วมกับพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา การกระทำรัฐประหารของพันโทหลวงพิบูลสงครามในครั้งนั้น เป็นการกระทำที่มีให้เห็นแก่หน้าของพันเอกพระยาตรีสิทธิสงครามเลย ซึ่งในขณะนั้น เพิ่งจะเข้ารับตำแหน่งเสนาธิการทหารบก แทนพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่เพิ่งลาออกไป ทั้ง ๆ ที่พันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้รับรองและเห็นชอบในการแต่งตั้งครั้งนั้นด้วย จึงเป็นการสร้างความไม่พอใจอย่างรุนแรงให้แก่พันเอกพระยาตรีสิทธิสงครามอย่างมาก ครั้นเมื่อได้โอกาสบ้างก็อดจะมีอคติและแสดงความไม่พอใจของตนออกมาไม่ได้ อันเป็นข้อผิดพลาดอย่างมากของฝ่ายกบฏ เพราะแทนที่การก่อการครั้งนี้จะกระทำเพื่อให้มีการปกครองอย่างประชาธิปไตยที่แท้จริง ตามข้อเรียกร้องของพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชในเวลาต่อมา ซึ่งได้กลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ฝ่ายรัฐบาลเห็นว่าการกระทำครั้งนี้ของฝ่ายกบฏนั้น แท้ที่จริงแล้วก็เป็นการกระทำเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตนในทางการเมืองและด้วยความคัมแตงกันเป็นส่วนตัว โดยเอาข้ออ้างอื่น ๆ มาบังหน้าเป็นการกระทำที่ไม่สุจริต

ดังคำพิพากษาศาลพิเศษคดีกบฏ พ.ศ. ๒๔๘๒ ตอนหนึ่งว่า "...สาเหตุที่เกิดกบฏขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้นโดยความมุ่งมาดจากเรื่องจะเปลี่ยนแปลงการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญและให้พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีอำนาจตามเดิม ส่วนผู้สนับสนุน

ในการนั้นมุ่งหวังในตำแหน่งลาภยศในภายหน้า นอกจากนี้ก็มีเรื่องคุมแค้นกันเป็นส่วนตัว..."

แม่แพดเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช เมื่อตัดสินใจเข้าร่วมกับคณะทหารฝ่ายหัวเมืองนั้นก็ยังคงเล็งเลใจอยู่มากแม้ในเวลาที่ย่อยโทจงกล ไกรฤกษ์ ซึ่งได้รับมอบหมายให้ไปเชิญ พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช เข้าร่วมทำการด้วยนั้น พระองค์ยังรับสั่งว่า "เธอคิดหรือว่าประวัติศาสตร์จะไม่ตราหน้าฉันและนายทหารพวกเธอว่าเป็นผู้ทรยศต่อประเทศชาติ... มีเสียแรงที่พวกเราเป็นทหาร มีสิทธิถืออาวุธของชาติทำหน้าที่ป้องกันรักษาชาติบ้านเมือง แต่แล้วเรากับขโมยชาติบ้านเมือง เสียเองฉันกลัวคนเขาจะว่าอย่างนี้..."^๒ ครั้งนี้จะเห็นได้ว่าแม้ในความรู้สึกลับส่วนตัวของพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชนั้นก็ยังคงทรงมีความเล็งเลใจอยู่มาก แม้อ่อนจะตัดสินใจเข้าร่วมมือกับฝ่ายกบฏด้วย และความเล็งเลใจไม่เป็นผู้นำที่เค็ดขาดเข้มแข็งตามแบบฉบับทหารที่แท้จริงเช่นนี้ ยิ่งปรากฏมากขึ้นเมื่อทรงรับตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ฝ่ายทหารหัวเมือง แม่เมื่อเคลื่อนกำลังลงมายึดคอนเมืองไว้ได้แล้วก็เพียงแต่สั่งให้ทหารขยายแถวตั้งกำลังอยู่เฉย ๆ มิได้ตัดสินใจสั่งการโดยเค็ดขาด และยังสั่งห้ามไม่ให้ทหารยิงก่อนอีกด้วย ดังนั้นทีกของร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ ที่ว่า

"การรบในวันแรกคือวันที่ ๑๑ ตุลาคม อย่างมากของฝ่ายหัวเมืองก็เพียงส่งกำลังทหารราบทหารม้ามาที่แนวคลองบางเขน แล้วก็มาหยุดนอนนิ่งไม่ยิง ไม่รุก ทำให้ฝ่ายรัฐบาลโล่งใจ หายวิตกกังวล... ฝ่ายรัฐบาลยิ่งข้างเดียวเคลื่อนเข้าไปยิงใกล้ ๆ ปลอดภัยเหมือนเขมรรบ พอนายสิบฝ่ายกบฏครนทนไม่ได้ใช้ปืนกลยิงโต้ตอบไปบาง แม่ทัพใหญ่กลับมีคำสั่งออกมาอย่างเกรี้ยวกราดว่าใครเป็นคนสั่งให้ยิง พร้อมกับให้นายทหารไปหาตัวผู้สั่งยิงให้ได้ เป็นอันว่ากองบัญชาการทัพฝ่ายหัวเมืองนั้นไม่ได้มีความคิดว่าจะ

^๑ กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ..., หน้า ๒๘.

^๒ หนังสือที่ระลึกงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ..., หน้า ๔๘.

จะมาสู้รบ หากมาตามแผนที่ว่ายกทัพเข้ามาประชิดติดพระนครแล้วพวกทหารในกรุงเทพฯ ก็จะลุกฮือขึ้นขับไล่รัฐบาลออกไปพึ่งกูไม่เห็นมีทหารในกรุงเทพฯ ลุกฮือขึ้น มีก็แค่กองทัพเรือประกาศตนเป็นกลางเท่านั้น..."^๑

สภาพการณ์ในแนวรบดังกล่าว หนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เกล็ดเมล์ ใ้รายงาน่า "... เป็นภาพของทหารที่มีใจมีน้ำใจจะมาสู้รบแล้วก็จริง เช่นนั้น เพราะเจตนาของพระองค์เจ้าบรม. เคซมิได้ตั้งพระทัยนำทหารมาทำการรบอย่างจริงจังเอาเป็น เอาตายหากแต่หวังที่จะมาชู้ เมื่อชู้ไม่กลัวก็พากันวิ่งหนีเท่านั้นเอง..."^๒

และยังจะเห็นปรากฏชัดในหนังสือของพล เอกพระวร วงศ์ เเชอพระองค์เจ้าบรม. เคซมิไปถึงหม่อมเจ้าวิบูลย์ สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการในพระองค์ถึงความตอนหนึ่งว่า "... บัดนี้ได้ทราบตามข่าวเนลายุพระหัตถ์ถึงนายพันตรีหลวงสรสิทธิขานุกการ ว่า มีพระราชมุขประสงค์ที่จะไ้การต่อสู้สิ้นสุดลงโดยเร็ว... หม่อมฉันไ้ถอนกองทหารออกไ้ทางพระนคร ไปที่ปากของแต่เช้าวันนี้..."^๓

การที่แม่ทัพและบุคคลสำคัญ ๆ ในฝ่ายกบฏไม่ไ้มีอุดมการณ์ที่แน่นอนในการกระทำการ เมื่อลงมือทำไปครั้งหนึ่งแล้วก็ถอนตัวออกไ้ยอมทำให้เต็มที่เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดความสับสนลังเล และในที่สุดขวัญและกำลังใจของบรรดาทหารชั้นรอง ๆ ลงมาจนถึงนายสิบ พลทหารชั้นผู้น้อยก็พลอยหนีหายไปด้วย เพราะคงไม่มีทหารชาติโลกกล้าหาญยืนให้ฝ่ายข้าศึกยิงเอา ๆ ข้างเดียวเป็นแน่ เมื่อสภาพการณ์เกิดขึ้นเช่นนี้ ขวัญและกำลังใจของทหารฝ่ายกบฏจึงไม่มีเหลืออยู่เลย ถึงกับมีการทิ้งอาวุธหลบหนีกันไปเป็นจำนวนมาก อันเป็นเหตุให้ฝ่ายกบฏพ่ายแพ้อย่างยับเยินในที่สุด และบรรดาแม่ทัพและนายทหารคนสำคัญ ๆ ของฝ่ายกบฏทิ้งทหารหลบหนีเอาตัวรอดจนหมดสิ้น

^๑ หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ..., หน้า ๕๗ - ๕๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐ - ๑๐๑.

^๓ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวรเดช, สำนักวิทยุโทรเลขในคราวเกิดกบฏ พ.ศ. ๒๔๗๖.

ความพ่ายแพ้ของกองทัพฝ่ายหัวเมืองด้วยเหตุผลสำคัญ ๓ ประการดังกล่าว
แล้วนั้น ความจริงแล้วยังมีเหตุผลสำคัญ ๆ ที่น่าจะนำมาประกอบการพิจารณาอีกหลาย
ประการดัง เช่น บันทึกของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญได้รวบรวมสาเหตุที่กองทัพฝ่าย
หัวเมืองต้องแตกพ่ายในครั้งนั้นไว้ว่า

ก. เกิดจากการที่นายทหารส่วนมากทิ้งทหาร เอาตัวรอด ทหารจึงกระจัด
กระจายแตกหนีเอาตัวรอดจนไม่สามารถจะควบคุมบังคับบัญชากันได้

ข. การบัญชาการรบไม่มีหลักเกณฑ์และระเบียบวินัยที่เด็ดขาด กล่าวคือไม่มี
คำสั่ง เป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน การสั่งการรบใครจะสั่งอย่างไร สั่งอะไรก็สั่ง ทำให้
นายทหารชั้นรอง ๆ ลงมาไม่สามารถปฏิบัติตามได้

ค. ขาดการส่งกำลังบำรุง ไม่ได้มีการจัดการเตรียมการที่ถี่ถ้วนหน้า ทหาร
ในแนวรบต้องขาดอาหาร กระสุน ทำให้เสียขวัญและกำลังใจในที่สุด

ง. ไม่มีการสื่อสารที่กระหว่างกองบัญชาการใหญ่กับหน่วยทหารต่าง ๆ ในแนว
รบ ทำให้ไม่มีการสั่งการใด ๆ ในสนามรบ กองทหารในแนวหน้าถูกตัดการสื่อสารให้
ขาดลอยไปจากกองบัญชาการ

จ. การบังคับบัญชาไม่เด็ดขาดเข้มแข็ง ไม่มีระเบียบวินัยในกองทัพ นาย
ทหารคนใดจะหนี หรือถอยก็ได้ ไม่มีการสอบสวนลงโทษแต่ประการใด

ฉ. ประการสุดท้ายตัวแม่ทัพใหญ่ คือ พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
บวรเดช ทรงยกทหารหัวเมืองมา "ซู่" รัฐบาลมิใช่มา "รบ" ครั้นเมื่อการซู่ไม่เป็นผล
ก็ไม่คิดวางแผนเพื่อทำการปราบปรามด้วยกำลัง เป็นไปในทำนองที่ว่า

"...แม่ทัพไม่ตองพระประสงค์จะทำบาปถาทรงกระทำและชนะจะ เป็นการ
กระทำเพื่อเขาครองตำแหน่งสูง ๆ โดยผูกองเลือดของพวกคนไทยเขาเอง
คั้งที่แผนการฝ่ายทหารหัวเมืองกำหนดไว้ว่าจะไขญูรนำกำลังมาซู่ให้ฝ่าย
รัฐบาลหลีกเลี่ยงไป แต่ถาฝ่ายรัฐบาลรบกับจำ เป็นตองปะทะกันผลก็คือการนอง
เลือด ซึ่ง เป็นขอที่ไม่ตองกับพระประสงค์เดิมอยู่แล้ว จึงทรวงทอพระชฎะ
ปลอยให้แผนชั้นรอง ๆ และเสนาธิการปฏิบัติกันไป ผลจึงโดยบกพร่องเหลว
แหลกคั้งที่เป็นมาแลวนนเอง..."

สรุปได้ว่าการที่กองทัพฝ่ายหัวเมืองต้องพ่ายแพ้ในครั้งนั้นก็เนื่องมาจากความบกพร่องหลายประการทั้งใกล้ถ้ามานแล้ว และเหตุผลประการสำคัญที่สุดน่าจะได้อีกความประสงค์ที่แท้จริงขององค์แม่ทัพบรรดา ซึ่ง เป็นหัวหน้าฝ่ายกบฏในครั้งนั้นไม่ได้มีความประสงค์ที่จะให้คนไทยต้องฆ่ากันเองให้สูญเสียชีวิตเนื้อเป็นจุก่างพร้อยในประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีความประสงค์เพียงแต่จะต้องการแสดงเจตนาให้รัฐบาลในขณะนั้นได้รู้สึกตัวว่า ได้สร้างความไม่เป็นธรรมในการใช้อำนาจรัฐอันยึดมาได้จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เมื่อคราวปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วนั้น คณะปฏิวัติหรือคณะราษฎรมิได้ดำเนินการปกครองให้เป็นไปตามคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้แก่ประชาชนหน้าชาวยังกระทำการช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ในทางการ เมืองภายในหมู่คณะราษฎรเองและยังบังอาจให้เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามบรรดาชนนางและข้าราชการรุ่นเก่ารวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ และองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

การริเริ่มนำเอาโครงการเศรษฐกิจที่คณะราษฎรบางคนต้องการจะเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชาติอย่างฉับพลันหันไปมาใช้ ก็ได้ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบจากกลุ่มเก่าหรือกลุ่มอนุรักษ์นิยมขึ้นในที่สุด โดยเจตนาจะให้ การเปลี่ยนแปลงนั้นดำเนินไปโดยสันติวิธีที่สุด แต่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการปะทะกันได้ เมื่อฝ่ายรัฐบาลตัดสินใจรักษาอำนาจของตนอย่างเต็มที่ และได้ส่งกำลังทหารเข้าปราบปรามอย่างรุนแรงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วนั้น

และเนื่องจากมิได้มีความประสงค์ที่จะรบ มีเจตนาเพียงแต่จะขอให้รัฐบาลหลักทางไปเสีย ครั้นเมื่อการณ์กลับเป็นฝ่ายรัฐบาลต่อสู้อย่างเต็มที่ เช่นนี้ ฝ่ายกบฏซึ่งมิได้เตรียมแผนการรบมาล่วงหน้าก็เกิดความระส่ำระสายกันอย่างหนักในกองทหารที่ยกลงมาจนต้องแตกพ่ายไปในที่สุด.